

Міністерство освіти і науки України
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

Природничо-географічний факультет
Кафедра географії

АТАМАН Л. В.

РЕГІОНАЛЬНА СОЦІАЛЬНА І ЕКОНОМІЧНА ГЕОГРАФІЯ

Навчально-методичний посібник

Вінниця – 2025

УДК 911.3:913(075.8)

DOI: [https://doi.org/10.31652/911.3:913\(075.8\)-1-141](https://doi.org/10.31652/911.3:913(075.8)-1-141)

Рекомендовано до друку вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Протокол №9 від 19 березня 2025 року

Рецензенти:

Головня О. М. доктор економічних наук, доцент кафедри бізнесу та сфери обслуговування Вінницького національного аграрного університету

Воловик В. М. доктор географічних наук, професор кафедри географії Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Атаман Л. В. Регіональна соціальна і економічна географія: навчально-методичний посібник (для студентів галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія). – Вінниця, 2025. – 141 с.

Посібник містить завдання до лабораторних робіт та вказівки щодо їх виконання. Подані питання для обговорення на практичних роботах, рекомендації щодо вивчення матеріалу, додаткова інформація. Для перевірки засвоєння матеріалу наводяться питання самоконтролю, теми повідомлень та рефератів тощо.

Посібник розрахований для студентів галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія).

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РЕГІОНАЛЬНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ І ЕКОНОМІЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ, КРАЇНИ ПІВНІЧНОЇ І ПІВДЕННОЇ АМЕРИКИ	
ТЕМА 1. Теоретичні засади регіональної соціальної і економічної географії світу.....	13
ТЕМА 2. Сполучені Штати Америки.....	15
ТЕМА 3. Канада.....	20
ТЕМА 4. Країни Латинської Америки.....	23
ТЕМА 5. Федеративна Республіка Бразилія.....	26
ТЕМА 6. Мексиканські Сполучені Штати.....	30
РОЗДІЛ 2. КРАЇНИ АФРИКИ, АВСТРАЛІЇ ТА ОКЕАНІЇ	
ТЕМА 7. Загальна характеристика країн Африки.....	33
ТЕМА 8-9. Австралійський Союз та Країни Океанії	37
РОЗДІЛ 3. КРАЇНИ ЗАХІДНОЇ ТА ПІВНІЧНОЇ ЄВРОПИ	
ТЕМА 10. Загальна характеристика країн Європи.....	40
ТЕМА 11. Сполучене Королівство Велика Британія та Північна Ірландія.....	42
ТЕМА 12. Французька Республіка.....	45
ТЕМА 13. Федеративна Республіка Німеччина.....	48
ТЕМА 14. Загальна характеристика країн Північної Європи. Королівство Швеція.....	51
РОЗДІЛ 4. КРАЇНИ ПІВДЕННОЇ ТА ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ	
ТЕМА 15. Італійська Республіка.....	52
ТЕМА 16. Королівство Іспанія.....	55
ТЕМА 17. Республіка Румунія.....	58
ТЕМА 18. Республіка Болгарія.....	60
РОЗДІЛ 5. КРАЇНИ СХІДНОЇ (ЦЕНТРАЛЬНОЇ) ЄВРОПИ	
ТЕМА 19-20. Країни Балтії.....	62
ТЕМА 21. Республіка Польща.....	63
ТЕМА 22. Республіки Чехія та Словаччина.....	66
ТЕМА 23. Угорська Республіка.....	68
РОЗДІЛ 6. КРАЇНИ СХІДНОЇ ТА ПІВДЕННО-СХІДНОЇ АЗІЇ	
ТЕМА 24. Загальна характеристика країн Азії.....	70
ТЕМА 25. Японія.....	72
ТЕМА 26. Китайська Народна Республіка.....	76
ТЕМА 27. Країни Південно-Східної Азії.....	81
РОЗДІЛ 7. КРАЇНИ ПІВДЕННОЇ ТА ПІВНІЧНОЇ АЗІЇ	
ТЕМА 28. Республіка Індія.....	83
ТЕМА 29. Республіка Казахстан.....	87
ТЕМА 30. Країни Південно-Західної Азії.....	89
ТЕМА 31. Турецька Республіка.....	91
ІНДИВІДУАЛЬНІ НАУКОВО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ	94
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	95
ДОДАТКИ	96

ПЕРЕДМОВА

Курс «Регіональна соціальна і економічна географія» – один із значимих у підготовці студентів-географів. Вивчення матеріалу курсу формує знання про особливості окремих регіонів і країн, диференціацію в рівні розвитку, особливості форми правління та державного устрою, події сучасного світу, можливості та специфіку співпраці України з країнами світу.

У результаті вивчення курсу «Регіональна економічна і соціальна географія» студенти навчаються аналізувати теоретичні засади регіональної соціальної і економічної географії; встановлювати зв'язок регіональної соціальної і економічної географії з вивченням географії в школі; оцінювати стан суспільно-географічного розвитку країн світу та проблеми їх розвитку; виявляти особливості інтеграції і формування галузево-територіальних структур; характеризувати основні країни світу, що розміщені в різних регіонах; з'ясовувати особливості географічного поширення релігій, народів, ресурсів, формування зовнішньоекономічних зв'язків, їх форм; вільно володіти теоретичним та фактичним матеріалом щодо характеристики світового господарства та окремих регіонів, країн; чітко характеризувати окремі галузі господарства та країни світу за типовим планом; встановлювати зв'язки між окремими компонентами господарства; вільно використовувати картографічний матеріал в аргументації теоретичного змісту; об'єктивно оцінювати та давати пояснення конфліктним ситуаціям, які виникають в світі; використовуючи матеріал з регіональної соціальної і економічної географії формувати в учнів почуття патріотизму, інтернаціоналізму, формувати світогляд, розуміння глобальних проблем, визначати місце нашої держави в світі.

З метою глибокого і всебічного вивчення курсу «Регіональна соціальна і економічна географія» навчальним планом, крім лекцій, передбачаються лабораторні та практичні заняття. Їх основні завдання полягають у засвоєнні теоретичних основ курсу, закріпленні навичок роботи з літературними, картографічними джерелами, оволодінні рядом методів суспільно-географічного дослідження.

До кожної теми сформульовані завдання практичного характеру, методичні рекомендації до виконання, питання для самоконтролю, теми рефератів та повідомлень, основні поняття і терміни, список рекомендованої літератури. Завдання складені таким чином, що в аудиторії може бути організована як групова, так і індивідуальна робота.

Тематика практичних і семінарських занять тісно пов'язана з програмою лекційного курсу. Виконання практичних, лабораторних робіт та завдань для самостійної роботи дозволяє студентам оволодіти теоретичними засадами регіональної економічної і соціальної географії, ознайомитись із суспільно-географічним розвитком цих країн на етапі становлення інформаційного суспільства, проблемами їхнього розвитку, особливостями інтеграції і формування галузево-територіальних структур та перспективами співробітництва з Україною. Під час виконання практичних завдань студенти знайомляться з методикою визначення місця розвинених країн на економічній і політичній карті світу, оцінюють рівень соціально-економічного розвитку розвинених країн та характеризують їхні територіальні відмінності.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

РОЗДІЛ 1

Теоретичні та методологічні основи регіональної соціальної і економічної географії, країни Північної і Південної Америки

ТЕМА 1. Теоретичні засади регіональної соціальної і економічної географії світу.

Інформаційний обсяг теми. Об'єкт, предмет і зміст регіональної економічної і соціальної географії. Географічні теорії, основні концепції та гіпотези. Методи дослідження. Історія розвитку регіональної економічної і соціальної географії світу.

ТЕМА 2. Сполучені Штати Америки.

Інформаційний обсяг теми. США – найбільша економічно розвинута країна світу. Етапи формування території. Сучасний її склад і устрій. Особливості економіко-географічного положення. Природні умови і ресурси США. Населення. Особливості формування. Роль міграції. Регіони виходу іммігрантів. Формування американської нації. Етнічний склад сучасного населення. Демографічна ситуація. Природний рух населення. Вікова структура. Структура зайнятості. Урбанізованість території в різних районах США. Зростання міст і агломерацій, мегалополісів.

Господарство. Загальні риси і економічна структура господарства. Соціально-економічні і політичні передумови перетворення США в найрозвинутішу країну. Роль природно-ресурсного фактору. Роль монополій і транснаціональних корпорацій. Військово-промисловий комплекс у економіці США. Промисловість. Місце в світовій економіці. Рівень індустріалізації. Галузева структура промисловості. Паливно-енергетичний комплекс. Обсяг видобутку та імпорту нафти, газу, вугілля. Структура паливно-енергетичного балансу. Електроенергетика. Чорна і кольорова металургія, тенденція в розвитку. Машинобудування – провідна галузь промисловості США. Структура, традиційні старі і нові галузі. Автомобільна промисловість, масштаби її виробництва і центри.

Хімічна нафтохімічна промисловість. Галузі легкої і харчової індустрії. Основні промислові райони США. Продукція США на зовнішніх ринках. Суперництво з іншими центрами і регіонами світу. Сільське господарство США. Аграрні відносини їх історичний розвиток, сучасний етап. Особливості с\г в складі агробізнесу США. Землеробство. Географія зернових і технічних культур. Приміське овоче-молочне господарство, садівництво. Тваринництво США. Територіальна спеціалізація с\г. Методи державної організації с\г (регулювання росту посівних площ і зборів с\г культур гарантованими закупками державою та ін.)

Транспорт США. Історичні особливості розвитку, зміна структури транспорту. Трансконтинентальні магістралі, їх роль. Великі озера і глибоководний шлях по р. Св. Лаврентія, системи (Місісіпі-Огайо); Морські порти і аеропорти. Зовнішні економічні зв'язки. Роль США у світовому

господарстві. Основні регіони і країни контрагенти в торгівлі США. Суперництво США на світовій арені. Економічні райони США Економічне районування американськими географами, вченими інших країн. Економіко-географічна характеристика макрорайонів США; "Північ" – головний економічний район; "Південь США", "Захід США".

ТЕМА 3. Канада.

Інформаційний обсяг теми. Державний лад і адміністративний поділ. Оцінка економіко-географічного положення. Природно-ресурсні фактори розвитку економіки. Населення. Чисельність Національний склад. Англо-французький дуалізм (дві основні нації). Українці в Канаді. Особливості заселення. Міське і сільське населення. Урбанізовані зони і ареали.

Господарство. Роль іноземного капіталу в господарстві Канади. Індустріально-аграрний і експортний характер економіки. Високий рівень розвитку добувних і обробних галузей. Канада – в складі Великої "сімки" економічно розвинутих країн світу. Географія провідних галузей промисловості. Сільське господарство, його структура. Географія рослинництва і тваринництва. Канада – виробник і експортер пшениці Продукції тваринництва. Роль та спеціалізація степових провінцій (Манітоби, Саскачеван і Альберти). Рибальство. Транспорт. Роль залізничного і морського транспорту. Структура міжнародної торгівлі Канади. Географія контрагентів в зовнішніх економічних зв'язках.

ТЕМА 4. Країни Латинської Америки.

Інформаційний обсяг теми. Своєрідність Латинської Америки як одного з регіонів країн, що розвиваються. Поняття і термінологія "Латинська Америка". "Мезоамерика", "Вест-Індія", "Карібська Америка". Особливості складу країн. Чисельність населення. Здобуття політичної незалежності, звільнення від колоніалізму.

Економіко-географічне положення. Міжokeанське положення. Посилення значення Тихоокеанського положення. Особливості формування сучасної політичної карти. Природно-ресурсні фактори. Ресурси для металургії, їх значення в господарській спеціалізації, Основні "нафтові" країни. Населення. Формування латиноамериканських націй. Корінне населення. Демографічні показники: Географія індіанського населення. Характер і масштаби урбанізації. Особливості сільського розселення Господарство Місце у світі. Аграрно-сировинна спеціалізація. "Нові індустриальні країни" (Мексика, Бразилія, Аргентина. Кубінський шлях економічного розвитку. Особливості зовнішніх економічних зв'язків.

Сільське господарство. Аграрні відносини. Рослинництво, його зовнішньоекономічна направленість Тваринництво. Рибальство Лісове господарство. Промисловість Сучасна структура. Роль добувних галузей. Старі і нові галузі обробної промисловості. Прогрес наукомістких галузей в Бразилії, Мексиці. Транспорт. Нові магістралі. Роль Панамського каналу. Рекреаційні ресурси, туризм їх значення в господарстві Центральної і Карибської Америки. Сучасні інтеграційні процеси серед країн Латинської Америки. Субрегіони.

Середня Америка, Центральна Америка, Вест-Індія, Північний Схід, Бразилія, країни басейну Ла-Плати, Андські країни.

ТЕМА 5. Федеративна Республіка Бразилія.

Інформаційний обсяг теми. Бразилія - одна з найбільших країн світу і найбільш економічно розвинутих країн Латинської Америки. ЕГП. Роль країни в економіці і політиці регіону. Державний лад. Адміністративний поділ. Природно-ресурсні фактори. Наявність світового значення рудних. Водних, лісових і земельних ресурсів. Етнічний склад. Демографічна ситуація. Приокеанське розташування основної частини населення. Найбільші міста. Проблема зайнятості. Колонізація внутрішніх районів. Бразилія - нова столиця. Заселення Амазонії. Поява багатогалузевих центрів: Сан-Паулу, Ріо-де-Жанейро, Белу-Орізонті. Найбільші міські агломерації. Програми освоєння нових районів.

Господарство. Здійснення "бразильської моделі" розвитку. Роль іноземного капіталу. Перетворення в індустріально-аграрну країну. Промисловість. Бразилія – постачальник мінеральної сировини на світовий ринок. Створення великої обробної промисловості. Значення районів нового освоєння (Керажас). Територіальна концентрація промисловості. Енергетика. Добувні галузі. Металургія. Машинобудування (автомобілебудування, верстатобудування, обчислювальна техніка та ін.). Розвиток і розміщення традиційних галузей промисловості легкої, шкіряної, харчової. С/г. Роль в світовому виробництві тропічних і субтропічних культур. Експортна спрямованість. Основні продовольчі культури. Транспорт, Залізничні і автомобільні магістралі. Відсутність сухопутних шляхів на значній частині території. Значення морського і повітряного транспорту в зовнішніх зв'язках.

ТЕМА 6. Мексиканські Сполучені Штати.

Інформаційний обсяг теми. Нова індустріальна країна. Площа і населення. Близькість до США, участь у інтеграційному об'єднанні НАФТА. Природні умови та ресурси. Населення, проблеми нелегальної міграції до США, етнічний склад населення та його формування. Статеві-вікова структура населення, розміщення і рівень урбанізації. Найбільші міста, проблема перенаселення та зайнятості. Господарський комплекс, аграрно-сировинна спеціалізація, роль макіладорас в економіці країни.

Сільське господарство, аграрні відносини, рослинництво та його зовнішньоекономічна направленість. Рекреаційні ресурси та розвиток туристської індустрії. Участь у міжнародному поділі праці.

РОЗДІЛ 2

Країни Африки, Австралії та Океанії

ТЕМА 7. Загальна характеристика країн Африки.

Інформаційний обсяг теми. Загальна характеристика Африки, як регіону в групі країн, що розвиваються. Особливості ЕГП. Африка – головний регіон Європейської колонізації в ХІХ ст. Національно-визвольна боротьба народів Африки і розпад колоніальної системи в другій половині ХХ ст. Сучасна політична карта. Африка – найбільший регіон світу за чисельністю молодих

політично незалежних країн, що розвиваються. Соціально-економічні наслідки колоніалізму. Проблеми розвитку молодих незалежних держав. Природно-ресурсні фактори, різноманітність природних умов материка. Велика площа аридних земель. Нерівномірність розподілу водних ресурсів. Оцінка енергетичних ресурсів. Багатство мінеральних ресурсів. Райони зосередження нафти і природного газу. Оцінка земельних, лісових та інших ресурсів.

Населення. Динаміка чисельності населення. Расовий та етнічний склад населення. Демографічна ситуація. Нерівномірність розселення. Низький рівень урбанізації. Міста. Значення міграції різних типів.

Господарство. Африка – регіон значного зосередження найбільш економічно відсталих країн (за критеріями ООН). Галузева і територіальна структура промисловості. Провідне місце добувних галузей. Становлення обробної промисловості, її географія. Аграрний характер економіки більшості країн Африки. Низький рівень с/г виробництва. Загострення продовольчої проблеми. Рослинництво, як головний напрямок сільського господарства. Місцеві споживчі і товарно-експортні культури, їх географія. Особливості і проблеми африканського тропічного тваринництва. Проблеми підвищення рівня сільського господарства в Африці.

Характер транспортної інфраструктури, нерівномірність її територіального розвитку. Транспортні проблеми внутрішніх країн Африки. Трансконтинентальні шляхи. Найбільші порти. Розвиток сучасних видів транспорту. Особливе місце внутрішньої торгівлі регіону в економіці країн, що розвиваються. Своєрідність структури експорту з Африканських країн. Провідні експортні товари. Однотипність імпорту і його роль в економічному розвитку Африки. Субрегіони. (Умовність виділення субрегіонів). Північна, Західна, Центральна, Східна і Південна Африка.

ТЕМА 8. Австралійський Союз.

Інформаційний обсяг теми. Склад і розміри території. Чисельність населення. Державний лад, адміністративно-територіальний поділ. Особливості економіко-географічного положення. Природно-ресурсний потенціал. Багатство мінерально-сировинних ресурсів для промисловості: кліматичні, водні, земельні ресурси. Заселення Австралії європейцями з XVIII ст. і формування англо-австралійської нації. Аборигени і їх становище. Розміщення населення і міста.

Господарство, його сучасна структура. Подвійний характер економіки. Експортні галузі сільського господарства. Використання земельних ресурсів, проблеми тваринництва і рослинництва. Вівчарство. Гірничо-видобувна промисловість. Прискорення розвитку обробної промисловості у другій половині XX ст.

ТЕМА 9. Країни Океанії.

Інформаційний обсяг теми. Загальна характеристика регіону, історико-географічні особливості формування та розвитку держав. Колоніальне минуле та сьогодення. Природні умови та ресурси. Населення, розміщення та рівень урбанізації, демографічна ситуація та статеві-вікова структура населення.

галузі спеціалізації держав регіону у міжнародному поділі праці. Монокультурний розвиток, сільськогосподарська спеціалізація. Країни, що розвиваються. Транспорт та зовнішньоекономічні зв'язки.

РОЗДІЛ 3

Країни Західної та Північної Європи

ТЕМА 10. Загальна характеристика країн Європи.

Інформаційний обсяг теми. Загальна характеристика країн Європи, склад території. Площа і населення. Економіко-географічне та геополітичне положення. Роль європейських країн у світовій цивілізації і політичних процесах в історичні часи і, зокрема в ХХ ст. (центр двох світових воєн). Зміни на політичній карті Європи після другої світової війни. Сучасна політична карта. Типологія країн (розвинутої ринкової економіки і країн перехідної до ринкової економіки).

ТЕМА 11. Сполучене Королівство Велика Британія та Північна Ірландія.

Інформаційний обсяг теми. Економіко-географічне і геополітичне положення. Склад території. Державний лад. Сучасний адміністративний поділ і історичні області Великої Британії. Природно-ресурсні фактори. Роль моря в житті англійців. Чисельність населення, його динаміка. Роль міграцій, іммігранти з країн "Співдружності". Демографічна ситуація. Рівень урбанізації, міста і "села". Агломерації міст (Лондону, Бірмінгему, Ліверпуля, Манчестера, Нью-Касла, Глазго, Едінбургу). Велика Британія в "Європейському Союзі". Особливості макро-територіальної структури господарства.

Промисловість. Галузева структура: традиційні і нові галузі. Паливно-енергетичний комплекс Створення власної нафтогазової промисловості в 70-90-х роках ХХ ст. Електроенергетика, чорна металургія, машинобудування, хімічка та текстильна промисловість. Сільське господарство. Структура сільського господарства. Провідна роль тваринництва. Землеробство. Залежність від імпорту продовольства. Транспорт, його структура. Роль залізниць, морського та трубопровідного транспорту. Головні порти. Тунель під Ла-Маншем – новітня сторінка в комунікаціях з континентальною Європою. Зовнішні зв'язки. Структура і географія.

ТЕМА 12. Французька Республіка.

Інформаційний обсяг теми. Сучасне економіко-географічне положення. Державний лад і адміністративно-територіальний поділ. Місце Франції і роль в сучасному світі. Природно-ресурсні фактори. Населення. Національний склад, динаміка чисельності, демографічна ситуація. Основні риси розселення. Паризька агломерація, її роль у культурному житті країни і світу. Зайнятість населення.

Основні риси галузевої структури народного господарства. Промисловість. Місце Франції серед розвинутих країн Європи і світу. Галузева структура. Паливно-енергетичний комплекс Залежність від імпорту нафти та газу. Електроенергетика. Головні райони і центри металургії. Зрушення чорної металургії до моря. Машинобудування – провідна галузь індустрії. Розвиток

автомобілебудування, електроніки, телемеханіки. Формування хімічної промисловості. Легка промисловість Франції – одна з найбільших у світі, її географія, роль Паризького району. Харчова індустрія. Значення цукрової, виноробної і м'ясо-молочної галузей.

Сільське господарство Франція – найбільший виробник та експортер с/г продукції серед країн Західної Європи. Галузева структура. Землеробство: збір і врожайність основних с/г культур. Тваринництво. Світове значення виноградарства і виноробства. Територіальні відміни в с/г. Географія транспорту. Сучасний прогрес на залізничному і автомобільному транспорті. Швидкісні лінії. Роль Парижа в конфігурації транспортної системи. Значення річкового і морського транспорту. Тунель під протокою Ла-Манш та його значення у зв'язках з Великою Британією. Географія зовнішніх економічних зв'язків.

ТЕМА 13. Федеративна Республіка Німеччина.

Інформаційний обсяг теми. Найбільша за населенням і економічним потенціалом країна Західної Європи. Державний і адміністративно-територіальний устрій. Економіко-географічне положення. Природно-ресурсні фактори розвитку господарства. Рівень забезпеченості власними мінеральними ресурсами. Населення, етнічний склад та демографічна ситуація. Зовнішні міграції. Розселення населення. Рівень урбанізації. Міста і міські агломерації. Зайнятість населення. Іноземна робоча сила.

Загальна характеристика господарства. Ринкова економіка – основа сучасного господарювання ФРН. Високий рівень індустріального розвитку, концентрація виробництва у великих національних і транснаціональних корпораціях. Промисловість. Місце промисловості ФРН у світовій економіці в Європі. Високі темпи розвитку в повоєнний період і зрушення в структурі промисловості. Розвиток паливно-енергетичного комплексу. Основні паливні бази ФРН. Розвиток і географія чорної металургії, машинобудування, автомобілебудування, електротехніки та інших нових і старих галузей. Зміни в їх географії. Хімічна індустрія – одна з найбільш потужних у світі. Легка і харчова промисловість. Сільське господарство. Аграрні відносини і галузева структура. Географія землеробства і тваринництва. Транспорт. Роль та географія окремих видів у внутрішніх зв'язках. Морський транспорт. Основні морські і річкові порти. Зовнішньоекономічні зв'язки держави.

ТЕМА 14. Загальна характеристика країн Північної Європи. Королівство Швеція.

Інформаційний обсяг теми. Політична карта Північної Європи та особливості її формування. Природно-ресурсний потенціал регіону та його вплив на розвиток господарського комплексу країн. Економіко-географічне положення Швеції. Державний устрій. Природні умови та ресурси. Мінерально-сировинна база, запаси залізних руд. Однонаціональна країна з високим рівнем життя. Розміщення населення, рівень урбанізації. Найбільші міста: Стокгольм, Гетеборг, Уппсала, Мальме, Вестерос. Трудові ресурси та рівень безробіття.

Провідна роль в економіці приватного сектору. Провідні галузі

промисловості: машинобудування, деревообробна, паперова, металургійна та гірничо-видобувна. Сільське господарство, тваринництво провідна галузь, перевага у структурі посівних площ кормових культур. Транспортна система, зовнішньоекономічна діяльність.

РОЗДІЛ 4

Країни Південної та Південно-Східної Європи

ТЕМА 15. Італійська Республіка.

Інформаційний обсяг теми. Економіко-географічне положення. Державний устрій і адміністративно-територіальний поділ. Природно-ресурсні фактори. Різноманітність природних умов та ресурсів. Населення. Етнічний склад. Демографічна ситуація. Зовнішні міграції в ХХ ст., їх причини. Внутрішні (сезонні) міграції. Географія розселення. Урбанізація. Міста і культурні центри світового значення.

Зміни в структурі економіки. Зростання ролі монополістичних об'єднань. Зрушення географії господарства – посилення розвитку центральних і південних областей - Лаціо (Рим з околицями), Кампанія (Неаполь та його зона), Калабрія, Апулія (Барі, Таранто). Промисловість – провідна галузі економіки Італії. Галузева структура. Зміни в паливно-енергетичному комплексі. Провідна роль машинобудування.

Автомобілебудування, електротехніка. Італія як один з найбільших виробників сталі і прокату в Західній Європі. Нафтохімічна і хімічна промисловість. Текстильне виробництво. Важлива роль харчової промисловості – макаронної, цукрової, виробництва сливової олії, виноградних вин. Державна регіональна політика та її результати. Зернове господарство, географія садівництва і виноградарства. Тваринництво, його склад, продуктивність і географія. Відміни між Північчю і Півднем в спеціалізації с/г виробництва. Транспорт. Роль автомобільних перевезень. Значення морського транспорту в зовнішніх і внутрішніх зв'язках Італії. Головні порти. Географія зовнішніх економічних зв'язків. Економічні зв'язки з країнами "Європейського Союзу" та іншими регіонами світу.

ТЕМА 16. Королівство Іспанія.

Інформаційний обсяг теми. Економіко-географічне і геополітичне положення. Склад території, державний лад, сучасний адміністративний поділ і історичні області. Природно-ресурсний потенціал. Населення, етнічна структура населення, проблема басків, розміщення та рівень урбанізації, статеві-вікова структура та сучасна демографічна ситуація.

Місце держави у світовому господарстві, участь у міжнародному поділі праці. Галузі спеціалізації промисловості, головні промислові центри та вузли, провідні галузі сільського господарства, регіональне лідерство держави у вирощуванні оливок, цитрусових. Транспорт, проблеми гірської місцевості, роль морського транспорту, головні морські та річкові порти. Зовнішньоекономічна діяльність держави.

ТЕМА 17. Республіка Румунія.

Інформаційний обсяг теми. Державний устрій. Особливості економіко-географічного положення. Різноманітність природних умов та ресурсів. Чисельність, розміщення населення. Національно-релігійний склад, сучасна демографічна ситуація. Особливості розвитку та географія галузей промислового комплексу держави, значення нафтопереробної галузі. Агропромисловий комплекс, галузі сільськогосподарської спеціалізації. Структура транспортної системи. Економічне районування території.

ТЕМА 18. Республіка Болгарія.

Інформаційний обсяг теми. Особливості економіко-географічного і геополітичного положення. Природно-ресурсні та соціально-економічні фактори розвитку господарського комплексу. Населення. Структура господарського комплексу, місце та роль у ньому агропромислового комплексу. Галузі спеціалізації та участь держави у міжнародному поділі праці. Особливості транспортної системи держави, участь держави у світогосподарських зв'язках.

РОЗДІЛ 5

Країни Східної (Центральної) Європи

ТЕМА 19-20. Країни Балтії.

Інформаційний обсяг теми. Латвія, Литва та Естонія, площа і чисельність населення. Формування території, етапи економічного розвитку. оцінка природних умов та ресурсів. Населення, етнічний склад та сучасна демографічна ситуація. Розміщення населення, рівень урбанізації. Господарство, основні риси галузевої структури та рівня економічного розвитку країн. Промисловість. Зрушення в структурі виробництва, рівні розвитку, галузі міжнародної спеціалізації. Сільське господарство, географія зернових та технічних культур, овочівництво. Транспортний комплекс. Роль морського транспорту Балтійського моря. Зовнішньоекономічні зв'язки країн регіону.

ТЕМА 21. Республіка Польща.

Інформаційний обсяг теми. Економіко-географічне і геополітичне положення. Державний устрій. Господарство. Місце в світовій економіці. Структура господарства, тенденції економічного розвитку. Промисловість. Галузева структура. Визначна роль кам'яновугільної промисловості. Розвиток і розміщення паливно-енергетичного комплексу, чорної металургії, машинобудування, хімічної, текстильної, харчової промисловості. Агропромисловий комплекс. Галузева структура сільського господарства. Транспорт та зовнішньоекономічні зв'язки.

ТЕМА 22. Республіки Чехія та Словаччина.

Інформаційний обсяг теми. Площа і чисельність населення. Формування території, етапи економічного розвитку. Оцінка природних умов та ресурсів держав. Населення, етнічний склад та сучасна демографічна ситуація. Розміщення населення та рівень урбанізації. Найбільші міста держав. Господарство, спільні та відмінні риси господарських комплексів держав. Галузі спеціалізації промисловості держав, сільське господарство, транспорт та зовнішньоекономічні зв'язки.

ТЕМА 23. Угорська Республіка.

Інформаційний обсяг теми. Історико-географічні особливості формування території. Етапи економічного розвитку держави. Площа і сучасна територія. Природно-ресурсний потенціал, залежність від імпортних енергоносіїв. Населення, сучасна демографічна ситуація, статеві-вікова структура, розміщення населення, національно-релігійний склад. Місце держави в світовому господарстві, галузі спеціалізації промисловості та сільського господарства. Транспорт та зовнішньоекономічні зв'язки. Внутрішні відмінності, економічні райони.

РОЗДІЛ 6

Країни Східної та Південно-Східної Азії

ТЕМА 24. Загальна характеристика країн Азії.

Інформаційний обсяг теми. Розміри та склад території. Економіко-географічне і геополітичне положення. Політична і економічна карта Азії. Типологія країн Азії. Субрегіони: Південно-Західна Азія, Південна Азія, Південно-Східна Азія, Східна Азія, Північна і Центральна Азія. Особливості природи і господарства субрегіонів.

ТЕМА 25. Японія.

Інформаційний обсяг теми. Одна з головних розвинутих країн ринкової економіки. Економіко-географічне і геополітичне положення. Вплив острівного положення Японії на господарство. Місце Японії в сучасній світовій економіці і політиці. Природно-ресурсні фактори, як передумова розвитку господарства. Забезпеченість Японії мінерально-сировинними та гідроресурсами. Природно-рекреаційні ресурси. «Наступ на море і гори». Населення. Чисельність і його динаміка. Демографічна ситуація. Природний приріст. Розселення. Урбанізація. Географія міст і агломерацій. Формування і проблеми Японського мегалополісу. Високий рівень кваліфікації працюючих, історико-географічні особливості розвитку господарства. Фактори, що обумовили перебудову структури господарства.

Господарство. Японія – економічно високорозвинута країна світу. Місце Японії в сучасній світовій економіці і політиці. Особливості структури, обумовлені бідністю мінеральними ресурсами. Роль монополістичних об'єднань в господарстві. Промисловість – провідна галузь економіки Японії. Географія окремих галузей промисловості. Тихоокеанський промисловий пояс і його підрайони. Сільське господарство – багатогалузевий сектор інтенсивної економіки. Рівень забезпечення населення Японії власним продовольством. Структура земельного фонду. Аграрні відносини. Галузева структура. Зони спеціалізації. Важливість рибальства в житті Японії. Транспортна система, її роль у внутрішніх і зовнішніх зв'язках. Зовнішня торгівля. Торгівельний баланс Японії. Товарна структура експорту і імпорту.

ТЕМА 26. Китайська Народна Республіка.

Інформаційний обсяг теми. Економіко-географічне та геополітичне положення. Державний лад і адміністративно-територіальний поділ Китаю.

Природні умови і ресурси. Мінеральні і паливні ресурси. Земельні ресурси і земельний фонд. Водні ресурси. Біологічні ресурси континентального Китаю і шельфу морів.

Історичні етапи соціальних перетворень в Китаї. Населення. Динаміка чисельності населення. Етнічний склад, Демографічна ситуація і демографічна політика. Нерівномірність розміщення населення. Низький рівень урбанізації. Трудові ресурси та їх географія. Релігія.

Господарство. Шлях до ринкових відносин при збереженні централізованого управління і керівництво компартії. Промисловість. Зрушення в галузевій структурі. Створення великої паливної промисловості, енергетики, металургії. Машинобудування. Розвиток легкої і харчової промисловості. Сільське господарство. Галузева структура, переважне значення рослинництва – продовольчих культур. Культура рису в Китаї. Зернова проблема і шляхи їх вирішення. Географія зернових і технічних культур. Тваринництво і його розміщення. Транспортна структура Китаю. Залізничний, водний та інші види транспорту. Зовнішньоекономічні зв'язки.

ТЕМА 27. Країни Південно-Східної Азії.

Інформаційний обсяг теми. Формування сучасної політичної карти субрегіону. Особливості ЕГП на перехресті важливих морських торговельних шляхів. Різноманітність і запаси ресурсів, їх світове значення. Відміни в характері земельних ресурсів півострівної і острівної частини території. Лісові ресурси.

Населення. Етнічний склад. Демографічна ситуація. Розміщення населення. Рівень урбанізації. Найбільші міста – Джакарта, Банкок, Янгок, Ханой, Сайгон (Хошимін), Маніла, Куала-Лампур, Сінгапур. Аграрно-сировинний характер економіки. Особливості галузевої структури промисловості. Нафта і газ Індонезії і Брунею. Галузі важкої промисловості. Розвиток державного сектору. Роль іноземних монополій в господарстві країни, Відміни в рівнях розвитку продуктивних сил і шляхи формування національної економіки.

РОЗДІЛ 7

Країни Південної та Північної Азії

ТЕМА 28. Республіка Індія.

Інформаційний обсяг теми. Найбільша країна субрегіону. Державний устрій, адміністративно-територіальний поділ. Економіко-географічне положення в Південній Азії. Природно-ресурсні фактори. Мінеральні ресурси. Транспортні та іригаційні можливості річок. Проблема водозабезпечення. Лісові ресурси. Населення Індії. Демографічна ситуація, динаміка. Етнічна та релігійна строкатість населення і пов'язані з цим проблеми. Характер розміщення населення. Рівень урбанізації. Міста та великі міські агломерації.

Сучасний рівень виробництва, зрушення в макроструктурі і територіальній структурі господарства. Промисловість. Структурні зміни в промисловому виробництві. Значення допомоги інших країн в індустріалізації.

Головні новобудови: формування промислових районів Енергетика, Розвиток металургійної і хімічної промисловості, машинобудування, Будівництво гідроенергетичних комплексів. Сільське господарство. Шляхи подолання агротехнічної відсталості с\г виробництва Головні с\г культури, їх географія, споживання. Особливості тваринництва. Транспорт. Залізнична і автомобільна мережа Значення морського транспорту. Структура і географія зовнішніх економічних зв'язків.

ТЕМА 29. Республіка Казахстан.

Інформаційний обсяг теми. Особливості економіко-географічного і геополітичного положення. Природно-ресурсний потенціал країни. Історико-географічні особливості формування господарства. Місце і роль її в міжнародному поділі праці. Географія галузей паливно-енергетичного комплексу, кольорової та чорної металургії, хімічної промисловості. Нові промислово-територіальні комплекси. Агропромисловий комплекс, його структура і особливості.

ТЕМА 30. Країни Південно-Західної Азії.

Інформаційний обсяг теми. Політична карта. Економіко-географічне і геополітичне положення. Історико-географічні особливості країн субрегіону. Політичні, військові конфлікти. Оцінка природних умов і ресурсів. Економічна та політична роль нафтодобувних країн. Нафтодобувний та переробний комплекс країн Перської затоки, його вплив на зміни в структурі господарства. Роль ОПЕК в економіці країн субрегіону. Сучасне населення, етнічний склад, демографічні показники. Рівень урбанізації. Міста. Аграрно-сировинний напрям господарства. Сільське господарство, особливості його ведення в природних зонах Аравії, Месопотамії, Середземноморській зоні, Передньоазіатському нагір'ї. Роль іригації в с\г. Участь держав регіону у міжнародному поділі праці.

ТЕМА 31. Турецька Республіка.

Інформаційний обсяг теми. Особливості ЕГП. Природні умови та ресурси, їх вплив на розвиток господарства. Населення. Національний склад, швидкі темпи природного приросту. Урбанізація та особливості розміщення населення. Структура та географія промисловості і сільського господарства. Відміни в спеціалізації і рівні розвитку між приморськими і внутрішніми районами. Транспорт і його географія. Вплив міжнародного транзиту і туризму на розвиток інфраструктури господарства. Внутрішні економічні райони.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РЕГІОНАЛЬНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ І ЕКОНОМІЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ, КРАЇНИ ПІВНІЧНОЇ І ПІВДЕННОЇ АМЕРИКИ

Тема: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕГІОНАЛЬНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ І ЕКОНОМІЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ СВІТУ

Мета: ознайомити студентів із складом і критеріями виділення розвинених країн за підходами наукових шкіл та міжнародних організацій; розкрити місце розвинених країн світу у геоекономічній структурі світу; охарактеризувати методи дослідження; охарактеризувати відмінності рівня економічного розвитку розвинених країн світу.

Теоретичні відомості

Регіональна економічна і соціальна географія є однією з галузей географічної науки. Головне її завдання полягає в обґрунтуванні шляхів удосконалення територіальної (просторової) організації суспільства: особливостей формування територіально-виробничих комплексів у конкретних природних і соціально-економічних умовах; основних напрямів вирівнювання соціальних відмінностей у регіонах світу.

Регіональна економічна і соціальна географія – складова соціально-економічної географії; наука про закономірності територіальної організації суспільного виробництва, просторових процесів та форм організації життя людей у конкретних регіонах та країнах світу.

Об'єкт дослідження регіональної економічної і соціальної географії – суспільство та його складові: регіональне господарство, населення регіонів світу, територіальні соціальні структури, господарські зв'язки країн світу, міжнародний поділ праці тощо.

Предмет дослідження регіональної економічної і соціальної географії – особливості та закономірності просторової організації суспільства і його складових на рівні регіонів світу. Регіональна економічна і соціальна географія вивчає територіальний (міжнародний) поділ праці, розміщення продуктивних сил у межах окремих регіонів, регіональну політику, територіальну організацію виробництва, геополітику і геостратегію регіонів світу, просторові соціально-економічні пропорції, територіальні соціально-економічні структури, транспортні й інфраструктурні мережі та системи, а також системи розселення та інші аспекти просторової організації суспільства у межах регіонів світу.

Базовим поняттям курсу є регіон, під яким розуміється певна історико-географічна область, що об'єднує території не менше двох країн, має конкретно визначені межі й подібні природні, історичні, соціально-культурні та господарські особливості.

Методи дослідження. В арсеналі економічної і соціальної географії є перевірені багатовіковим досвідом розвитку географії так звані «традиційні» методи досліджень і також «нові» методи, що з'явилися під впливом і у зв'язку з потребами НТР. До групи перших методів відносять історичний, картографічний, порівняльний, спостережень, статистичний, економічного районування та ряд інших. Інша група включає методи економіко-математичні, а також дистанційних спостережень.

Історичний метод застосовується в усіх суспільних та природничих науках. Своєрідність його вживання у регіональній економічній і соціальній географії складається у тісному сполученні з аналізом і просторовими аспектами соціально-економічного розвитку. Знання історичної географії необхідно для розуміння сучасної географії населення і розміщення продуктивних сил, а також для прогнозування їх змін на прикладі конкретних регіонів світу.

Картографічний метод дає можливість нанести на тематичні карти безліч об'єктів, показати їх розташування і взаємозв'язки. Складання різноманітних тематичних карт підвищує інформативність наукового матеріалу. Карти є не тільки чудовим ілюстративним та інформаційним матеріалом, але і діючим інструментом наукових досліджень.

Порівняльний метод притаманний всім географічним наукам. Він покликаний знайти найбільш істотні риси подібності і розходження у господарському використанні територій регіонів світу, в географічних типах господарства і розселення в їх взаємозв'язку.

Метод спостережень відіграє важливу роль в регіональній економічній і соціальній географії. Роль міжнародного туризму, поїздки по різним країнам розширюють можливості безпосередніх особистих спостережень в закордонних країнах.

Метод системного аналізу базується на принципі поетапності, включає визначення мети, завдань, постановку наукової гіпотези до всебічного вивчення кожної із територіальних систем, особливостей розміщення і розвитку продуктивних сил. Цей метод розглядає цілісність системи, її внутрішні і зовнішні зв'язки, погоджує складні галузеві і територіальні проблеми, що особливо важливо в умовах ринкових відносин.

Статистичний метод, заснований на аналізі даних про господарство і населення регіонів та країн, дає можливість представити просторову взаємодію різних територіально-економічних систем. В цьому аспекті важливу роль грає статистика, що покладена на карту і являє собою діючий інструмент досліджень, аналізу конкретного економічного і соціального стану будь-якої території.

Метод економічного районування дає можливість виявити взаємопов'язані в соціально-економічному відношенні частини країни з визначеною спеціалізацією. Цей метод потребує обробки різноманітної інформації економічного і соціального характеру та базується на вченні про економічні райони.

Економіко-математичні методи дозволяють виразити певні кількісні співвідношення, а іноді й якісні закономірності розміщення різних форм і типів господарства, розселення і життєдіяльності населення. Великий інтерес представляють математичні моделювання різних соціально-економічних процесів і об'єктів.

Методи дистанційних спостережень широко використовуються в дослідженнях розміщення природних ресурсів, господарства й населення. Вони дають новітню і докладну інформацію про концентрацію господарського використання території, характер концентрації господарства і населення на великих регіональних просторах, про межі міських агломерацій, стан навколишнього середовища тощо.

Все більше значення має геоінформаційний метод, який включає створення геоінформаційних систем, що являють собою сучасний засіб збирання, збереження та аналізу різноманітних відомостей про територію, що базуються на ГІС-технологіях електронних варіантів карт тощо.

Навчальні завдання

Завдання 1. Розгляньте розвинені країн світу: склад і критерії за науковим підходом, Організацією Об'єднаних Націй (ООН), Міжнародним валютним фондом (МВФ), Організацією економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), Світовим Банком).

Завдання 2. Сформууйте схему «Типізація розвинених країн світу».

Завдання 3. Актуалізуйте таблицю 1.1 «Головні показники розвинених країн світу». Визначте частку розвинених країн у світі за головними макропоказниками.

Завдання 4. Сформулюйте особливості диференціації і територіальної організації розвинених країн світу за якісними і кількісними показниками.

Питання для самоконтролю

1. Що вивчає регіональна економічна і соціальна географія?
2. Які перші наукові школи з'явилися у світовій регіональній економічній і соціальній географії?
3. Які особливості розвитку регіональної економічної і соціальної географії та країнознавства простежуються у XX - початку XXI ст.?
4. Які особливості розвитку регіональної економічної і соціальної географії та країнознавства в Україні?
5. На які вчення, теорії та концепції спирається регіональна економічна і соціальна географія?
6. Які сучасні методи дослідження застосовують в регіональній економічній і соціальній географії?

Тема: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА США

Мета: сформувані економіко-географічні знання про природно-ресурсний та людський потенціал США; з'ясувати вплив окремих факторів на політичний та економічний розвиток країни; поглибити навички роботи з довідниками, навички розробки текстових таблиць, з'ясувати особливості розвитку економіки США, проаналізувати фактори та рівень розвитку галузей господарського комплексу країни, географію основних видів економічної діяльності, продовжити формувати вміння складати довідки аналітичного характеру та текстові таблиці.

Основні поняття і терміни: корінні мешканці, геополітична могутність, субурбанізація, «одноповерхова Америка», іспаномовне населення, потужна мінерально-сировинна база, мегалополіси, постфордизм, гіперспеціалізація, інтеграція, диверсифікація виробництва, технополіс, силіконова долина, провідні транснаціональні корпорації, агробізнес, імпорт енергоресурсів.

Теоретичні відомості

Сполучені Штати Америки – держава в Північній Америці, займає четверте місце в світі за територією (9,8 млн. км²) та третє місце за чисельністю населення. Основна територія США розміщена на Північноамериканському континенті та простягається від Атлантичного океану на сході до Тихого на заході. На півдні країна межує з Мексикою, а на півночі – з Канадою. Крім того, до складу США входять ще два штати, на крайньому північному заході континенту знаходиться Аляска, в Тихому океані - Гавайській о-ви. Кордон з Росією проходить через Берингову протоку. Загальна довжина кордонів становить 12034 км, а довжина берегової смуги – 19924 км. За конфігурацією «суміжні штати» нагадують прямокутник, протяжність якого із заходу на схід становить приблизно 4500 км і з півночі на південь — 2500 км.

США були утворені в 1776 р. при об'єднанні 13 англійських колоній, що оголосили про свою незалежність. Війна за незалежність тривала до 1783 р. та закінчилася перемогою колоністів. В 1787 р. була прийнята конституція США.

На сучасному етапі США мають найбільшу в світі економіку, потужні збройні сили, постійне місце в Раді Безпеки ООН, є країною – засновницею НАТО. Крім того, країна має значний за потужністю ядерний потенціал на Землі.

Вищий орган законодавчої влади – двопалатний парламент - конгрес США: нижня палата – палата представників; верхня палата – сенат. Вищий орган виконавчої влади – президент США. Президент є також главою уряду - Кабінету. Посади прем'єр-міністра в США не існує. В США є віце – президент, друга по важливості посада країни.

За адміністративним устроєм США є федеративними. Держава складається з 50 штатів, що є повноправними суб'єктами федерації, столичного федерального округу Колумбія та залежних територій.

Демографічна ситуація в США є типовою для високорозвинених країн: низький природний приріст, переважання частки жінок у статевій структурі, «постаріння» населення, велика частка працюючих економічно самостійних жінок, знедрібнення сімей. Американська нація порівняно молода поліетнічне утворення, що склалося в процесі довготривалого культурного, економічного та побутового взаємовпливу, а також змішуванню між собою та асиміляції нащадків людей різного етнічного походження. На території США проживають представники трьох рас: монголоїдної, європеїдної, негроїдної. Білі американці становлять близько 72,4%, зростає тенденція до зменшення їх кількості, афроамериканці (чорні) – 12,6%, корінні мешканці (алеути, ескімоси, індіанці) – менше 0,9%, значною є частка латиноамериканців та азіатів. США є світською країною з великою кількістю релігійних течій.

Місце США у світовому господарстві. США – високорозвинута індустріальна країна. Для її господарства характерний комплексний розвиток усіх сучасних виробництв, їх величезні розміри, новітні техніка, технологія і організація праці, високий освітній рівень населення. сільському господарстві, лісорозробках і рибальстві.

Ринкова економіка США поєднує державну, велику корпоративну і дрібну приватну власність. Державна власність включає інфраструктурні об'єкти (транспортні, комунікаційні, енергетичні, екологічні, освітні, наукові), військове майно, їй належить 300 млн гектарів земель (майже 1/3 площі країни). Вирішальну роль у матеріальному виробництві відіграють великі корпорації'. Найбільшими з них, згідно рейтингу Forbs є «Apple» (IT), "Berkshire Hathaway" (страхування, залізничний транспорт, виробництво одягу, ювелірний бізнес тощо), «JPMorgan Chase» (банківські послуги), «ExxonMobil» (нафтопереробка), «AT&T» (телекомунікації), «Microsoft» (IT), «Chevron» (нафтопереробка), «Pfizer» (фармацевтика), «Procter & Gamble» (споживчі товари) та ін.

Дрібна приватна власність особливо поширена в торгівлі, громадському харчуванні і обслуговуванні. Виникнення і розміщення дрібних підприємств здебільшого стихійні. Великі і корпоративні підприємства розміщуються на науковій основі. Засобами державного впливу на всю економіку є оподаткування, дозвіл або заборона, субсидії, закупки продукції, регулювання цін і умов діяльності. Важливим для країни галузям надається пряма державна допомога. Важливою частиною господарства стали наукові дослідження, їх здійснюють урядові установи, лабораторії корпорацій та університети. Характерною рисою США є наявність величезного військово-промислового комплексу. Військові замовлення уряду мають істотне значення для цілих галузей та територій. Внутрішній ринок завжди був головним для господарства США. Він найбільш місткий у світі як для споживчих товарів,

так і для продукції виробничого призначення. Водночас США широко користуються всіма вигодами міжнародного поділу праці, і їх частка у світових економічних відносинах є найбільшою.

Економічне життя США досить різноманітне та сильно відрізняється від інших держав з розвинутою ринковою економікою. До основних рис сучасного економічного життя США відносять:

1. При капіталістичному характері економіки значну роль в регулюванні економічних процесів відіграє держава. Вона є крупним власником землі та лісових масивів, ряду підприємств.

2. В країні існує багато центрів прийняття рішень. Є більше 15 млн. фірм, включаючи фермерські господарства. Близько 60% робочої сили зайнято на дрібних та середніх підприємствах. У той же час характерна і крупна монополізація виробництва. Так, 1/3 промислової продукції виробляється 100 крупними корпораціями. Одночасно 4/5 дрібних заводів належить невеликим компаніям, на яких виробляється до 25% промислової продукції.

3. В сучасній галузевій структурі господарства США домінує сфера послуг, що є яскравим свідченням переходу до постіндустріальної стадії розвитку суспільства.

4. Гіперспеціалізація, тобто гіпертрофована спеціалізація районів та окремих центрів в певних галузях. Н-д, концентрація годинникової промисловості в Уотербері (штат Коннектикут, виробництво кукурудзи (штат Айова), Каліфорнійська долина Солінас – вирощування цибулі тощо).

5. Розвиток наукоємних, високотехнологічних галузей виробництва («Хай-тек»), які витрачають на науково-дослідну роботу до 5% від валового виробництва. Це насамперед електроніка, тонка хімія, авіакосмічна техніка та інші галузі. Відомі крупні спеціалізовані ареали розміщення цих галузей (дорога 128 у Балтимора, Силіконова долина поблизу Сан-Хосе в штаті Каліфорнія, Силіконовий ліс у Портленді в штаті Орегон та ін.). Головні фактори, які впливають на розміщення цих галузей, – близькість університетів, сприятливе природне та культурне середовище, що приваблює творчу інтелігенцію.

6. Постфордизм - новий напрямок у формах організації та виробництва. Воно призводить до відходу від фордизму з його крупними масштабами виробництва, спеціалізацією, серійністю. На зміну заводам – гігантам приходять підприємства менші, проте гнучкі, здатні до швидкого переоснащення в умовах ринку.

7. Підсилення процесу економічної інтеграції США у світове господарство проявляється в зміцненні зовнішньоекономічних зв'язків та науково-технічних контактів, широкому використанні в багатьох сферах господарського життя іноземних спеціалістів.

Формування великих міжгалузевих комплексів на різних територіальних рівнях: національному, регіональному та локальному. Вони пов'язані з

агробізнесом, військово-промисловим комплексом та індустрією туризму та відпочинку.

Навчальні завдання

Завдання 1. Використовуючи довідники, розгляньте історико-географічні особливості формування політичної карти США. На контурній карті позначте штати, вкажіть рік входження до складу федерації, столиці штатів.

Завдання 2. На основі аналізу карт атласу (10 кл.), дайте оцінку географічного та геополітичного положення США. Поясніть, які фактори найбільше сприяли формуванню геополітичної могутності країни.

Завдання 3. Охарактеризуйте природно-ресурсний потенціал США, поясніть, як він реалізується в структурі господарства. Складіть таблицю, в якій вкажіть головні риси ПРП країни.

Завдання 4. Дайте характеристику населення США, проаналізуйте головні процеси, які визначили сучасну демографічну ситуацію США. Охарактеризуйте особливості урбанізації країни. Побудуйте криву Ціпфа, зробіть відповідні висновки щодо сформованості системи міського розселення. На контурну карту нанесіть найбільші агломерації та мегалополіси США.

Завдання 5. Використовуючи літературні джерела, розгляньте державний устрій США (законодавча, виконавча влада).

Завдання 6. Використовуючи довідники, дайте загальну характеристику господарства США. Для характеристики місця економіки США в світовому господарстві побудуйте таблицю, що відображає питому вагу країни з основних макроекономічних показників, виробництва основних видів продукції.

Питома вага США в світі

Показники	Величина, обсяги	Частка в світі	Місце в світі
ВНП			
ВНП на душу населення			
Територія			
Населення			
Промислова продукція			
Видобуток нафти			
Видобуток газу			
Видобуток вугілля			
Виробництво електроенергії			
Виробництво сталі			
Виробництво автомобілів			
Сільськогосподарська продукція			
Виробництво зернових культур			

Виробництво м'яса			
Виробництво молока			
Інші види продукції			

Завдання 7. На основі джерел літератури, дайте характеристику основним рисам економіки США (роль держави, поліцентричність центрів прийняття рішень, постіндустріальний етап розвитку, вирівнювання розміщення господарства, гіперспеціалізація, постфордизм тощо). Складіть таблицю «Провідні ТНК США» за зразком.

№ п/п	Назва ТНК	Основні сфери діяльності	Штаб-квартира

Завдання 8. Розгляньте географію основних галузей промисловості. Складіть таблицю, в якій вкажіть галузі, центри виробництва (місто, штат), провідні монополії, місце в світі з виробництва продукції.

Завдання 9. Дайте характеристику агробізнесу США. Побудуйте діаграму «Структура агробізнесу США». Проаналізуйте особливості фермерського господарства та ефективність різних типів фермерських господарств.

Завдання 10. Використовуючи карти атласу (10 кл.) та довідник, розгляньте галузеву структуру та територіальні особливості розвитку рослинництва та тваринництва.

Завдання 11. Охарактеризуйте транспортну систему США, розглянувши різні види транспорту. На контурній карті позначте основні залізниці, морські та річкові порти, канали, найбільші аеропорти.

Завдання 12. Дайте характеристику основних форм зовнішньоекономічної діяльності США: торгівля, інвестиційна діяльність, науково-технічне співробітництво, туризм.

Методичні рекомендації

Виконуючи **завдання 1**, в зошит для лабораторних робіт впишіть географічні назви, що мають англомовне, франкомовне, іспаномовне та індіанське походження.

При виконанні **завдання 3**, побудуйте таблицю за взірцем:

Види природних умов та ресурсів	Оцінка ПР	Вплив на розвиток та географію господарства

В **завданні 4**, слід позначити на контурній карті агломерації (Нью-Йорк, Лос-Анджелес, Чикаго, Вашингтон - Балтимор, Сан-Франциско, Філадельфія, Бостон, Детройт, Даллас-Форт-Уерт, Х'юстон - Гальвестон) та мегалополіси (Приатлантичний, Приозерний, Каліфорнійський, Східно-Флоридський, Примексиканський, Північно-Західний). При побудові кривої Ціпфа скористайтеся додатками Б і В.

Виконуючи **завдання 8**, позначте на контурній карті центри автомобілебудування, авіаційної промисловості, поясніть розміщення цих

галузей. При виконанні **завдання 9**, відобразіть в діаграмі вагу складових ланок агробізнесу. В чому ви вбачаєте відмінності від структури АПК України? (Агробізнес США: акціонерні компанії – 10%, сімейно-групові ферми – 13%, індивідуальні сімейні ферми – 77%).

Характеризуючи сільське господарство (**завдання 10**), зверніть увагу на особливості формування спеціалізованих територій з вирощування зернових, технічних культур, овочівництва, плодівництва. Складіть таблицю, що відображає географію відповідних галузей.

Сільськогосподарські культури, галузі тваринництва	Штати – основні виробники продукції	Обсяги виробництва

Вивчаючи транспортну систему (**завдання 11**), зверніть увагу на історичні особливості формування транспортної системи. На контурній карті позначте: річкові порти (Пітсбург, Сент-Луїс, Цинциннаті, Хантінгтон, Мемфіс, Олбані); морські (Південно-Луїзіанський, Лос-Анджелес, Сіетл, Філадельфія, Балтімор, Бостон, Валдіс, Чікаго, Дулут, Детройт, Баффало); берегові канали, канал Услленд; аеропорти (О'Хара, Форт-Верт, Хартфілд, Інтернаціонал, Кеннеді).

Характеризуючи туристичну діяльність США, позначте на контурній карті національні парки країни (**завдання 12**): Ворота Арктики, Глейшер-Бей, Йеллоустоун, Бедленд, Федвуд, Йосемітський, Кінгс-Каньон, Рокі-Маунтін, Гранд-Каньон, Мамонтова печера, Еверглейде, Акадія, Грейт-Смокі Маунтінс.

Питання для самоконтролю

1. Роль природних факторів на промислову спеціалізацію країни.
2. Місце США у світових економічних організаціях.
3. Сучасні тенденції демографічної ситуації в США.
4. Поняття «одноповерхової Америки» та процеси субурбанізації.
5. Проблеми корінних мешканців США.
6. Назвіть характерні риси економіки США.
7. Чи зміниться положення США в світовій спільноті? Чому?
8. Конкурентоздатність промислової продукції США на світовому ринку.
9. Сучасні форми господарювання на фермах країни, їх переваги та недоліки.
10. Сучасна транспортна система, нові види транспорту.
11. Основні торгові партнери США.

Теми повідомлень та рефератів

1. Державна символіка в житті американців.
2. Корінні мешканці США та їх сучасне становище в країні.
3. Штат Аляска як одна з найголовніших мінерально-сировинних баз США.

4. Силіконові долини США.
5. Особливості фермерського господарства США.
6. Автомобільні гіганти США на світовому ринку.
7. Морський флот США.

**До теми: *Суспільно-географічна характеристика США*
(самостійна робота)**

Мета: з'ясувати регіональні відмінності США з природно-ресурсного, трудового, економічного потенціалів; дослідити динамізм економічного районування США; визначити роль і місце окремих штатів та районів в економічному розвитку країни; поглибити навички використання порівняльного, статистичного методів у дослідженні суспільних процесів

Основні поняття і терміни: економічне районування, бюро перепису населення, спеціалізація району, гіпертрофований розвиток, економічна відсталість.

Навчальні завдання

Завдання 1. Розгляньте та поясніть поділ США на три економічні райони, що сформувалися на кінець XIX ст. (Північ, Південь, Захід), поясніть, чому у другій половині XX ст. Північ був поділений на два райони: Північний Схід та Північний Захід.

Завдання 2. Розгляньте районування США згідно прийнятого Бюро переписів країни: Нова Англія, Середньоатлантичні штати, Північно-Східний Центр, Північно-Західний Центр, Південно-Східний Центр, Південно-Західний Центр, Гірські штати, Тихоокеанські штати. Позначте на контурній карті зазначені 9 економічних районів.

Завдання 3. На основі літературних та довідкових джерел, дайте характеристику одного з штатів США за типовим планом.

Методичні рекомендації

Виконуючи **завдання 3**, слід скористатися такими літературними джерелами як. Характеризуючи штат скористайтесь типовим планом:

1. Візитна картка штату (площа, столиця, населення, столиця).
2. Особливості державного устрою (губернатор, законодавча та виконавча влада).
3. Суспільно-географічне положення (позитивні та негативні риси).
4. Природно-ресурсний потенціал (умови та ресурси).
5. Структура населення штату (динаміка чисельності, демографія, розміщення, урбанізація, національно-релігійний склад, трудові ресурси).
6. місце штату у ВВП країни.
7. Галузі промисловості (центри, провідні монополії, обсяги виробництва).
8. Сільськогосподарська спеціалізація штату.

9. Транспортна система штату (основні залізничні вузли, морські порти, аеропорти тощо).
10. Специфічні риси.

Питання для самоконтролю

1. В чому полягають особливості економічного районування США? Які головні фактори були враховані при поділі країни на економічні райони?
2. Як сітка економічного районування є на вашу думку більш доцільною? Обґрунтуйте відповідь.
3. Назвіть райони та штати, що вирізняються за показниками економічного розвитку в межах країни. Які фактори цьому сприяли?

Тема: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КАНАДИ

Мета: ознайомитися з історико-географічними особливостями формування населення і господарства Канади; з'ясувати основні риси територіальної та галузевої структури господарського комплексу країни; проаналізувати зміст українсько-канадських відносин на сучасному етапі розвитку; поглибити навички використання статистичних методів в аналізі суспільно-географічних явищ.

Основні поняття і терміни: канадська нація, білінгвізм, сировинна спеціалізація, нафтові піски, фруктовий кошик, північні території, українська діаспора, спільний ринок з США, велика «вісімка».

Теоретичні відомості

Канада є другою за величиною країною світу (10 млн. км²), яку за розмірами випереджає лише Росія. Крім материкової частини до складу країни входять ряд островів: Ванкувер, Королеви Шарлоти, Канадський арктичний архіпелаг, Ньюфаундленд, Кейп-Бретон та ін. Канада займає 1/12 суходолу планети і має значну за протяжністю берегову лінію, що рівна трьом екваторам. Канада розміщена в Північній Америці, на півдні та північному заході вона межує з США, суходільний кордон з США вважається найдовшим кордоном, що не охороняється в світі. Кордон з Росією найкоротший, так як являє собою просто математичну точку – Північний полюс, до сходяться кордони полярних секторів цих країн. На півночі країна омивається Північним Льодовитим океаном, на північному сході Баффіною затокою та протокою Дрейка, на сході – Атлантичним океаном, а на заході – Тихим. Канада входить до складу Британської Співдружності, до блоку НАФТА, ООН, НАТО, ОАД тощо.

За формою правління Канада є парламентською монархією. Головою держави формально є англійський король. Канада була одним з перших

домініонів Великобританії. Функції голови держави виконує генерал – губернатор. Законодавчу владу в країні здійснює двопалатний парламент, до якого входять Палата обичин (338 депутатів, які обираються на 4 роки) і Сенату (105 сенаторів, що призначаються генерал-губернатором при рекомендації прем'єр-міністра на строк до 75 років).

За формою адміністративного устрою країна є федеративною. В її межах виділяють 10 провінцій та три території. Найновішою одиницею Канади є територія Нунавут, що створена в 1999 р. Провінції: Британська Колумбія, Альберта, Саскачеван, Манітоба, Онтаріо, Квебек, Нью-Брансвік, Острів Принца Едуарда, Нова Шотландія, Ньюфаундленд та Лабрадор; території: Юкон, Північно-західні території та Нунавут.

Канада за своїм походженням є країною переселенського капіталізму. Імігрують у Канаду і нині. Аборигени-індіанці та ескімоси (інуїти) становлять тільки 2 % сучасних жителів. Вони живуть у північних районах з екстремальними природними умовами. Колонізацію Канади першими почали французи, які рухались зі сходу і закріпилися уздовж річки Св. Лаврентія. Так виникла «нижня, або французька, Канада (нині провінція Квебек). Активнішими виявилися англійці. Вони рухались з півдня з боку Великих озер і утворили «верхню», або англійську, Канаду (нині провінція Онтаріо). Згодом вся Канада була захоплена Англією. І англійська, і французька мова є державними. Проте англо-французький дуалізм триває. В основі його знаходяться не стільки етнічні, скільки економічні причини: господарство Квебеку розвивається не так швидко, як провінції, де кількісно переважають англоканадці.

Інші етнічні групи, як правило, також є нащадками іммігрантів з Європи (німці, італійці, голландці, поляки). Канада є однією з найменш заселених країн світу. Пересічна густина населення не досягає 3 чол. на 1 км², «Обжита» Канада - це вузька смуга вздовж кордону зі США. Але і ця "країна-смужка" не становить собою одного цілого, а розривається на частини Аппалачськими горами, Канадським щитом і Кордильєрами.

Канада є високо розвинутою індустріально-аграрною країною із значним економічним потенціалом. Канада виступає північною сировинною базою США і ринком для товарів цієї країни. Приблизно $\frac{3}{4}$ продукції США експортується до Канади і майже стільки ж імпортується звідси. На США припадає до $\frac{2}{3}$ від усіх іноземних інвестицій до Канади. В усіх галузях економіки ключовим є американський капітал. Основою економіки Канади є приватне підприємництво, держава ж контролює залізницю, видобуток вугілля, виплавку сталі, атомну енергетику та нафтопереробку.

Навчальні завдання

Завдання 1. На основі аналізу карт атласу (10 кл.), дайте оцінку економіко-географічного положення Канади. З'ясуйте вплив СГП на процес формування території країни.

Завдання 2. Використовуючи навчальні посібники та довідники, охарактеризуйте державний устрій Канади, політико-географічні особливості країни, політику держави у вирішенні національно-етнічних проблем. На контурну карту нанесіть одиниці адміністративно-територіального устрою та їх столиці.

Завдання 3. Дайте характеристику природно-ресурсного потенціалу Канади, визначте його вплив на структуру та географію господарства, міжнародну спеціалізацію країни.

Завдання 4. Складіть ОІС «Населення Канади», зверніть увагу на формування канадської нації, сучасну структуру та особливості розміщення населення країни.

Завдання 5. Використовуючи статистичні довідники, з'ясуйте рівень розвитку та структурні особливості господарства Канади; чинники, що вплинули на формування господарського комплексу.

Завдання 6. За даними періодичних видань, охарактеризуйте промисловий комплекс Канади, місце в ньому гірничодобувної промисловості. Складіть

Галузі промисловості	Обсяги виробництва продукції	Частка в промисловому комплексі	Центри виробництва	Інші характеристики

таблицю, що узагальнює характеристику промисловості.

Завдання 7. Простежте особливості формування сільськогосподарських зон Канади, на контурні карті відобразіть спеціалізацію цих зон.

Завдання 8. Виявіть специфічні риси розвитку транспортної системи Канади, дайте характеристику основних видів транспорту країни.

Завдання 9. Розгляньте структуру і географію зовнішньоекономічних зв'язків Канади. Охарактеризуйте туристичні ресурси та розвиток міжнародного туризму країни. Які характерні для сучасного стану взаємовідносин Канади та України?

Завдання 10. Використовуючи навчальні посібники та мережу Інтернет, заповніть таблицю «Соціально-економічні райони Канади», охарактеризувавши райони (групове завдання): Центральний, Степовий, Далекий Захід, Тихоокеанський, Атлантичний, Північ.

Назва району	Склад району	Спеціалізація промисловості (галузі, центри)	Спеціалізація сільського господарства	Примітки

Методичні рекомендації

Виконуючи **завдання 2**, побудуйте таблицю за зразком.

Адміністративно-територіальний устрій Канади

	Столиці	Площа	Населення
--	---------	-------	-----------

Провінції, території		тис. км ²	частка у площі країни	тис. осіб	частка в населення країни	середня щільність населення, осіб/км ²

Вивчаючи розселення Канади (**завдання 4**), нанесіть на карту найбільші міста і центри економічного життя: Едмонтон, Вінніпег, Ванкувер, Галіфакс, Садбері, Томпсон, Трейл, Норанда, Флін-Флон, Оттава, Гамільтон, Торонто, Калгарі, Норт-Йорк, Кітімат, Арвіда, Монреаль, Квебек, Кітченер, Сарнія, Ніагара-Фолс, Ошава, Лондон, Вікторія, Уінсор.

Характеризуючи структуру гірничодобувної промисловості (**завдання 6**) побудуйте кругову діаграму, використавши дані про частку вартості окремих видів продукції (у %): нафта – 28,1; газ – 20,7; вугілля – 2,9; сірка – 5,4; мідь – 5,7; нікель – 5,2; залізна руда – 5,3; золото 3,2; цинк – 2,7; срібло – 2,5.

Для аргументації регіональних особливостей гірничодобувної промисловості побудуйте стовпчикову діаграму «Частка окремих провінцій та територій у гірничодобувній промисловості Канади». Використайте дані (у %): Альберта – 52; Онтаріо – 14,4; Британська Колумбія – 8,6; Квебек – 7,7; Саскачеван – 7,1; Ньюфаундленд -3,4; Манітоба – 2,6; Нью-Брансуїк – 1,3; Північно-західні території – 0,7; Юкон - 0,8; Нова Шотландія – 0,8; Нунавут – 0,5.

Виконуючи **завдання 8**, на контурну карту нанесіть трансконтинентальні залізниці, основні нафто-, газопроводи, морські порти.

Питання для самоконтролю

1. Які історичні чинники визначили сучасну спеціалізацію країни на світовому ринку?
2. Взаємовідносини з США, проблеми та шляхи їх вирішення.
3. Гірничовидобувна промисловість - провідна галузь економіки Канади.
4. В чому полягають національно-етнічні проблеми в межах країни?
5. Які регіональні диспропорції існують в Канаді?

Теми повідомлень та рефератів

1. Нунавут – наймолодша територія у складі Канади.
2. Українські переселенці в Канаді.
3. Національні проблеми Канади.

Тема: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРАЇН ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ

Мета: з'ясувати історичні особливості формування та сучасні економіко-географічні характеристики господарства країн Латинської Америки, їх регіональні відмінності, місце у МГПП; закріпити навички використання типологічного, статистичного та картографічного методів дослідження країн.

Основні поняття і терміни: залежні країни та території, нові індустриальні країни, сировинна спеціалізація, мідний пояс, монокультурний розвиток, багатоукладність економіки, латифундії, гаучо, цукрова тростина, кава, каучук, змішані раси, високий рівень урбанізації, мегалополіси.

Теоретичні відомості

Латинська Америка є загальною назвою країн, розміщених в південній частині Північної Америки (включаючи Центральну Америку та Вест-Індію) та в Південній Америці. Загальна площа становить 20,5 млн. км². Назва регіону пішла від латинської основи романських мов, на яких говорить більша частина населення цієї частини континенту. Відкриття в кінці ХУ ст. Христофором Колумбом та іншими мореплавцями цієї території з Європи, насамперед з Іспанії та Португалії, направилися експедиції завойовників – конкістадорів. Поступово вони закріпили свої володіння на усій території ЛА. Колонізація супроводжувалася знищенням багатьох індіанських племен, їх давніх культур, встановленням жорсткої експлуатації місцевого населення. В результаті довготривалої боротьби з іспанськими та португальськими колонізаторами народи більшості латиноамериканських країн завоювали незалежність ще на початку ХІХ ст. Таким чином, латиноамериканські країни в значній мірі об'єднують їх колоніальне минуле. Спільне проявляється також і в сильній економічній залежності від свого північного сусіда – США.

На сучасному етапі ЛА - це 46 країн та територій, з них 33 - суверенні держави. Країни регіону сильно різняться за площею, серед них є найбільші – Бразилія, Мексика, Аргентина, Перу, невеликі як, Гайана, Нікарагуа, Гондурас та зовсім маленькі (Барбадос, Домініка та Сент-Вінсент та Гренадіни). Головним рисами ЕГП Латинської Америки є: близькість до США, але при цьому велика віддаленість від інших регіонів; приморське положення країн (окрім Болівії та Парагваю); на території регіону знаходиться стратегічний об'єкт – Панамський канал.

В політико- географічному відношенні більшість країн регіону входить до складу ЛАІ, також виділяються такі інтеграційні угруповання регіону, як КАРИКОМ (Карибський загальний ринок), Мексика входить до складу НАФТА. Найбільшою та найдавнішою у регіоні є Організація американських держав (ОАД), до якої належать 33 країни ЛА та США з Канадою. Важливим в даному регіоні вплив інтеграційного об'єднання МЕРКОСУР, куди входять Бразилія, Аргентина, Уругвай та Парагвай. Венесуела входить до ОПЕК.

За формою правління більшість країн ЛА є республіками, а колишні колонії Великобританії входять до складу Британської співдружності. За адміністративним устроєм більшість країн ЛА є унітарними, окрім (5) Аргентини, Бразилії, Мексики, Венесуели та Сент-Кітс і Невіс.

Країни Латинської Америки належать до категорії країн, що розвиваються, отже більшість із них — до II типу відтворення населення. Менше виражений цей тип у «білих, креольських» країнах. Попри те що Латинська Америка належить до регіонів із зростаючою чисельністю населення, «демографічний вибух» у більшості з них останніми десятиріччями почав згасати. Темпи зростання населення знижуються і становлять у середньому 1,6 % на рік. Цей показник неоднаковий в різних країнах: у багатьох з них темпи приросту населення найвищі у світі, у розвинутих країнах (Аргентина, Бразилія та ін.) — низькі.

Традиційними у країнах регіону є ранні шлюби (до 22 років). Одна з демографічних проблем — високий рівень смертності населення; у найменш розвинутих країнах Центральної Америки та Анд він досягає 15-20%. У Латинській Америці існують європеїдна, монголоїдна і негроїдна раси, а також утворені на їх основі різноманітні змішані раси. Корінні жителі — індіанці. Багато з них винищено прибулим білим населенням, уцілілі змішалися з ним, утворивши змішаний тип — метисів (до 50 %). У першій половині XVI ст. у Латинську Америку почали завозити негрів (рабів), насамперед у Вест-Індію і Бразилію, для роботи на сільськогосподарських плантаціях. У цих районах і нині сконцентровано більшість негрів, мулатів (європеїдно-негроїдного походження) і самбо (індіансько-негроїдного походження): у Гаїті (цілком «негритянська» країна), Трінідаді і Тобаго, Гайані, Французькій Гвіані, Суринамі, Бразилії, Кубі.

Білих нащадків іспанців і португальців, які народилися вже в Латинській Америці, називають креолами. Згодом до цієї групи почали відносити і нащадків італійців (яких багато в Аргентині, Уругваї, Бразилії), німців (в Аргентині, Бразилії, Чилі), слов'ян (у Бразилії та Аргентині), англійців, французів, голландців. «Креольськими» країнами, де переважає біле населення, є Аргентина, Уругвай, Коста-Ріка, Чилі.

Всі країни Латинської Америки належать до категорії тих, що розвиваються, суттєво відрізняючись між собою за рівнем соціально-економічного розвитку. У регіоні є нові індустріальні, ключові й найбільш розвинуті країни. Розміщення продуктивних сил нерівномірне — найконцентрованішою є господарська діяльність у не багатьох промислових центрах, а до третини промислового потенціалу сконцентровано у зонах трьох міст-гігантів (Мехіко, Сан-Паулу, Буенос-Айрес). Помітно відрізняються країни за рівнем і темпами економічного зростання. На Аргентину, Бразилію й Мексику припадає 75 % продукції обробної промисловості регіону, решту її виробляють усі інші країни разом.

Найвищих у регіоні темпів індустріального розвитку досягла Бразилія, яка за обсягами випуску промислової продукції. За будівництвом морських

суден вона посідає 3-тє місце у світі, за випуском тракторів — 5-те, за виробництвом військової техніки— 6-те, за випуском автомобілів — 7-ме.

Латинська Америка традиційно є одним із провідних сировинних регіонів світу. Бразилія та Перу є крупними виробниками золота (9 із 20 найбагатших родовищ золота містяться саме в цьому регіоні).

Виняткова роль регіону і в постачанні сільськогосподарської сировини та продуктів на світовий ринок. На країни Латинської Америки припадає 80 % світового експорту бананів, майже 60 % кави, понад 50 % цукру-сирую та соєвої олії, до 45 % бавовникової олії, понад 30 % бавовникового шроту, до 30 % сої, 12 % какао-бобів, 20 % виробів із какао, до 10 % яловичини та м'ясопродуктів, 13 % бройлерного м'яса птиці, 70-80 % рибного борошна та 11-12 % риби й морепродуктів.

Латинська Америка є дуже привабливою для іноземних інвесторів. За обсягом інвестицій в розрахунку на душу населення вона випереджає країни, що розвиваються, інших регіонів світу. Іноземний капітал має міцні позиції в нафтовій, гірничорудній промисловості, сільському господарстві. Нині він залучається і в оборонну промисловість, а також у галузі, засновані на застосуванні досягнень НТП. Найбільшими країнами-«донорами» капіталів у регіоні є США, Велика Британія, Японія.

У МГПП країни регіону представлені передусім видобувними галузями (нафтова, гірничорудна, гірничо-хімічна), лісо-виробничим комплексом (заготівля та часткова обробка тропічної деревини), різноманітними напрямками плантаційного господарства, окремими галузями тваринництва (вівчарство і скотарство м'ясного напрямку). В окремих країнах значного розвитку набула металургія, особливо кольорова на місцевій сировині. Країни регіону, насамперед Чилі та Перу, — одні з провідних у світі за розвитком рибальства та рибопереробної промисловості. Держави Карибського басейну є важливими суб'єктами міжнародного туризму.

Навчальні завдання

Завдання 1. На основі аналізу літературних джерел, охарактеризуйте політичну карту Латинської Америки. Позначте на контурній карті країни регіону, їх столиці, рік набуття незалежності. Вкажіть залежні країни та території.

Завдання 2. Використовуючи довідники та карти атласу, дайте оцінку природно-ресурсному потенціалу регіону, визначте вплив ПРП на участь країн в МГПП.

Завдання 3. Охарактеризуйте населення регіону, зверніть увагу на демографічні процеси, етнічний склад та його регіональні відмінності, розміщення населення. Позначте на контурній карті найбільші міста Латинської Америки.

Завдання 4. Складіть ОІС «Типологія країн Латинської Америки», в якій розгляньте загальні риси економіки регіону, її галузеву структуру. З'ясуйте

риси, що характеризують економіку країн Латинської Америки, як країн, що розвиваються.

Завдання 5. Виявіть особливості розвитку промисловості в країнах Латинської Америки, вкажіть основні центри та зробіть висновки про географію галузей. Заповніть таблицю за зразком.

Галузь промисловості	Країни (основні центри)	Обсяги виробництва продукції	Провідні компанії	Примітки

Завдання 6. Використовуючи карти атласу та довідкові джерела, дайте характеристику сільського господарства регіону. З'ясуйте вплив природних та соціально-економічних факторів на розвиток сільського господарств. Поясніть недоліки монокультурного розвитку.

Завдання 7. На основі довідкових джерел та мережі Інтернет, простежте особливості розвитку транспортної системи країн Латинської Америки, виявіть відмінні та спільні риси. Особливу увагу слід звернути на розвиток та значення морського транспорту і Панамського каналу.

Завдання 8. Розгляньте зовнішньоекономічні зв'язки країн регіону та з'ясуйте, які структурні зміни відбулися в експорті, імпорті країн Латинської Америки.

Завдання 9. Дослідіть внутрішні відмінності країн Латинської Америки. На контурній карті позначте межі субрегіонів. Складіть таблицю за зразком.

Методичні рекомендації

Виконуючи **завдання 1** складіть таблицю за взірцем.

Федеративні країни Латинської Америки

Назва країни	Суб'єкти федерації та їх кількість

Вивчаючи природні умови та ресурси регіону (**завдання 2**) складіть текстову таблицю.

Назва країни	Види ресурсів, що постачаються на експорт

При виконанні **завдань 4, 9** використовуйте підручник С. Кузика, М. Книш. Досліджуючи внутрішні відмінності регіону Латинська Америка доцільно скласти текстову таблицю.

Назва субрегіону	Країни, що входять до складу	Спеціалізація регіону	Найбільші центри	Примітки

Питання для самоконтролю

1. Спільне історичне минуле країн Латинської Америки та його прояви на сучасному етапі розвитку.

2. Назвіть причини монокультурного розвитку сільського господарства великої кількості країн регіону.
3. Нові індустріальні країни регіону – причини успіху.
4. Які країни Латинської Америки мають потужні запаси нафти та основні центри нафтопереробки?
5. Планаційне господарство країн Латинської Америки. Які експортні культури постачають країни регіону на світовий ринок?

Теми повідомлень та рефератів

1. Фінансова діяльність країн Карибського басейну.
2. Планаційне господарство країн Латинської Америки.
3. Етнічна структура населення Латинської Америки та історія її формування.
4. Нафтові гіганти Латинської Америки.

Тема: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА БРАЗИЛІЇ

Мета: сформувати економіко-географічні знання про господарство, населення Бразилії, участь країни у МГПП в світі та латиноамериканському регіоні, поглибити навички використання статистичних, картографічних методів, системного аналізу у дослідженні суспільно-географічних явищ.

Основні поняття і терміни: «бразильське диво», трансамазонське шосе, гірничо-видобувна промисловість, плантаційне господарство, природоохоронна діяльність, карнавали, залізорудний трикутник, Амазонська сільва, економічний лідер, нова індустріальна країна.

Теоретичні відомості

Бразилія входить до першої десятки найбільших країн світу. Територія країни становить 8,5 млн. км², що перевищує площу такого материка, як Австралія. Тому Бразилію дуже часто називають "континентом на континенті". Територія країни займає 6,3% заселеної суші, на якій проживає 2,3% населення світу. За розмірами території вона поступається тільки Росії, Канаді, Китаю і США. Бразилія — найбільша країна Латинської Америки. Вона охоплює 47,3% території регіону, де проживає 32,5% населення.

Бразилія розташована в центральній і східній частинах Південно-американського материка. Територія країни доволі компактна і за формою нагадує чотирикутник, її протяжність між крайніми точками з півночі на південь і з заходу на схід майже однакова — відповідно 4300 і 4328 км. На півночі її перетинає лінія екватора, а на півдні на широті м. Сан-Паулу — тропік Козерога.

Бразилія межує з усіма країнами Південної Америки, крім Чилі й Еквадору, протяжність її сухопутного кордону становить 14691 км. На півночі вона межує з Венесуелою (2200 км), Гайаною (1119), Суринамом (597) і Французькою Гвіаною (673), на північному заході — з Колумбією (1643), на заході — Перу (1560) і Болівією (3400), на південному заході — з Парагваєм (1290), Аргентиною (1224), на півдні — з Уругваєм (985). Економічне значення сухопутних кордонів незначне, оскільки через ці кордони країна зв'язків майже не підтримує.

Згідно конституції 1988 р., Бразилія - президентська республіка. Президент суміщає функції голови держави, уряду і верховного головнокомандувача збройних сил. Термін перебування його на посаді становить 4 роки, він має право переобиратися на другий строк.

Законодавча влада в країні належить двопалатному парламенту Національному конгресу, що складається з федерального сенату (81 особа) і палати депутатів (513 осіб), який обирається прямим і таємним голосуванням за системою пропорційного представництва від кожного штату і федерального округу залежно від кількості жителів (сенатори – на 8 років, депутати – на 4 роки). Сенат оновлюється кожні 4 роки поперемінно на 1/3 і 2/3. Від кожного штату і федерального округу вибирають по 3 сенатори.

Виконавча влада здійснюється президентом і урядом, який він формує. Повноваження президента та уряду обмежені - вони позбавлені можливості прямого втручання у справи штатів.

За адміністративним устроєм Бразилія є федеративною республікою. До федерації входять 26 штатів і федеральний округ, де розташована столиця – місто Бразилія. Кожен штат має свою конституцію, матеріальні та політичні права, проте не має права виходу з федерації. Кожен штат в свою чергу поділяється на муніципії.

За перші три століття з часу відкриття Бразилії її населення зростало повільно. На початку XIX ст. у країні проживало всього 4 млн. осіб. Наприкінці XIX ст. темпи приросту населення були найбільші у світі. В країну прибули мільйони переселенців з Європи та Азії. Расово-етнічний склад населення бразильської нації дуже строкатий. На території Бразилії осідали люди з різних континентів. Тут віками змішувалися три раси: жовта, чорна і біла. Бразильська нація увібрала в себе португальські, африканські та меншою мірою індіанські елементи.

Ще задовго до колонізації європейцями територія країни була заселена індіанцями, які належали до племен тупі, гуарані, же, карибів, араваків та ін. За деякими приблизними оцінками, їх кількість становила 800 тис. осіб. У перші роки колонізації багато з них вимерли від хвороб, завезених європейцями. Індіанці виявилися непридатними для рабства, тому вони стали непотрібні колонізаторам, і їх проганяли з власних земель.

У 1537 р. Папа Римський Павло II оголошує індіанців особливими людьми і забороняє використовувати їх як рабів. Про них починають піклуватися єзуїти, котрі будують місії і привчають їх до осілого способу життя.

Міжсетнічна інтеграція призвела до формування в Бразилії поліетнічної структури населення. У країні серед расово-етнічних груп населення домінують білі — європейські іммігранти та їхні нащадки, котрі проживають переважно на півдні та південному сході країни. Понад третину населення країни — етнічні групи зі змішаними расовими ознаками — метиси, мулати, самбо. На півночі та північному сході переважають представники негроїдної раси. За офіційними даними, у Бразилії залишилося тільки 326 тис. чистокровних індіанців, котрі розмовляють 170 мовами і проживають у внутрішніх слабо обжитих районах Амазонії.

Більшість бразильців є католиками (80%). Католики африканського походження дотримуються культу «кандомбле», який заснований на релігійному синкретизмі. Тобто поєднанні вірувань у давніх язичницьких богів чорної Африки із шануванням християнських ангелів та святих.

У ХХІ століття Бразилія увійшла як індустріально-аграрна країна з диверсифікованою економікою, яка зберігає архаїчні регіональні протиріччя, принесені з далекого минулого. Вона продовжує займати становище країни, яка тяжіє як до країн розвинутої економікою, так і до країн, що розвиваються. Бразилія посідає перше місце в регіоні, а за економічними показниками входить до першої десятки країн світу.

Державний сектор у Бразилії є одним з найбільших у Латинській Америці. На початку 90-х років державні підприємства домінували в основних галузях промисловості. На цих підприємствах створювалося 27% ВВП. Вони займали провідне місце серед найбільших компаній. Бразильська національна програма приватизації на сьогодні є однією з найбільших у світі.

Навчальні завдання

Завдання 1. Використовуючи навчальні посібники та карти атласу, розгляньте особливості економіко-географічного положення Бразилії. Охарактеризуйте державний устрій країни.

Завдання 2. На основі аналізу літературних джерел та мережі Інтернет, охарактеризуйте етапи заселення і господарського освоєння території Бразилії (доколоніальний, колоніальний, постколоніальний етапи).

Завдання 3. Складіть ОІС «Природні умови та ресурси Бразилії», особливу увагу зверніть на лідерські позиції країни за запасами мінеральних, водних та лісових ресурсів. Визначте місце ПРП країни у латиноамериканському регіоні.

Завдання 4. Проаналізуйте сучасну структуру населення Бразилії, його розміщення, рівень урбанізації. На контурній карті позначте найбільші міста країни, дайте характеристику одного з них.

Завдання 5. Визначте місце Бразилії на світовому ринку, в зошит випишіть основні макроекономічні показники. Який період в економічному розвитку отримав назву «бразильського дива»? Охарактеризуйте його.

Завдання 6. Проаналізувавши статистичні та літературні джерела, розгляньте географію промисловості Бразилії. На контурну карту нанесіть основні промислові центри, вказавши їх галузеву спеціалізацію за допомогою

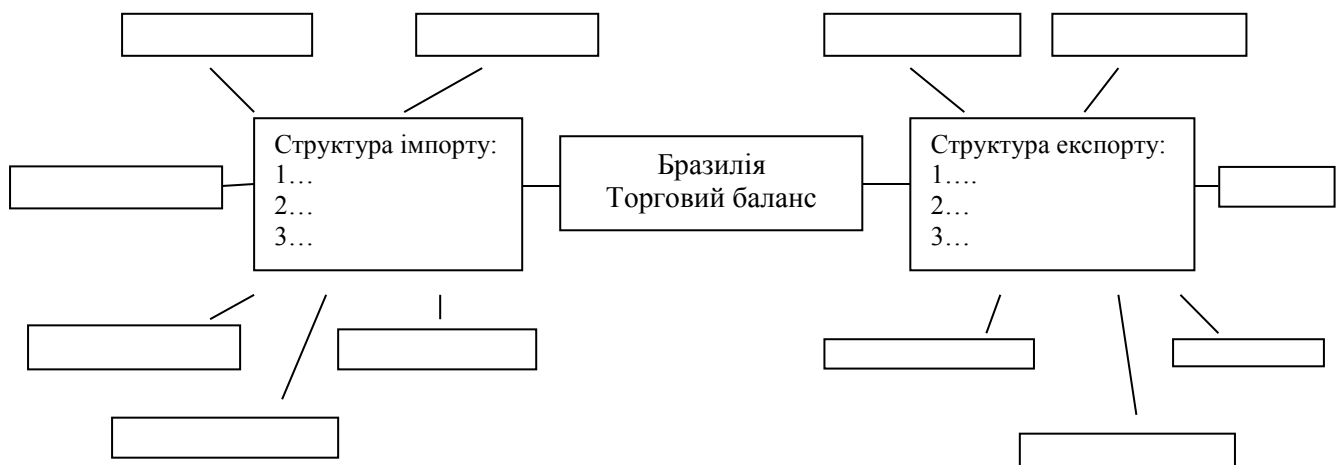
кругових діаграм.

Завдання 7. Розгляньте географію сільського господарства Бразилії. Охарактеризуйте систему землеволодіння, проблеми розвитку аграрного сектору. В текстовій таблиці відобразіть рівень розвитку та географія основних галузей (рослинництва, тваринництва). Поясніть, чому в Бразилії сформувався монокультурний характер сільського господарства.

Завдання 8. Виявіть особливості розвитку транспортної системи Бразилії, наявні проблеми в цій сфері. На контурну карту нанесіть найважливіші транспортні магістралі (автомобільні, залізничні).

Завдання 9. Складіть соціально-економічний портрет одного з економічних районів Бразилії згідно вказівки викладача (Південно-Східний, Південний, Центрально-Західний, Північно-Східний, Північний (Амазонія)) На контурній карти позначте економічні райони, їх питому вагу з території, населення, найбільші промислові центри, основні сільськогосподарські культури.

Завдання 10. Складіть схему, що відображає зовнішньоекономічні торгові зв'язки Бразилії. Позначте на ній наступні характеристики: 1. Торговий баланс (показники експорту, імпорту); 2. Структуру експорту, головні напрямки; 3. Структуру імпорту. Головні постачальники нафти, нафтопродуктів, природного газу, кам'яного вугілля, металів, сільськогосподарської продукції; 4. Важливі торгові партнери.

Методичні рекомендації

Виконуючи **завдання 1**, складіть таблицю:

Адміністративний устрій Бразилії

Штати	Столиця	Площа, тис. км ²	Населення, тис. осіб

При характеристиці одного з міст Бразилії (**завдання 4**) (Ріо-де-Жанейро, Сан-Паулу, Белу-Орізонті, Манаус, Салвадор, Форталеза, Бразиліа, Курітіба, Ресіфі, Порту-Алегрі) слід висвітлити наступні характеристики: (величина міста – чисельність, територія, світова роль як фінансового та ділового центру, розвиток сфери послуг, концентрація штаб-квартир ТНК та

офісів великих компаній, роль потужного міжнародного транспортного вузла, центр культури та мистецтва тощо)

Виконуючи **завдання 9** поясніть, чи є економіка Бразилії відкритою? Зверніть увагу на зрушення в товарній структурі експорту та імпорту країни. Аналізуючи зовнішню торгівлю, зверніть увагу на зміни в географічному спрямуванні експорту. Поясніть, яку інтеграційну політику проводить уряд Бразилії. На контурній карті позначте вільні економічні зони Манаус, Макапа, Сантана.

Які зовнішньоекономічні відносини склалися між Україною та Бразилією? Які останні домовленості вам відомі?

Складаючи соціально-економічний портрет економічного району (**завдання 10**), використайте план:

1. Склад району.
2. Історія формування.
3. Природні умови та ресурси.
4. Населення та його структура.
5. Частка району у ВВП Бразилії.
6. Галузі спеціалізації (промисловість, сільське господарство).
7. Особливі риси розвитку.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть передумови та фактори швидкого економічного зростання Бразилії? Перетворення її у нову індустріальну країну.
2. Сучасне міське розселення Бразилії, найбільш урбанізовані зони країни.
3. Яке місце в економіці країни займає штат Мінас – Жерайс? Причини цього.
4. Яке значення має Амазонка в житті бразильців? Сучасні проблеми її використання.
5. Чи є не території Бразилії племена, що ще не знайомі з цивілізацією? Чи потрібно їх знайомити з сучасними досягненнями науково-технічного прогресу?

Теми повідомлень та рефератів

1. Амазонської сельва та її значення для бразильців.
2. Місцеві племена Бразилії та їх культура.
3. Бразилія – сучасна столиця.
4. Туристична діяльність Бразилії.

Тема: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА МЕКСИКИ

Мета: сформувати економіко-географічні знання про господарство, населення Мексики, показати участь країни у МГПП в світі та латиноамериканському регіоні, поглибити навички використання статистичних, картографічних методів, системного аналізу у дослідженні суспільно-географічних явищ.

Основні поняття і терміни: економічний лідер, нова індустріальна країна, макіладорас, НАФТА, коліска цивілізації, чіканос, нафтова індустрія, срібло, високий рівень урбанізації, нелегальні мігранти, гірничо-видобувна промисловість, автоскладальні підприємства, плантаційне господарство, шосе Сонця.

Теоретичні відомості

Мексика була колискою древніх цивілізацій Нового Світу, є найбільшою за кількістю населення іспаномовною країною світу. Загальна площа Мексики складає 1,97 млн. км. кв, у тому числі близько 6 тис. км.кв островів у Тихому океані (включаючи острів Гуадалупе і архіпелаг Ревілья-Хіхедо), у Мексиканській затоці, Карибському морі та Каліфорнійській затоці. За площею території Мексика займає 15 місце у світі.

На півночі Мексика межує зі США - (кордон - 3 141 км, зокрема на схід від міста Сьюдад-Хуарес до Мексиканської затоки кордон проходить річкою Ріо-Гранде), Гватемалою (962 км) та Белізом (250 км) - на південному Сході. Омивається водами Тихого океану на заході та Мексиканської затоки і Карибського моря на Сході. Довжина берегової лінії - 11,1 тис. км. кв. Відстань між найвіддаленішими точками території Мексики децю перевищує 3,2 тис. км. Будучи розташованою в Північній Америці (географічний центр - 23° пн.ш. і 102° сх.д.) Мексика складає значну частину Середньої Америки. З точки зору фізичної географії, територія на схід від перешийка Теуантепек, включаючи півострів Юкатан, (яка становить близько 12% території країни) розташована у Центральній Америці, а з точки зору геології Трансмексиканський вулканічний пояс відокремлює північний регіон країни. Однак геополітично Мексика вважається північноамериканською країною.

Будучи типовою країною Латинської Америки за історією, культурою, етнонаціональним складом населення тощо, Мексика має тісні взаємозв'язки із своїм північним сусідом - США завдяки великій протяжності кордону. Разом з США та Канадою Мексика входить до інтеграційного угруповання НАФТА. США широко приймають участь у економічному житті Мексики, і водночас приймають величезну кількість мексиканських мігрантів - "латинос" та їх нащадків — "чіканос".

Членство у міжнародних організаціях - ООН, МВФ, Організація Американських Держав (ОАД, 1948 р.), СОТ, МБРР, ЄБРР (єдина країна Латинської Америки - засновник), РС (спостерігач), ЮНЕСКО, ЮНІДО,

ІКАО, ЕКОСОП, МФЧХ, ОЕСР, АТЕС, Всесвітня туристична організація, PARLATINO (організація Латиноамериканський парламент, 1964 р.), OPANAL (Організація із заборони ядерної зброї у Латинській Америці, Договір Тлателолко, 1967 р.), SELA (Латиноамериканська економічна система, 1975 р.), ALADI (Латиноамериканська асоціація інтеграції, 1981 р.), Американське інтербачення (1992 р.). Офіційно Мексика має федеральну форму правління. Фактично політична влада сконцентрована в руках національного уряду у місті Мехіко. Виконавча влада належить президенту, що обирається прямим голосуванням на один шестирічний термін.

Законодавча влада в країні представлена двопалатним конгресом. Нижня палата (депутатів), складається з 500 членів, їх обирають на трирічний термін на основі загальних прямих виборів. Верхня палата (сенат), складається з 128 членів, по 4 члени від кожного штату та федерального столичного округу, обираються прямим голосуванням на шестирічний термін.

Мексика поділена на 31 штат та один столичний федеральний округ. Центральний регіон охоплює столичний Федеральний округ та штати Агуаскальєнтес, Гуанахуато, Ідальго, Халіско, Мехіко, Мічоакан, Морелос, Пуебла, Керетаро і Тласкала. Північний, найбільший регіон, складається з штатів Коауїла, Чіуауа, Дуранго, Нуево-Леон, Сан-Луїс-Потосі, Тамауліпас і Сакатекас. Північно-Тихоокеанський регіон включає штати Нижня Каліфорнія Північна, Нижня Каліфорнія Південна, Наяріт, Сіналоа і Сонора. В Південно-Тихоокеанський район входять штати Коліма, Чьяпас, Герреро і Оахака. Регіон Мексиканської затоки складається зі штатів Кампече, Кінтана-Роо, Табаско, Веракрус і Юкатан.

Конституція наділяє штати повноваженнями, які немає центральна влада, хоча на практиці мексиканські штати мають досить обмежену реальну владу.

Мексика, як і будь-яка країна американського континенту, багатонаціональна держава. Сучасна Мексика є змішаною "нацією, або нацією метисів." Понад 60% населення складають іспано-індіанські метиси, 29% - індіанці різних племен, 10% - прямі нащадки європейців і 1% - інші нечисленні народності. За приблизними оцінками, протягом трьох століть колоніального правління у Мексику мігрувало 300 тис. іспанців. Вони уклали шлюби з індіанцями, і сьогодні метиси переважають у складі населення Мексики. Більшість негрів (близько 200 тис.), завезених у колоніальний період для роботи на шахтах і плантаціях, була асимільована місцевим населенням.

Найбільшими корінними індіанськими групами в Мексиці є: науас, майя, сапотеко, міцтеко, отомі, тотонако, тсотціль, тселталь, масауа, масатеко. Серед національних меншинств, складених іммігрантами з інших країн, в Мексиці найбільшу присутність, в порядку спадання, мають американці США, іспанці, німці, італійці, британці, кубинці, французи, китайці, росіяни, ліванці, євреї.

Закон про лінгвістичні права корінних народів Мексики визнає національними мовами країни іспанську та 63 місцевих індіанських мови.

Офіційною мовою країни є іспанська. Мексика - найбільша іспаномовна країна світу.

Мексика входить у трійку найбільш розвинених латиноамериканських країн разом з Бразилією та Аргентиною, далеко випереджаючи інших. Визначальними чинниками розвитку Мексики є близькість до США, звідки йде основний приплив інвестицій, та різноманіття природних ресурсів.

Мексика разом з Канадою і США утворює північноамериканську зону вільної торгівлі (НАФТА). Мексика – індустріально-аграрна країна. Основні галузі економіки: харчова, тютюнова, хімічна, сталеплавильна, нафтова, гірнича, текстильна та легка промисловість, моторобудівна, туризм.

Регіональна нерівність та диспропорції у розподілі національних багатств залишається серйозною проблемою в Мексиці. Хоча у всіх штатах ІЛРП вище, ніж 0,70 Північні, Центральні і Південно-Східні штати мають більш високий рівень розвитку: Халіско, Коліма, Коауїла, Нуево- Леон, Нижня Каліфорнія і Федеральний округ за рівнем ІЛРП схожі на європейські країни, у той час як Оахака і Чіапас на у Бурунді та Кенію. В більшості штатів з високим розвитком (ІЛРП більше 0,80) розташовані у північному регіоні. До них приєднуються Халіско, Агуаскальєнтес, Мехіко, Керетаро та східні штати Кінтана-Роо і Кампече.

Менш розвинені штати (із середнім рівнем розвитку, ІЛРП більше, ніж 0,70), розташовані вздовж узбережжя Тихого океану, за винятком Веракрус, який розташований в Мексиканській затоці.

Мексика займає одне з перших місць у світі за надконцентрацією виробництва: велика частина підприємств (2/3) обробної промисловості розміщена в столичному окрузі. Це пояснюється добре розвинутою інфраструктурою, наявністю великого ринку робочої сили. Тут розташовані заводи сільськогосподарського машинобудування, автоскладальні заводи, підприємства електронної промисловості, металургії.

Навчальні завдання

Завдання 1. Використовуючи карти атласу, розгляньте особливості економіко-географічного положення Мексики.

Завдання 2. На основі літературних джерел дайте характеристику державного устрою Мексики, на контурній карті позначте адміністративно-територіальні одиниці країни.

Завдання 3. Дайте характеристику природних умов та ресурсів Мексики, особливу увагу зверніть на лідерські позиції країни за запасами мінеральних ресурсів. Визначте місце ПРП країни у латиноамериканському регіоні. Заповніть таблицю за зразком.

Стан використання природних ресурсів Мексики

Види природних ресурсів	Вичерпність, відновність	Сучасний стан використання	Проблеми використання	Можливі шляхи подолання проблем
-------------------------	--------------------------	----------------------------	-----------------------	---------------------------------

Завдання 4. Складіть ОІС «Населення Мексики». Побудуйте криву Ціпфа та зробіть відповідні висновки про сформованість системи міського розселення країни. На контурній карті позначте найбільші міста країни.

Завдання 5. Використовуючи літературні джерела випишіть основні макроекономічні характеристики Мексики, зробіть висновки щодо рівня та типу розвитку країни. Визначте, які фактори сприяли такому швидкому зростанню економіки.

Завдання 6. Проаналізувавши статистичні та літературні джерела, розгляньте географію промисловості Мексики. На контурну карту нанесіть основні промислові центри та їх спеціалізацію.

Завдання 7. Розгляньте особливості розвитку АПК Мексики, географію сільського господарства країни. Результати оформіть у вигляді схеми АПК країни.

Завдання 8. Розгляньте особливості розвитку транспортної системи Мексики, виявіть наявні проблеми в цій сфері. На контурну карту нанесіть найважливіші транспортні магістралі (автомобільні, залізничні).

Завдання 9. Дайте характеристику зовнішньоекономічної діяльності Мексики, зверніть увагу на співпрацю країни з її партнерами по НАФТА. Складіть схему, що відображає позитивні та негативні сторони цієї співпраці. Відмітьте роль туризму в економіці країни. На контурну карту нанесіть найважливіші туристичні об'єкти країни.

Завдання 10. Складіть порівняльну характеристику економічних районів Мексики (Центральний, Північний, Узбережжя Мексиканської затоки, Північно-Тихоокеанський Південно-Тихоокеанський). На контурній карті позначте економічні райони, їх питому вагу з території, населення, найбільші промислові центри, основні сільськогосподарські культури.

Методичні рекомендації

Виконуючи **завдання 2**, складіть таблицю:

Адміністративний устрій Мексики

Штати	Столиця	Площа, тис. км ²	Населення, тис. осіб

При характеристиці населення Мексики (**завдання 4**) на контурну карту слід нанести міста (Мехіко, Екатепек, Гвадалахара, Пуебла, Сьюдад-Хуарес, Тіхуана, Леон, Сапопан, Монтеррей, Несауалькойотль).

Виконуючи **завдання 9**, зверніть увагу на зрушення в товарній структурі експорту та імпорту країни. Аналізуючи зовнішню торгівлю, зверніть увагу на зміни в географічному спрямуванні експорту. Поясніть, яку інтеграційну політику проводить уряд Мексики.

Складаючи порівняльну характеристику економічних районів Мексики (**завдання 10**), доцільно скористатися планом

1. Склад району.
2. Природні умови та ресурси.

3. Населення та його структура.
4. Галузі спеціалізації промисловості.
5. Рівень розвитку сільського господарства.
6. Особливі риси розвитку.

Питання для самоконтролю

1. Які фактори сприяли швидкому зростанню економіки Мексики?
2. Обґрунтуйте тезу «Мексика – в трійці лідерів Латинської Америки».
3. Які види мінеральної сировини виводять Мексику у світові лідери?
4. Чи існують на сьогодні проблеми з нелегальною міграцією в межах країни?

Теми повідомлень та рефератів

1. Мексиканці за кордоном – проблеми нелегальної міграції.
2. Нафтова індустрія Мексики.
3. Макіладорас та їх місце в житті мексиканців.
4. Місцями давніх цивілізацій Мексики.

РОЗДІЛ 2

КРАЇНИ АФРИКИ, АВСТРАЛІЇ ТА ОКЕАНІЇ

Тема: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРАЇН АФРИКИ

Мета: проаналізувати економіко-географічне положення Африки, показати розпад колоніальної системи у другій половині ХХ ст., відобразити особливості сучасної політичної карти Африки; здійснити аналіз природно-ресурсного потенціалу та демографічної ситуації континенту, показати переважання аграрної та індустріальної стадії розвитку господарства; поглибити навички використання статистичних та картографічних методів економіко-географічних досліджень.

Основні поняття і терміни: європейська колонізація, колонії, «рік Африки», міжетнічні та міжконфесійні конфлікти, безробіття, соціальні проблеми населення, «географія голоду», проблема монокультури, «нільська» орієнтація територіальної структури господарства, «вогнища» економічної активності, «псевдоурбанізація», «чорний» і «білий» расизм, «полоса зростання».

Теоретичні відомості

Африка - другий за величиною материк після Євразії. Його площа становить 29,2 млн. км² (з островами 30,3 млн. км², близько 1/5 площі

суходолу). Африка перетинається майже посередині екватором, країнами заходить у субтропічних широтах. Довжина з півночі на південь - майже 8000 км, ширина на півночі - 7500 км (мис Альмади - мис Хафун), на півдні - близько 3100 км. Африка омивається Середземним і Червоним морями, Індійським і Атлантичним океанами. Вузкий (120 км) Суецький перешийок, прорізаний однойменним каналом, з'єднує її з Азією. Від Європи Африка відділена Гібралтарською протокою (найменша ширина 13 км). Береги Африки порізані слабо, часто гористі. Довжина берегової лінії - 30500 км, понад 1/5 площі віддалена від океанів і морів на 1000-1500 км. Великі затоки - Гвінейська і Сидру. Зручних бухт мало. Найбільший півострів Сомалі.

До Африки відносять острови: на сході - Мадагаскар, Коморські, Маскаренські, Амірантські, Сейшельські, Пемба, Мафія, Занзібар, Сокотра; на заході - Мадейра, Канарські, Зеленого Мису, Аннобон, Сан-Томе, Принсіпі, По і віддалені острови Вознесіння, Святої Єлени, Трістан-да-Кунья.

В Африці розміщено 58 країн, з них 3 самопроголошені та невизнані (Галмудуг, Пунтленд, Сомаліленд). Більшість з них тривалий час були колоніями європейських держав та отримали незалежність лише в 50-60 х рр. ХХ ст. На півночі континенту розміщені території Іспанії (Сеута, Мелілья, Канарські о-ви) та Португалії (Мадейра).

За формою правління більшість незалежних держав Африки (47) відносяться до президентських республік. Монархій на даний час в регіоні три: королівства Свазіленд, Лесото та Марокко. За формою адміністративно-територіального устрою більшість держав Африки відноситься до унітарних. Федеративних держав тут п'ять: ПАР, Нігерія, Коморські о-ви, Ефіопія, та Судан.

53 країни Африки (окрім Марокко) об'єднані у Організацію Африканської Єдності (ОАЄ), яка пізніше була перейменована у Африканський Союз. Також в межах регіону функціонують Співтовариство країн зони Сахари, Економічне співтовариство країн Західної Африки (ЕКОВАС), Союз Арабського Магрибу, ООН, Африканський банк розвитку тощо. За Африкою закріпилася репутація найбільш конфліктного місця планети, проте рівень стабільності з часом тут не лише не підвищується, а і має тенденцію до зниження. За постколоніальний період було зафіксовано понад 35 збройних конфліктів, в ході яких загинуло майже 10 млн. осіб, з яких 90% громадянське населення. Населення Африканського континенту сягає більше 1 млрд. осіб та продовжує зростати на 24 млн. осіб в рік. За прогнозами експертів, якщо така тенденція буде збережена, то до 2050 р. населення континенту зросте до 2 млрд. осіб.

Для Африки характерний високий рівень народжуваності, завдяки покращенню суспільно-економічних умов та медичного обслуговування зменшилася смертність, особливо дитяча.

Сучасне населення Африки відноситься до трьох основних рас – європеоїдної, екваторіальної(негроїдної) і монголоїдної. Основна частина материка населена народами, які відносяться до негроїдної гілки екваторіальної раси. Своєрідними признаками відзначаються пігмеї, які живуть в екваторіальних лісах басейну Конго. Колір шкіри пігмеїв світліший, ніж у негроїдів, губи тонкі. Вони невисокі (їх середній зріст 142 см, максимальний – 150 см). В напівпустелях й пустелях Південної Африки живуть бушмени й готтентоти. В них світло-коричневий колір шкіри, широкі плоскі лице, що надає їм схожість з монголоїдами.

В кожній групі негроїдної гілки екваторіальної раси своя розмовна мова. На південь від Сахари негроїди говорять на суданських мовах. Народи Центральної, Південної й частково Східної Африки розмовляють на мовах банту.

Північ материка заселяють бербери й араби, які переселились сюди з Азії. Їх відносять до південної гілки європеоїдної раси. Бербери й араби мають смагляву шкіру, темний колір волосся й очей, довгий череп, вузький ніс й овальне лице; розмовляють в основному на арабській мові.

В районах змішаного проживання різних рас сформувались групи народів, які поєднують різні расові признаки. Так, ефіопи займають проміжне місце між негроїдами й європеїдами. На острові Мадагаскар живуть малагасійці, які поєднують ознаки негроїдної й монголоїдної рас.

Африка кілька століть була в колоніальній залежності від ряду європейських держав. Тому в колишніх колоніях сформувалось населення європейського походження. Європейці живуть в Африці головним чином в областях з середземноморським кліматом. На півночі, вздовж узбережжя Середземного моря, багато французів; на крайньому півдні материка – англійців.

Серед світових релігій переважають іслам та християнство (найбільш розповсюджені конфесії католицизм, протестантизм, в меншій мірі православ'я). У Східній Африці також живуть буддисти та індуїсти (переселенці з Індії). Принесені релігії ззовні зустрічаються як в чистому вигляді так і синкретизовані з місцевими традиційними віруваннями. Серед найбільш поширених традиційних африканських релігій можна назвати іфа та бвіті.

За останні десятиліття значно поглибилася диференціація африканських країн за рівнем соціально-економічного розвитку. На одному

полюсі виявилися найменш розвинуті країни — фінансові банкрути зі зруйнованою і кримінальною економікою (Ліберія, Сьєрра-Леоне, Чад, Республіка Конго, Сомалі та інші); інший полюс утворює ПАР, що є індустріально-аграрним гігантом за африканськими мірками, а також країни (Нігерія, Зімбабве, Гана, Кенія, Ботсвана, Кот-д'Івуар, Сенегал, Габон, Уганда та інші), що володіють більш-менш розвинутим промисловим сектором, який ґрунтується на видобутку корисних копалин і переробці сільськогосподарської сировини.

Основна спеціалізація африканських країн у світовому господарстві — аграрно-сировинна. Африка як і раніше є основним постачальником діамантів, міді, олова, нікелю, кави, какао та інших товарів для розвинутих країн і НІК Азії. Лідирують в економічному розвитку ті країни, у яких політична стабільність збігається із продуманою державною політикою і наявністю природних ресурсів. У цих країнах широко діють ТНК, що здійснюють свої інвестиції в сільськогосподарське виробництво, сферу послуг, добуваючі та переробні галузі, комунікації. Серед чисельних проблем регіону гостро стоїть питання перенаселення, підвищення природного руху населення, який постійно обганяє економічне зростання. Це і пояснює наявність в Африці такої великої кількості найбідніших країн із ВВП на душу населення менше 800 доларів.

На світовому ринку спостерігається і прогнозується на майбутнє зниження попиту на сировину і сільськогосподарську продукцію, що неминуче позначиться на темпах розвитку африканських країн. З огляду на сформовану світову кон'юнктуру, ряд африканських країн став ширше розвивати нетрадиційні галузі, що орієнтуються на експорт. Кенія і Малаві вирощують і продають квіти, в експортних зонах вільного підприємництва Мадагаскару і Маврикії виробляються різноманітні промислові товари, у Ботсвані збирають автомобілі, Єгипет, Туніс, Сенегал і Уганда розвивають міжнародний туризм. Демократичні перетворення в єдиній економічно розвинутій країні регіону — ПАР дали можливість країнам-сусідам оживити торгівлю

ПАР є головним інвестором економіки Анголи, Лесото, Ботсвани, Намібії. Раніше вивезення товарів на експорт із цього регіону здійснювався переважно з портів Дурбан і Кейптаун, у даний час ПАР фінансує реконструкцію порту в Мапуту (Мозамбік).

Навчальні завдання

Завдання 1. На основі аналізу літературних джерел, проаналізуйте історичні етапи формування політичної карти Африканського континенту. Заповніть таблицю «Звільнення країн Африки від колоніальної залежності» за зразком. На контурній карті позначте сучасні країни Африки.

Назва країни	Колишня метрополія	Назва колонії	Рік отримання незалежності	Офіційні мови

Завдання 2. Використовуючи карти атласу та довідкові джерела, проаналізуйте природно-ресурсний потенціал Африки, визначте його роль у світових мінерально-сировинних ресурсах та формуванні економічного потенціалу континенту. Покажіть диференціацію країн за величиною та структурою їх ПРП та особливе значення в зростанні національної економіки країн Африки. Складіть текстову таблицю «Природні умови і ресурси Африки».

Завдання 3. На основі статистичних даних та додатків, здійсніть демографо-географічний аналіз населення Африки. На контурній карті позначте міста – мільйонери та найбільші агломерації континенту.

Завдання 4. Складіть ОІС «Типологія країн Африки», у якій розгляньте загальні риси економіки регіону, її галузеву структуру. З'ясуйте риси, що характеризують економіку країн Африки, як країн, що розвиваються.

Завдання 5. Використовуючи карти атласу та довідкові джерела, дайте характеристику сільського господарства регіону. З'ясуйте вплив природних та соціально-економічних факторів на розвиток сільського господарств. Назвіть споживчі та експортні культури, які вирощують в різних природних зонах Африки.

Завдання 6. Визначте галузі спеціалізації найбільших країн Африки. Складіть текстову таблицю «Промисловість країн Африки», вказавши країни, центри, рівень розвитку та участь у МГПП.

Завдання 7. На основі довідкових джерел та мережі Інтернет, простежте особливості розвитку транспортної системи країн Африки, вкажіть на існуючі проблеми в цій галузі та можливі шляхи їх подолання.

Завдання 8. Покажіть місце країн Африки в системі міжнародного поділу праці: аналіз величини, структури та географії зовнішньої торгівлі; виділити розвиток інтеграційних процесів на континенті; розвиток зовнішньоекономічних зв'язків України із країнами Африки.

Завдання 9. Використовуючи літературні джерела та мережу Інтернет, дайте комплексну характеристику п'яти субрегіонів Африки: склад регіону, площа, населення, оцінка природно-ресурсного потенціалу, галузевий склад господарства, транспорт (вузли, морські порти). Зробіть висновки про шляхи розвитку господарства субрегіонів, позначте їх межі на контурній карті.

Методичні рекомендації

Виконуючи **завдання 1** покажіть на контурній карті колоніальний розподіл Африки, володіння держав Великобританії, Франції, Німеччини, Португалії, Бельгії, Іспанії та Італії.

При виконанні **завдання 3**, доцільно побудувати графік динаміки чисельності населення та проаналізуйте його (1600 р. – 55 млн. осіб, 1900 р. –

110 млн., 1950 р. – 220 млн., 1960 р. – 275 млн., 1980 – 475 млн., 1990 р. – 648 млн., 2000 р. – 820 млн., 2006 р. – 850 млн., 2009 р. – 900 млн., 2011 р. – 1 038 млн., 2025 р. –). Проаналізуйте дитячу смертність на континенті, визначте основні шляхи подолання цієї проблеми. На контурній карті позначте міста - мільйонери: Каїр, Лагос, Кіншаса, Йоганнесбург, Хартум, Луанда, Олександрія, Кано, Кейптаун, Дурбан, Найробі, Гіза, Аддіс-Абеба, Хараре, Ібадан, Дар-ес-Салам, Омдурман, Преторія, Алжир, Могадішо, Мапуту, Тріполі тощо.

Питання для самоконтролю

1. В чому полягають переваги та недоліки суспільно-географічного положення Африки ?
2. Як змінювалася політична карта Африканського континенту протягом історії формування? Чи є на сьогодні колоніальні володіння в межах континенту?
3. Який принцип покладений в основу поділу континенту на субрегіони?
4. Які країни Африки мають сировину спеціалізацію на світовому ринку? Чи це зумовлено?
5. Яку трійку лідерів економічного розвитку на континенті ви б виділили? Відповідь обґрунтуйте.

Теми повідомлень та рефератів

1. Давні держави на території Африки.
2. «Гарячі» точки Африканського континенту.
3. Демографічний вибух в Африці та його наслідки.
4. Традиції в Африці і сучасність.

Тема: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА АВСТРАЛІЇ ТА ОКЕАНІЇ

Мета: ознайомитись з історією формування політичної карти Австралії, з'ясувати головні риси господарського комплексу Австралії, її місце у світовому господарстві; поглибити навички застосування картографічних і статистичних методів, складання ОІС.

Основні поняття і терміни: найвіддаленіший материк, член Братинської Співдружності, федерація, потужна сировинна база, ендеміки, «біла» Австралія, корінні мешканці, гірничо-рудна промисловість, фермерство, вівчарство, «Пшеничний» пояс, Великий бар'єрний риф.

Теоретичні відомості

Австралія — найвіддаленіший від інших населених материків Землі. Він цілком розташований у Південній півкулі. Австралія — найменший материк

Землі. Його площа становить 7,6 млн км кв. Материк розташований у тих самих широтах, що й Південна Африка. На відміну від Африки, Австралія — компактний материк: його центральні області майже однаково віддалені від океанів. Він омивається Індійським і Тихим океанами та має тільки дві значні затоки: Карпентарія на півночі і Велика Австралійська — на півдні. Береги Австралії, як і Південної Африки, омиваються на заході холодною, а на сході — теплою течіями. Теплі води Південної Пасатної течії проходять уздовж північного узбережжя континенту. Холодна течія Західних Вітрів омиває його південні береги. Величезні океанічні простори відокремлюють Австралію від інших материків. Тільки на півночі через численні острови вона має деякий зв'язок з Азією. Віддаленість та ізолюваність зумовили незвичайність природи материка, що вразила перших європейських дослідників. Австралія - член організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), пакту АНЗЮС, входить до співдружності, очолюваного Великобританією.

Австралійський Союз — держава у складі Співдружності на чолі з Великобританією. Діє Конституція від 1901 р. з наступними змінами і доповненнями.

Австралійський Союз — федерація, до якої входять шість штатів: Новий Південний Уельс, Вікторія, Квінсленд, Південна Австралія, Західна Австралія, Тасманія та дві території: Північна територія та Австралійська столична територія. Кожен штат входить до Союзу на федеративних засадах, має свою конституцію, парламент і уряд.

Голова держави — король Великобританії, яку представляє генерал-губернатор, що призначається за рекомендацією австралійського уряду. При генерал-губернаторові є консультативний орган — Виконавча рада, члени якої призначаються генерал-губернатором. Законодавча влада в країні представлена двопалатним парламентом. Згідно Конституції Австралії, в Парламент входять Королева Великобританії, Сенат та Палата представників. Нижня палата Парламенту, Палата представників, складається з 151 депутата, кожен з яких представляє окремий виборчий округ. Кількість місць у палаті не є фіксованою і може змінюватися. Депутати Палати обираються на 3 роки по мажоритарній виборчій системі абсолютної більшості. Верхня палата Парламенту, Сенат, складається з 76 членів по 12 від кожного штату і по 2 від кожної континентальної території. Сенатори обираються на основі пропорційної виборчої системи. Виконавча влада належить королеві в особі генерал-губернатора та уряду на чолі з прем'єр-міністром.

Перші європейці з'явилися біля берегів Австралії у XVII ст. У 1606 р. до північно-східного узбережжя Австралії доплив португалець Л. Торрес. Цього ж року голландець В. Янсзон дістався до затоки Карпентарія. Однак

остаточне відкриття східних берегів маловідомого континенту завершив знаменитий англійський мореплавець Джеймс Кук. Він проголосив відкриту ним нову землю — східну частину континенту — англійським володінням під назвою Новий Південний Уельс (1770 р.). Англійський парламент прийняв закон про створення на цій землі каторжних поселень. Каторжники поселилися тут у 1788 р., давши назву першому поселенню — Сідней.

А з 1793 р. розпочалася епоха вільних поселенців з Англії. Та чисельність населення зростала дуже повільно. У 1800 р. сюди переїхало всього 5 тис. осіб. Тільки після проголошення в 1827 р. англійського суверенітету над усім континентом потік іммігрантів почав наростати, особливо у другій половині XIX ст., коли відкрили родовища золота. У 1861 р. тут проживало 1150 тис. осіб, а через п'ятдесят років — вже 3774 тис.

Залюднення Австралії супроводжувалося створенням нових колоній — Західна Австралія, Південна Австралія, Вікторія, Квінсленд. У 1901 р. федеральний уряд розробив політику "білої Австралії", спрямовану на збереження англокельтського домінування. Цей крок був неефективним і дискримінаційним щодо інших народів, особливо "кольорового" корінного населення. У 1900 р. всі колонії були об'єднані у федерацію — Австралійський Союз. З 1901 р. він здобув статус домініону, а колонії — права штатів. Створення Австралійського Союзу прискорило процес формування австралійської нації на основі етнічного зближення англійців, ірландців, шотландців, уельсців. Після 1966 р. дискримінаційна політика "білої Австралії" була обмежена, а в 1973 р. офіційно заборонена, після чого щорічна імміграція неєвропейських народів, особливо з Азії, зростає.

Сучасна Австралія — розвинута індустріально-аграрна держава, яка входить у десятку найбільш розвинутих країн світу. Продукція власного машинобудування покриває 70% усіх потреб країни у машинах та устаткуванні. Не виробляється лише капіталомістка продукція, попит всередині країни на яку обмежений (частина енергосилового устаткування, складні спеціальні металообробні верстати тощо).

Завдяки наявності значних ресурсів корисних копалин, вивіз мінеральної сировини став важливою статтею австралійського експорту. Країна відіграє істотну роль у світовому виробництві та експорті пшениці, м'яса, цукру, фруктів та інших продовольчих товарів, а також вовни. Усі галузі господарства контролюються гігантськими монополіями. Австралія вкладає свої капітали у гірничодобувну промисловість, плантаційне господарство, сферу послуг багатьох країн Океанії.

Навчальні завдання

Завдання 1. З'ясуйте головні риси політичної карти регіону, складіть ОІС “Формування сучасної політичної карти Австралії та Океанії”. Складіть таблицю, в якій вкажіть країни регіону.

Завдання 2. Дайте оцінку ЕГП Австралійського Союзу, вкажіть позитивні і негативні його риси; визначить основні аспекти впливу на розвиток країни.

Завдання 3. Розгляньте державний устрій Австралійського Союзу. На контурній карті позначте штати країни, території, столиці.

Завдання 4. Охарактеризуйте природно-ресурсний потенціал країни, його вплив на участь у МГПП. Складіть ОІС, в якій вкажіть головні риси ПРП Австралійського Союзу.

Завдання 5. Дайте характеристику населення Австралійського Союзу, зверніть увагу на історичних особливостях його формування.

Завдання 6. З'ясуйте особливості господарства Австралійського Союзу, чинники, що обумовлюють специфіку її розвитку.

Завдання 7. З'ясуйте рівень розвитку і галузевий склад промисловості Австралійського Союзу. Складіть таблицю. На контурній карті позначте основні центри обробної промисловості.

Галузь промисловості	Види продукції, обсяги виробництва	Промислові центри і штати

Завдання 8. Дайте характеристику сільського господарства Австралійського Союзу, з'ясуйте його участь у МГПП. В чому полягають особливості географії тваринництва, рослинництва.

Завдання 9. З'ясуйте особливості розвитку транспорту в країні. На контурній карті позначте найбільш важливі транспортні вузли країни.

Завдання 10. Розгляньте основні риси зовнішньоекономічної діяльності Австралійського Союзу. З'ясуйте структуру експорту та імпорту, їх відмінності від розвинених країн Європи, Америки.

Завдання 11. Розгляньте внутрішні відмінності господарства Австралійського Союзу. Дайте характеристику одного із штатів за типовим планом.

Методичні рекомендації

Виконуючи **завдання 1**, складіть таблицю, в якій відобразьте країни, їх площу, чисельність населення, державний устрій, політичний статус, столиці, ВВП, ВВП на одну особу.

Виконуючи **завдання 4**, позначте на контурній карті країни родовища мінеральної сировини: вугільні басейни Боуен, Блафф, Іллавара, Сідней; нафтові родовища Кінгфіш, Джексон, Муні, Барроу, Олтон, Беннет; газ – Ранкен, Марлін, Мумба; залізні руди Маунт-Ньюмен, Маунт-Голдсуерті, Маунт-Уелбек, Маунт-Том-Прайс, Парабурд, Айрон-Ноб, Савідж-Рівер, Кулан, Кокату; марганець – Пілбара, Грут-Айленд; хроміти – Гінгін, Донгара, Мандарра, Марлін; мідна руда – Маунт-Айза, Маунт-Лайелл, Теннант-Крік; поліметалеві руди – Брокен-Хілл, Маунт-Айза, Мак-Артур-Рівер, Рід-Розбері;

нікелеві руди – Грінвейл, Камбалда; боксити – Гов, Уейпа, Джаррадейл; золото – Калгурлі, Норсман, Уїлуна. Кулгарді; алмази – Кімберлі; Уранові руди – Олімпік – Дем, Рейнджер, Набарлек, Іст-Аллігейтор, Фром, Мері-Катлін.

Виконуючи **завдання 5**, зверніть увагу на особливості розміщення населення, вирішення проблем аборигенів. Характеризуючи сільське господарство (**завдання 8**), зверніть увагу на особливостях землекористування, важливості поливного землеробства, розвиток вівчарства.

Вивчаючи транспорт Австралії, нанесіть на контурну карту морські порти Сідней, Ньюкасл, Дарвін, Гладстон, Порт-Хедленд, Перт, Мельбурн, Брісбен, Трансавстралійську залізницю, Австралазійську залізницю.

Питання для самоконтролю

1. В чому полягають переваги та недоліки суспільно-географічного положення Австралійського Союзу?
2. Як змінювалася політична карта Океанії протягом історії формування? Чи є на сьогодні колоніальні володіння в межах регіону?
3. Як здійснювалося формування австралійського етносу? Які проблеми у корінних мешканців існують на сьогодні?
4. Назвіть галузі спеціалізації Австралійського Союзу, які чинники сприяли їх формуванню.
5. Які головні аспекти зовнішньоекономічної діяльності Австралійського Союзу ви можете назвати? Відповідь обґрунтуйте.

Теми повідомлень та рефератів

1. Залежні території Океанії – сьогодення та майбутнє.
2. Розвиток туризму в Австралійському Союзі.
3. Історія формування Австралійського Союзу. Головні державні символи.

РОЗДІЛ 3

КРАЇНИ ЗАХІДНОЇ ТА ПІВНІЧНОЇ ЄВРОПИ

Тема: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРАЇН ЗАРУБІЖНОЇ ЄВРОПИ

Мета: здійснити аналіз суспільно-географічного положення Зарубіжної Європи; відобразити особливості сучасної політичної карти; з'ясувати підходи науковців до групування країн Європи; показати значення природно-ресурсного потенціалу, напрямки демографічної політики; поглибити навички роботи з довідниками, навички розробки текстових таблиць.

Основні поняття і терміни: форми державного устрою, субрегіони, природно-ресурсний потенціал, демографічна політика, субурбанізація, міські

агломерації, «угасання» націй, політична та економічна консолідація країн Зарубіжної Європи.

Теоретичні відомості

Європа займає західну частину материка Євразія і є одним із найрозвинутіших регіонів світу. В Європі нараховується 43 держави, на площі 10,8 млн. км² проживає 11 % населення світу.

Європу омивають два океани (Атлантичний і Північно-Льодовитий) та їх моря. До Європи належать острови та архіпелаги, найбільші з яких Нова Земля, Земля Франца-Йосифа, Шпіцберген, Ісландія, Британські острови, Зеландія, Корсика, Сардинія, Сицилія тощо. Загальна довжина берегової смуги – 38 тис. км, переважають абразійні та акумулятивні береги.

Середні висоти Європи становлять близько 300 м, максимальна - 4807 м (г. Монблан). Приблизно 60% поверхні Європи припадає на висоти менше 200 м та лише 6% - більше 1000 м. У Європі переважає рівнинний рельєф. Майже увесь схід займає Східно – Європейська рівнина, на південному заході розташовані найвищі гірські масиви – Альпи та Карпати.

Для Європи характерний помірний клімат, а наявність західного переносу повітряних мас із Атлантики зумовлює переважання морських та перехідних від морських до континентальних типів клімату. Загалом в Європі зима м'яка, і лише на сході – морозна, зі стійким сніговим покривом. Найвищі середньомісячні температури січня характерні для Середземномор'я (від +10 до +12°C). Влітку на приокеанічних територіях децю прохолодніше, ніж на внутрішньоматерикових. Середня температура липня сягає у Середземномор'ї від +28 до +30°C, у Прикаспії (+26°C), на островах Арктики – від +2 до +4°C. Річна кількість опадів у Європі зменшується із заходу на схід. У приатлантичних районах і на навітряних схилах гір вона становить 1000 – 2000 мм опадів. У Східній Європі кількість опадів зменшується до 300 – 500 мм, а в Прикаспії – до 200 мм і менше.

Європа має потужну мінерально-сировинну базу. Паливні ресурси тут представлені кам'яним та бурим вугіллям, запаси якого сконцентровані у ФРН, Польщі, Україні, Чехії, Великій Британії тощо. Шельф Північного моря є головним районом видобутку нафти та газу в Європі. Видобуток цих ресурсів здійснюють Велика Британія, Норвегія, Нідерланди, Данія, Бельгія. Рудні мінеральні ресурси поширені по території Європи повсюдно. Надра регіону багаті на залізні, мідні, срібні, свинцево-цинкові, нікелеві, кобальтові, алюмінієві руди. Серед нерудних ресурсів слід відмітити значні поклади калійної та кухонної солі, будівельних матеріалів тощо. Але при цьому європейські країни є значними імпортерами мінеральної сировини з інших регіонів світу, особливо відчувається їх залежність від іноземних енергоносіїв.

Висока щільність населення в Європі створюється переважно за рахунок городян, частка яких постійно зростає і в цілому перевищує 70% чисельності жителів регіону. На сьогодні Європа є найбільш урбанізованим

регіоном світу. Середній рівень насиченості містами тут вищий, ніж у США та Японії, де існують більш різкі відмінності в урбанізованості приморських та внутрішніх районів. Однією з характерних рис європейської урбанізації є більша концентрація населення в найбільших містах. Більше половини міського населення Зарубіжної Європи зосереджено в містах з населенням більше 100 тис. чол. Концентрація населення у великих містах сприяла швидкому зростанню агломерацій та мегалополісів (Англійський, Рейнський).

У ХХІ ст. Європа стала однією з найрозвинутіших та політично стабільних частин світу (крім Балканського півострова, Молдови та Ольстера). Майже в усіх країнах Європи розвинута промисловість (машинобудування, хімічна індустрія тощо). Сільське господарство у більшості країн відіграє другорядну роль: у Північній Європі воно орієнтується здебільшого на тваринництво, а на Півдні (особливо у Середземномор'ї) переважає рослинництво. Добре розвинутою в Європі є транспортна мережа. Крім того, регіон став одним із найпотужніших фінансових та торгових центрів світу, тут розміщені впливові банки, товарні та фінансові біржі тощо. Сумарний ВВП європейських країн перевищує 10 трлн. дол., становлячи майже 30 % світового прибутку. Країни Європи посідають перші місця у світовій торгівлі, їм належить лідерство у сфері золотовалютних резервів та іноземних інвестицій. У Франції, Іспанії, Греції, Італії та інших країнах суттєву роль в економіці відіграє туризм, загалом 70% туристів подорожують саме Європою.

Навчальні завдання

Завдання 1. Пригадайте процес формування політичної карти Європи у ХХ столітті. Складіть текстову таблицю.

Періоди	Країни, що були (з'явилися) у складі Європи
1914	
1932	
Середина 50-х років ХХ ст.	
80-ті роки ХХ ст.	
Сучасна політична карта Європи	

Завдання 2. Дайте оцінку суспільно-географічного положення регіону на макро-, мезо-, мікрорівні та впливу його на можливості розвитку.

Завдання 3. Згрупуйте країни за формами правління та вкажіть їх особливості.

Монархії		Республіки	
Назва країни	Особливості монархій	Назва країни	Особливості республіки

Завдання 4. Згрупуйте країни за адміністративно-територіальним устроєм, вкажіть одиниці адміністративного устрою та їх кількість.

Країни федеративні

Назва країни	Одиниці адміністративно-територіального устрою та їх кількість.

Країни унітарні

Назва країни	Одиниці адміністративно-територіального устрою та їх кількість.

Завдання 5. Складіть текстову таблицю, в якій відобразьте регіони Європи та країни, що входять до їх складу. На контурній карті Європи підпишіть країни та їх столиці; позначте регіони.

Питання для самоконтролю

1. Політико-економіко-географічного положення країн Зарубіжної Європи.
2. Місце та роль Зарубіжної Європи у світовій політиці, економіці, культурі та історико-географічній спадщині.
3. Особливості розселення та відтворення населення країн Зарубіжної Європи.
4. Зарубіжна Європа - один з головних регіонів світового господарства.

Теми повідомлень та рефератів

1. Етапи формування політичної карти Зарубіжної Європи.
2. Європейський Союз як ядро економіки та інтеграційних процесів у Зарубіжній Європі.
3. Зарубежна Європа – провідний туристичний регіон світу.

Тема: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ І ПІВНІЧНОЇ ІРЛАНДІЇ

Мета: здійснити аналіз суспільно-географічного положення Великобританії, показати різноманітність природно-ресурсного потенціалу, його вплив на розвиток господарства, розкрити сучасні особливості демографічної ситуації та розміщення населення, територіальної та галузевої структури господарства.

Основні поняття: Великобританія - «батьківщина капіталізму», «майстерня світу», постіндустріальна країна, вербувальник іноземних «умів», Великобританія та Британська співдружність, «Євротуннель», прив'язаність індустрії до морських портів.

Теоретичні відомості

Велика Британія розташована на Британських островах, відокремлених від материкової Європи Північним морем, протоками Па-де-Кале та Ла-

Маниш. До її складу входять Англія, Шотландія та Уельс (о. Велика Британія) та Північна Ірландія (північна частина о. Ірландія). Острів Мен, розташований в Ірландському морі, та Нормандські острови утворюють самостійні адміністративні одиниці. Омивається Атлантичним океаном та його морями. Загальна площа Великої Британії становить 244,8 тис. км², площа суходолу — 241,5 тис. км².

Офіційна назва країни: Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії. Столиця — Лондон (9,0 млн. осіб). На заході держава межує з Ірландією, що понад 700 років була колонією Великої Британії, її найближчі сусіди на материку — Франція та Бельгія. Велика Британія є членом ЄС, НАТО та інших інтеграційних об'єднань, що сприяє розвитку загальноєвропейського співробітництва. Велика Британія є центральною державою Співдружності — політичного та економічного об'єднання країн і територій, що раніше входили до Британської Імперії. До складу Співдружності входять 54 країни, серед них такі високорозвинені, як Канада, Австралія, Нова Зеландія. Розташування Великої Британії на островах сприяє розвитку морського транспорту та виходу до міжнародних морських торговельних шляхів. Тунель, що прокладений у найвужчому місці протоки Ла-Маниш, з'єднує Велику Британію з материком. Це суттєво поліпшує її ЕГП.

Велика Британія є конституційною парламентською монархією на чолі з королем, який є головою держави, верховним головнокомандувачем збройних сил, головою адміністрації та світською головою офіційної церкви Англії. Законодавчий орган влади - парламент Великої Британії є одним з найдавніших в Європі, він є двопалатний: Палата общин (650 депутатів), яких обирає народ на 5 років, та Палата лордів (780 перів, членство яких не фіксується), формується переважно на спадковій основі. Голова виконавчої влади — прем'єр-міністр. Особливістю конституційного ладу Великої Британії є відсутність будь-якого документу, який можна було б назвати основним законом країни. Відношення між народом та владою регулюється законодавчими актами, конституційними конвенціями та неписаними законами і традиціями.

Серед різноманіття політичних партій Великобританії провідна роль належить двом найбільшим партіям. Це - консерватори (торі) і лейбористи (вігі). Консерватори відображають інтереси земельної аристократії і частини великої буржуазії. Ліберали користуються підтримкою буржуазії і значної частини робітничого класу.

За адміністративно - територіальним устроєм ВБ є унітарною, складається з 4 - ох історичних провінцій: Англії (39 графств, 6 метрополітенських графств та Великий Лондон), Уельсу (22 унітарних утворення: 9 графств, 3 міста та 10 міст - графств), Шотландії (12 областей: 9 округів та 3 основних територій) та Північної Ірландії (26 округів).

ВБ має залежні території: Гібралтар, Ангілья, Бермуди, Британські Віргінські острови, Кайманові о-ви, о. Монтсеррат, Теркс і Кайкос, о. Св. Олени, о. Піткерн, архіпелаг Чагос тощо.

ВБ за економічними показниками є однією з найрозвинутіших країн Європи і світу. Обсяг ВВП становить близько 2,8 трлн. дол., на душу населення цей показник складає майже 39,7 тис. дол. (на 2018 р.) Показник безробіття один з найнижчих у Європі (4,4%). Державний сектор економіки ВБ виробляє 20% ВВП країни. Приватний сектор є основою економіки ВБ, він виробляє близько $\frac{3}{4}$ ВВП, майже стільки ж його частка за кількістю зайнятих. Для економіки ВБ характерний високий рівень монополізації, серед найвідоміших ТНК слід назвати: «Брітіш стіл», «Брітіш Лейланд», «Шелл», «Юнілевер», «Філіпп Імперіал», «Глакса», «Роллс - Ройс», «ІКІ» тощо.

Навчальні завдання

Завдання 1. Використовуючи навчальні посібники, охарактеризуйте державний устрій Великобританії.

Завдання 2. Дайте оцінку СГП країни, розкрийте особливості формування її території на різних етапах історичного розвитку.

Завдання 3. Працюючи в групах оцініть природно-ресурсний потенціал країни, визначте його вплив на розвиток та розміщення господарства. Заповніть таблицю.

Стан використання природних ресурсів світу

Види природних ресурсів	Вичерпність, відновність	Сучасний стан використання	Проблеми використання	Можливі шляхи подолання проблем
Мінеральні				

Завдання 4. Розгляньте демографічні процеси, структуру та розселення населення Нанесіть на контурну карту основні міста. За даними додатку Б і В побудувати криву Ціпфа та проаналізувати її.

Завдання 5. Охарактеризуйте сучасний господарський комплекс Великобританії, його основні галузі.

5.1. Зупиніться на загальній характеристиці економіки країни. Випишіть основні макроекономічні показники.

5.2. Дайте характеристику галузям промисловості. На контурній карті позначте промислові райони та основні центри в них. Складіть таблицю за взірцем.

Галузь промисловості	Центри	Найбільші компанії	Обсяги виробництва продукції	Місце в світі

5.3. Розгляньте сільське господарство та особливості його територіальної спеціалізації, використовуючи навчальні посібники та атласи за 10 кл.

5.4. Схарактеризуйте транспортну систему країни, звертаючи увагу на основні риси структури та географії транспорту (вирішальна роль морського флоту, першість автомобільного транспорту, значення «Євротуннелю»).

5.5. Дайте характеристики сфери послуг Великобританії (туризм, банківський сектор, послуги інжинірингу та франчайзингу).

Завдання 6. Розкрийте особливості зовнішньоекономічної діяльності Великобританії (експорт, імпорт, головні торгові партнери, інвестиційна та валютна співпраця, міграція робочої сили).

Завдання 7. Розкрийте сутність регіональної політики Великобританії. На контурній карті позначте економічні райони Великобританії. Складіть таблицю на взірцем.

Методичні рекомендації

При виконанні **завдання 1** слід скористатися навчальними посібниками (1, 8,10), особливу увагу звернути на адміністративно – територіальний устрій, політичні партії та їх роль в житті країни.

Виконуючи **завдання 2**, зверніть увагу на сутність Ольстерської проблеми та шляхи її вирішення на сучасному етапі. У **завданні 4** доцільно скористатися додатком В, на контурній карті позначити такі міста як Йорк, Гуль, Сток-он-Трент, Дербі, Ковентрі, Кембрідж, Лутон, Віндзор, Оксфорд, Брістоль, Дувр, Брайтон, Портсмут, Саутгемптон, Глазго, Ньюкасл-Апонтан, Лідс-Брадфорд, Бірмінгем, Лондон, Единбург, Белфаст, Кардіфф, Манчестер, Ліверпуль, Шеффілд. Методика побудови кривої Ціпфа подано в додатку Б, статистичні дані для її побудови представлені в додатку Ж.

Розглядаючи загальну характеристику економіки Великобританії (**завдання 5**) доцільно скористатися додатком Д. Для позначення основних промислових центрів та районів країни слід скористатися атласами (10 кл.) та додатком А.

При виконанні **завдань 5 – 6** використовуйте підручники 1,8,10. При розгляді питань регіональної політики та економічного районування Великобританії (**завдання 7**) заповніть таблицю

Назва району	Характер економіки, рівень розвитку	Спеціалізація промисловості та основні центри	Спеціалізація сільського господарства	Транспортна система	Особливі риси

Питання для самоконтролю

1. Риси суспільно-географічного положення Великобританії.
2. Господарська оцінка природних умов та ресурсів Великобританії.
3. Демографічна політика Великобританії, проблема іноземних мігрантів.
4. Особливості деформування господарства Великобританії, його розвиток після другої світової війни, вплив НТР та європейської інтеграції.
5. Прогресуючі райони нових галузей на сході та південному сході Англії.

Теми повідомлень та рефератів

1. Південна Англія – головний район економіки, культури, політики, головний «сад» Великобританії.
2. Уельс — старий вугільно-металургійний район країни.
3. Північна Англія - головний «плацдарм» нафтовидобутку у Північному морі.
4. Шотландія — гірський регіон з національною та релігійною самобутністю.
5. Північна Ірландія – регіон політичних, релігійно-етнічних та соціально-економічних проблем.
6. Оксфорд та Кембридж – всесвітньо відомі університетські міста.

Тема: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФРАНЦІЇ

Мета: здійснити аналіз суспільно-географічного положення Франції, показати різноманітність природних умов та ресурсів, їх вплив на розвиток та спеціалізацію країни, особливості демографічної ситуації, територіальної та галузевої структури господарства, економічного районування та екологічної ситуації.

Основні поняття і терміни: «французьке перехрестя», «ворота» в Атлантику, світова «законодавиця мод», «парфумерний центр», туристична держава, регіональні диспропорції, депресивні райони, промислово-портові комплекси.

Теоретичні відомості

Офіційна назва країни – Французька Республіка. Столиця - Париж (11 млн. осіб). Франція розташована у Західній Європі, її материкова частина на північному сході межує з Бельгією, Люксембургом та ФРН, на сході – з ФРН та Швейцарією, на південному сході – з Монако та Італією, на південному заході – з Іспанією та Андоррою. Сусідське положення країни є дуже сприятливим, адже усі країни з якими вона безпосередньо межує є членами ЄС та мають високий рівень економічного розвитку. Францію омивають чотири водних простори (Північне море, Ла – Мани, Атлантичний океан та Середземне море). Протяжність морських кордонів складає 5500 км. Франція є найбільшою країною Західної Європи за площею: вона займає майже одну п'яту частину території ЄС. До складу держави входить острів Корсіка у Середземному морі та більше 20 заморських департаментів та залежних територій. Загальна площа країни становить 550 тис. км² (643, 4 тис. км² разом із заморськими територіями та департаментами). На даний час Франція є однією з ключових країн світу, Франція впливає на прийняття

міжнародних політичних рішень, є однією із засновниць ЄС. У країні розміщені штаб – квартири багатьох організацій: ЮНЕСКО, ОЕСР, Інтерполу. Є постійним членом понад 50 міжнародних блоків та союзів: ООН (з 1945 р.), ВТО (1995 р.), МВФ, Світовий банк, Рада Європи, ОБСЄ, НАТО, Велика вісімка тощо. У складі НАТО Франція була з 1949 р, проте у 1996 р. вона вийшла з військової частини альянсу, щоб мати можливість проводити свою незалежну політику в сфері безпеки. З квітня 2009 р. при президенті Ніколя Саркозі Франція відносила своє членство у військовій структурі НАТО.

Франція – суверенна президентсько-парламентська демократична республіка. Головою держави є президент, який обирається на 5 років. Голова уряду прем'єр-міністр. Рада міністрів призначається президентом зі згодою прем'єр-міністра. Законодавча влада належить двох палатному парламенту, що обирається загальним голосуванням. Парламент складається з двох палат: Сенат та Національні збори. Сенат Республіки складається з 348 сенаторів. Сенатори обираються на 6 років колегією виборців, що складається з депутатів національних зборів, генеральних радників та делегатів муніципальних рад, при цьому Сенат кожні три роки обновлюється на половину. Національні збори включають 577 депутатів, які обираються на основі загального голосування на 5 років.

За устроєм Франція є унітарною, вона поділяється на 18 регіонів (після територіальної реформи 2016 р.), з яких один (Корсика) – на однойменному острові, та ще 5 – заморські. Регіони не мають юридичної автономії, проте можуть встановлювати свої податки та затверджувати бюджет. 18 регіонів поділяються на 101 департамент, які складаються з округів та кантонів. Основою Франції є комуни. Ділення на департаменти та комуни можна порівняти з діленням України на області та райони. У регіону Корсика (що включає 2 департаменти) – спеціальний статус адміністративно-територіального утворення, що відрізняється від інших регіонів Франції. Він має самостійні органи управління, що не підкоряються центру. Таким чином можна сказати, що до складу Франції входять:

- а) метрополія (поділена 96 департаментів);
- б) 4 заморських департаментів: Гваделупа, Мартініка, Гвіана, Реюньон;
- в) 7 заморських територій: Французька Полінезія, Уоліс і Футуна, Майота, Сен – П'єр і Мікелон, Французькі південні та антарктичні землі, Сен – Бартелемі, Сен – Мартен;
- г) територія, що має особливий статус: Нова Каледонія.

Франція – високорозвинута країна, займає одне з провідних місць в світі за обсягом промислового виробництва. Традиційною особливістю французької економічної політики – є велика частка державного сектору, особливо в стратегічно важливих галузях – нафтогазовій промисловості та транспорті. Велика частка в економіці іноземного капіталу (промисловість до 40%, сфера послуг – 9%, торгівля – 20% тощо). Особливо велика частка іноземного капіталу у інформатиці та інших галузях передових технологій (більше 50%).

Навчальні завдання

Завдання 1. На основі аналізу карт атласу 10 кл., дайте оцінку СГП Франції, розгляньте особливості формування її території. В зошит для лабораторних робіт випишіть основні риси СГП, сучасні володіння Франції (заморські департаменти, заморські території).

Завдання 2. Використовуючи навчальні посібники, розгляньте державний устрій країни.

Завдання 3. Схарактеризуйте природно-ресурсний потенціал Франції, оцініть його вплив на господарський розвиток, окресліть існуючі проблеми в ресурсозабезпеченості.

Завдання 4. Розгляньте населення Франції за типовим планом. Складіть ОІС “Характеристика населення”. Побудуйте криву Ціпфа для Франції, проаналізуйте та порівняйте її з аналогічною кривою Великобританії.

Завдання 5. З’ясуйте позиції господарського комплексу Франції в світі. Випишіть макроекономічні показники, що ілюструють масштаби і рівень розвитку економіки країни, місце у міжнародному поділі праці (додаток Д).

Завдання 6. Дайте характеристику основним галузям промислового комплексу. В текстовій таблиці відобразьте географію галузі та її сучасний стан.

Галузі промисловості	Види продукції	Обсяги виробництва	Центри виробництва	Стан розвитку та найбільші ТНК

Завдання 7. Визначте рівень розвитку та територіальні особливості сільського господарства Франції. Розкрийте участь Франції в реалізації Європейської аграрної політики ЄС.

Завдання 8. Розгляньте транспортну систему Франції, основні напрямки її модернізації. Складіть схему «Транспорт Франції».

Завдання 9. Використовуючи навчальні посібники та статистичні дані, охарактеризуйте третинний сектор Франції (внутрішню торгівлю, фінансово-кредитний сектор, освіту, культуру, туризм).

Завдання 10. Розкрийте значення зовнішньоекономічної діяльності для розвитку Франції, проаналізуйте експорт, імпорт країни, географічні аспекти зовнішньої торгівлі (додаток Д).

Завдання 11. Розгляньте економічні райони Франції. Нанесіть на карту економічні райони країни, визначте їх промислову та сільськогосподарську спеціалізацію. Використовуйте атлас “Економічна і соціальна географія світу” для 10 класу.

Методичні рекомендації

Виконуючи **завдання 1**, доцільно звернути увагу на спільне історичне минуле сучасних заморських територій та департаментів та скласти таблицю.

Назва заморської території чи департаменту	Столиця та чисельність населення	Значення для материкової Франції

При виконанні **завдання 2** слід скористатися посібниками 1, 7, 8. В **завданні 3** на контурній карті слід позначити основні компоненти ПРП (елементи рельєфу, родовища мінеральної сировини, надпишіть річки).

В **завданні 4** доцільно скористатися додатком В. На контурній карті позначити найбільші міста (Париж, Брест, Рен, Нант, Анже, Ле-Ман, Тур, Орлеан, Кан, Гавр, Руан, Версаль, Реймс, Кале, Лілль, Страсбург, Гренобль, Ніцца, Тулон, Авіньйон, Нім, Мопельє, Тулуза, Бордо). Для побудови кривої Ціпфа слід скористатися додатками Б і В. Зробити висновки про структуру іноземних мігрантів Франції.

Питання для самоконтролю

1. Риси суспільно-географічного положення Франції.
2. Господарська оцінка природних умов та ресурсів країни, сучасний стан їх використання.
3. Сучасна демографічна ситуація країни, невирішені проблеми в структурі населення.
4. Особливості розміщення промисловості у Франції.
5. Положення Франції у інтегрований «зелений Європі».

Теми повідомлень та рефератів

1. Демографічна ситуація у Франції та демографічна політика держави.
2. Місце Франції у європейській економічній інтеграції.
3. Промислово-портові комплекси країни.
4. Франція – важлива «туристична держава» світу.

Тема: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НІМЕЧЧИНИ

Мета: проаналізувати суспільно-географічне положення ФРН, показати різноманітність природно-ресурсного потенціалу та його вплив на розвиток господарства країни. складність демографічної ситуації та шляхи її покращення, особливості територіальної та галузевої структури господарства, економічного районування та охорони природного середовища.

Основні поняття і терміни: єдиний опорний каркас розселення населення Німеччини (ОКР), «децентралізація» у розміщенні підприємств,

інтеграційні процеси у промисловості, транспортні коридори, портово-промислові комплекси.

Теоретичні відомості

Німеччина – офіційні назва Федеративна Республіка Німеччина, розміщена в центрі Європи і має вигідне географічне положення. Загальна площа – 357 км². Вона межує з 9 державами (Данія, Нідерланди, Бельгія, Люксембург, Франція, Швейцарія, Австрія, Чехія та Польща). Загальна довжина кордонів становить 3621 км, берегової смуги - 800 км. ФРН належать: Східно – Фрізькі о-ви, частина Північно-Фрізьких та о. Гельголанд в Північному морі, а також о. Рюген, Фемарн, Хедензее та ряд маленьких островів в Балтійському морі. З півночі її береги омивають Балтійське та Північне моря.

ФРН є однією з ключових країн світу, яка відіграє вагомую роль в багатьох міжнародних організаціях, ООН (1973 р.), НАТО (1955 р.), ЄС (1957 р.).

ФРН є парламентською республікою. Головою держави є федеральний президент (бундспрезидент), він обирається парламентом на 5 років. Владу президента обмежено, більше повноважень має віце-канцлер (бундесканцлер). Федеральний канцлер є головою Уряду ФРН.

Законодавча влада в країні належить двох палатному парламенту: верхня палата – Бундесрат (69 - представників від 16 земель, кожна земля має мінімум три, проте не більше 6 голосів в залежності від чисельності населення) та нижня - Бундестаг (709 депутатів), обираються на 4 роки населенням країни. За устроєм ФРН федеративна, у її складі виділяють 16 земель: Берлін, Бремен, Гамбург, Баден-Вюртемберг, Баварія, Бранденбург, Гессен, Мекленбург - Передня Померанія, Саксонія, Нижня Саксонія, Північний Рейн-Вестфалія, Рейланд – Пфальц, Саар, Саксонія -Ангальт, Шлезвіг-Гольштейн, Тюрингія. В адміністративно-територіальному відношенні землі діляться на округи (регірунгсбецирки), які в свою чергу діляться на райони (крайзи) та міста поза районного підпорядкування, найнижча одиниця – общини (гемайнде).

Переважає більшість населення ФРН - німці (87,2%), другою за кількістю національністю є турки (1,8%). Також на території ФРН проживають лужицькі серби, датчани, італійці, греки, поляки та ін. Офіційною мовою є німецька, яка має близько 10 основних та 50 локальних діалектів. До визначних мов в ФРН також належать датська, фризська, лужицька, і в якості регіональної мови – нижньосаксонська. Більшість німців є християнами.

Машинобудування є найрозвинутішою галуззю промисловістю ФРН. Вироблені німецькими підприємствами машини та обладнання вирізняються високим ступенем технологічності. Ця галузь промисловості є експортно орієнтованою, близько 73% машин та обладнання направляється на експорт. ФРН є світовим лідером за експортом продукції машинобудування. Найбільш конкурентоспроможною галуззю є автомобілебудування.

ФРН має розвинуту електротехнічну промисловість, поступаючись лише США та Японії. Традиційними районами цієї галузі – південний захід та Південь. Тут розташовані штаб-квартири таких концернів як «Сіменс», "Телефункен", "Бош". Крупними центрами електротехніки та електроніки є Мюнхен, Нюрнберг, Ерланген, Штутгарт, Франкфурт-на-Майні.

У ФРН розвинута авіаційно-космічна промисловість. Найбільшим концерном є «Ейрбас індастріс», вона спеціалізується на випуску військових та цивільних літаків, основними центрами є Мюнхен та Бремен. ФРН бере участь у європейській співпраці між промисловими підприємствами в межах програми «Аеробус».

ФРН займає 2 місце в світі після США за обсягами експорту та імпорту. Торговий баланс країни є позитивним, експорт переважає (транспортні засоби, продукція машинобудування, хімія, товари широкого вжитку). Імпорт -продовольство, текстиль, машини, верстати, хімія. Головними торговими партнерами є країни ЄС, США та Японія.

Навчальні завдання

Завдання 1. Охарактеризуйте державний устрій країни. Позначте на контурній карті федеральні землі: Шлезвіг-Гольштейн, Мекленбург-Передня Померанія, Брандебург, Саксонія-Ангальт, Саксонія, Тюрінгія, Баварія, Баден-Вюртемберг, Саар, Рейнланд-Пфальц, Гессен, Північний Рейн – Вестфалія, Нижня Саксонія, Гамбург, Берлін, Бремен. Вкажіть столиці федеральних земель.

Завдання 2. Дайте оцінку СГП Німеччини, розгляньте особливості формування її території. В зошит для лабораторних робіт випишіть основні риси СГП та їх вплив на життєдіяльність населення.

Завдання 3. Дайте господарську оцінку ПРП Німеччини. Складіть таблицю, де відобразьте основні компоненти ПРП та напрямки впливу на організацію господарської діяльності.

Завдання 4. Розгляньте суспільно-географічні характеристики населення Німеччини. На контурній карті позначте найбільші міські агломерації (Рейн-Рур, Рейнсько-Майнську, Рейнсько-Неккарську, Штутгарську, Мюнхенську, Нюрнберзько-Фюртську, Гамбургську, Берлінську, Лейпцігську, Дрезденську). Зверніть увагу на особливості міграційних процесів, їх вплив на демографічну ситуацію.

Завдання 5. Розкрийте місце ФРН у світовому господарстві. В зошит для лабораторних робіт випишіть макроекономічні показники, що характеризують масштаби та рівень розвитку економіки, її ефективність. Випишіть найбільші ТНК Німеччини, вкажіть сферу їх основної діяльності.

Завдання 6. Дайте характеристику провідним галузям промисловості. Складіть текстову таблицю.

Галузі промисловості	Види продукції	Обсяги виробництва	Центри виробництва	Стан розвитку галузі та найбільші ТНК
----------------------	----------------	--------------------	--------------------	---------------------------------------

--	--	--	--	--

Завдання 7. Розгляньте рівень розвитку та географічні особливості спеціалізації АПК ФРН, охарактеризуйте участь країни на ринку продукції сільського господарства ЄС.

Завдання 8. Дайте характеристику транспортній системі ФРН. Позначте на контурній карті морські порти (Гамбург, Вільгельмсхафен, Бремен, Бремерхафен, Емдем, Любек, Росток), річкові порти (Дуйсбург, Кельн, Карлсруе, Людвігсхафен, Мангейм), річкові канали (Середньонімецький (Рейн-Одер), Рейн-Майн-Дунай).

Завдання 9. Розкрийте значення зовнішньоекономічної діяльності для розвитку ФРН, охарактеризуйте основні форми ЗЕЗ країни.

Завдання 10. З'ясуйте внутрішні відмінності в господарському комплексі Німеччини. Розгляньте існуючу схему соціально-економічного районування країни та особливості регіональної політики держави на сучасному етапі.

Методичні рекомендації

Виконуючи **завдання 1**, пригадайте провідні партії Німеччини та їх роль у формуванні уряду. Випишіть в зошит одиниці адміністративно-територіального устрою та їх столиці. Які землі виконують роль «донорів» в Німеччині?

Оцінку СГП здійсніть за типовим планом (**завдання 2**). Виконуючи **завдання 3**, зверніть увагу на залежність Німеччини від імпорту сировинних ресурсів. Складіть таблицю за взірцем.

Компоненти ПРП	Наявність, ступінь забезпеченості, напрямки впливу
Природні умови: Рельєф Клімат	
Природні ресурси: Мінеральні Земельні ...	

В **завданні 5** основні характеристики провідних ТНК зведіть в таблицю.

Назва ТНК	Основний вид економічної діяльності	Місце розташування штаб-квартири
-----------	-------------------------------------	----------------------------------

--	--	--

Виконуючи **завдання 7** складіть таблицю з основними характеристиками галузей рослинництва та тваринництва.

Розглядаючи зовнішньоекономічні зв'язки країни (**завдання 9**), на контурній карті позначте основні міста проведення міжнародних ярмарок (Ганновер, Дюссельдорф, Кельн, Ессен, Дортмунд, Франкфурт на Майні, Нюрнберг, Мюнхен).

Питання для самоконтролю

1. Суспільно-географічне положення ФРН. Центральність як важлива особливість положення.
2. Природно-ресурсний потенціал ФРН та його господарська оцінка.
3. Особливості демографічної та міграційної політики країни.
4. Високий рівень розвитку економіки ФРН: фактори впливу.

Теми повідомлень та рефератів

1. Історична доля Берліну як столиці держави.
2. ФРН – перша за кількістю жителів країна зарубіжної Європи.
3. Промислові та фінансові монополії ФРН серед найбільших в світі.
4. Провідні морські портово-промислові комплекси ФРН.
5. Рейнсько-Вестфальський район – історичне промислове серце Німеччини.

Тема: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРАЇН ПІВНІЧНОЇ ЄВРОПИ.

КОРОЛІВСТВО ШВЕЦІЯ

Мета: здійснити аналіз країн Північної Європи та суспільно-географічного положення Швеції, показати різноманітність природно-ресурсного потенціалу, його вплив на розвиток господарства, розкрити сучасні особливості демографічної ситуації та розміщення населення, територіальної та галузевої структури господарства.

Теоретичні відомості

Країни Північної Європи є одними з економічно найрозвинутіших у світі. Вони сформували особливу модель соціально-економічного розвитку («суспільство загального добробуту», так званий «скандинавський соціалізм»).

Формування «скандинавської моделі» економічного розвитку зумовлене: подібними природно-географічними умовами, спільними межами й традиційними історичними зв'язками, мовною, конфесійною та культурною близькістю, спільними рисами менталітету населення країн.

Кризові явища в економіці країн Північної Європи у 90-х роках ХХ ст. здебільшого пов'язують безпосередньо з кризою «скандинавської моделі», але те, що країни зберігають ідею побудови «держави загального добробуту», зводить цю точку зору нанівець. Хоча, безумовно, деякі заходи державної соціальної політики потребують серйозного коригування, оскільки почали гальмувати подальший розвиток цих країн.

Загалом прагматичне намагання скандинавів уникати конфліктів і досягти консенсусу в політичному та економічному житті забезпечує високий розвиток їх країн. Тут успішно поєднують приватну власність і ринкову конкуренцію з урядовими програмами, спрямованими на рівноправний розподіл загального прибутку, на підтримку непрацевдатних, компенсацію втрат, спричинених ринковою нестабільністю. Ця діяльність, масштаби якої були незначними до Другої світової війни, набула великого значення наприкінці ХХ ст.

Найбільшими компаніями країн Північної Європи є: у Швеції — «Вольво» (автомобілебудування), «Еріксон Л.М.», АББ («АСЕА-Браун Бовері»), «Електролюкс» (електротехнічна та електронна промисловість), «Сандвік» (металургія), «Стура» та «Свенська целюлоза» (деревообробна промисловість), СКФ (машинобудування); у Норвегії — «Норік Гідро» (багатогалузева корпорація), «Статойл» (нафтовидобуток), «Елкем» (металургія), «Квернер» (машинобудування); у Фінляндії — «Нокія» та «Репол» (багатогалузеві машинобудівні корпорації), «Куммене» (деревообробна та целюлозно-паперова галузь), «Оутокумпу» (кольорова металургія), «Раума» та «Валмет» (машинобудування); у Данії — «Карлсберг» та «Даніско» (харчова промисловість), «Данфосс» (машинобудування).

У МГПП країни регіону представлені окремими галузями ПЕК (нафтовою та гідроенергетичною), кольоровою металургією (алюмінієвою, мідною), машинобудуванням (випуск суден, автомобілів, електротехнічної продукції та засобів зв'язку), високорозвинутим лісопромисловим комплексом (виробництвом пиломатеріалів, целюлози, паперу), галузями харчової промисловості (рибопереробною, м'ясопереробною, молочною та маслосиробною).

У сільському господарстві переважає інтенсивне тваринництво (молочно-м'ясне скотарство та свинарство). В районах, розташованих за Полярним колом, розводять північних оленів, а в Ісландії та на Фарерських островах — овець. Землеробство (переважно в південних районах регіону) представлене кормовими культурами, вирощують картоплю, цукровий буряк, пшеницю, ячмінь та жито.

Навчальні завдання

Завдання 1. Дайте оцінку суспільно-географічного положення регіону на макро-, мезо-, мікрорівні та впливу його на можливості розвитку.

Завдання 2. Використовуючи карти атласу та довідкові джерела, проаналізуйте природно-ресурсний потенціал Швеції.

Завдання 3. На основі статистичних даних та додатків, здійсніть демографо-географічний аналіз населення Швеції. На контурній карті позначте міста та найбільші.

Завдання 4. Використовуючи карти атласу та довідкові джерела, дайте характеристику сільського господарства регіону. З'ясуйте вплив природних та соціально-економічних факторів на розвиток сільського господарства Швеції.

Завдання 5. Визначте галузі спеціалізації країн Північної Європи. Складіть текстову таблицю «Промисловість країн Північної Європи», вказавши країни, центри, рівень розвитку та участь у МГПП.

Завдання 6. На основі довідкових джерел та мережі Інтернет, простежте особливості розвитку транспортної системи країн Північної Європи, вкажіть на існуючі проблеми в цій галузі та можливі шляхи їх подолання.

Завдання 7. Покажіть місце країн Північної Європи в системі міжнародного поділу праці: аналіз величини, структури та географії зовнішньої торгівлі; виділити розвиток інтеграційних процесів на континенті; розвиток зовнішньоекономічних зв'язків.

Теми повідомлень та рефератів

1. Найбільші ТНК Швеції,
2. Скандинавська модель економіки,
3. Скандинавський стиль життя,
4. Менталітет та клімат: взаємозв'язок у Скандинавських країн.

РОЗДІЛ 4

КРАЇНИ ПІВДЕННОЇ ТА ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Тема: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІТАЛІЇ

Мета: з'ясувати основні характеристики господарського комплексу Італії, місце країни у європейському просторі; виявити особливості регіонального розвитку; поглибити навички картографічного, статистичного методів дослідження.

Основні поняття і терміни: колыска європейської цивілізації, сейсмічна територія, бідна мінерально-сировинна база, геотермальна електростанція, національна однорідність, батьківщина моторолерів, розвинута автоіндустрія, світовий постачальник одягу та взуття, промислові кластери, середземноморська рослинність.

Теоретичні відомості

Італія є типовою середземноморською країною, що розміщена у центральній частині Південної Європи. Її територія охоплює материкову частину, великі острови Сицилію та Сардинію і ряд дрібних островів (Понціанські, Ліпарські, Егадські тощо). Площа країни становить 301 тис. км². На півночі Італія межує з Францією, Швейцарією, Австрією та Словенією. На півдні країна (через туніську протоку) має сусідів другого порядку серед країн Африки.

Апеннінський півострів глибоко вдається в Середземне море. Берега Італії омиваються морями: на заході – Лігурійським та Тіренським, на півдні – Іонічним, на сході – Адріатичним.

Північний, дуже звивистий суходільний кордон Італії майже повністю проходить по Альпам. Проте вона складає лише 20% італійських кордонів. Італія переважно морська країна, з 9,3 тис. км її кордонів 4/5 припадає на морські. Берегова лінія слабо розчленована, зручних бухт мало. Майже усі великі порти споруджені штучно.

Положення Італії в центрі Середземноморського басейну, на перехресті торгових шляхів між Заходом та Сходом, відіграє важливу роль в житті країни. В ХХ ст. особливого значення набуває положення Італії на шляху з країн Близького Сходу з їх багатими нафтовими родовищами до індустриальних районів Зарубіжної Європи, промисловість яких споживає близько східну нафту. З бурхливим розвитком повітряного транспорту країна опинилася на перехресті важливих світових повітряних шляхів, що з'єднують між собою країни Європи, Америки, Азії та Африки.

Географічне положення Італії дуже важливе і в стратегічному відношенні. НАТО вважає Італією основою своєї військової системи у Південній Європі і в усьому Середземномор'ї. На території країни розміщено ряд військових баз та полігонів США та НАТО. Крім того, Італія є однією з ключових країн ЄС, МВФ, МБРР, ООН тощо.

Італія стала республікою в червні 1946 р., згідно конституції 1948 р. є парламентсько-президентською. Головою держави є президент, який обирається терміном на 7 років колегією виборців у складі депутатів обох палат парламенту та 58 представників від регіонів.

Законодавча влада зосереджена в руках двопалатного парламенту: Сенат (321 сенатор) та Палата депутатів (630 депутатів), що обираються на 5 років загальним голосуванням. Виконавча влада представлена кабінетом міністрів. Кабінет міністрів несе колективну відповідальність перед парламентом та повинно мати довіру обох палат.

В адміністративному відношенні країна поділяється на 15 регіонів та 5 автономних областей, які поділяються на провінції та комуни.

Італія є моноетнічною країною, італійці становлять 98% її населення. Серед інших національних меншин слід назвати французів (Валле д'Аоста), словенців (Трієст), албанців та греків (Апулія, Калабрія та схід Сицилії).

Італія є високорозвинутою країною світу, що знаходиться на постіндустріальному етапі розвитку. З рівнем індустріалізації поступається лише Великобританії, Франції та ФРН. У ВВП слід відмітити значну частку не виробничої сфери 71%. Державний сектор тут становить лише 10% ВВП, розвинена корпоративна форма власності. Держава контролює діяльність банків, залізниці, автодоріг, авіакомпанії, нафтопереробку, радіо та телебачення. Досить вагомий вплив в країні має підпільна організація (мафія). Серед найбільш впливових ТНК можна назвати: ФІАТ, Монтедісон, Оліветті, Піреллі тощо. Промисловість є провідною сферою економіки Італії, вона дає 2/5 національного прибутку і на неї припадає 2/5 усіх зайнятих.

Навчальні завдання

Завдання 1. За навчальними посібниками охарактеризуйте державний устрій країни. Позначте на контурній карті області країни та вкажіть їх столиці.

Завдання 2. Дайте оцінку СГП Італії, розгляньте особливості формування її території. Випишіть основні риси ЕГП.

Завдання 3. Дайте господарську оцінку ПРП Італії, результати оформіть у вигляді таблиці. Зробіть висновок про вплив ПРП на організацію господарської діяльності Італії.

Завдання 4. Розгляньте географічну характеристику населення Італії, використовуючи навчальні посібники та додатки складіть ОІС. Позначте на контурній карті найбільші міста та міські агломерації. Використовуючи додатки Б і В побудуйте криву Ціпфа та зробіть відповідні висновки.

Завдання 5. З'ясуйте місце Італії у світовому господарстві. Випишіть макроекономічні показники, що характеризують масштаби та рівень розвитку економіки.

Завдання 6. Дайте характеристику провідним галузям промисловості Італії. Матеріал оформіть у вигляді таблиці.

Галузі промисловості	Види продукції	Обсяги виробництва	Центри виробництва	Стан розвитку	ТНК

Завдання 7. Розгляньте рівень розвитку сільського господарства Італії та

Галузі сільського господарства	Райони поширення	Обсяги виробництва сільськогосподарської продукції	Рівень розвитку, місце в Європі, світі	Експортне значення

географію його основних галузей. Охарактеризуйте участь країни на ринку продукції сільського господарства ЄС. Складіть таблицю.

Завдання 8. Здійсніть аналіз основних рис структури та географії транспорту Італії (перевага автотранспорту, відносна слабкість залізничного, важлива роль морського транспорту). Позначте на контурній карті автостраду „Сонце”, найважливіші морські порти та міжнародні аеропорти, транзитні трубопроводи, паромні переправи.

Завдання 9. Розкрийте значення зовнішньоекономічної діяльності для розвитку Італії, охарактеризуйте основні форми ЗЕЗ країни.

Завдання 10. З’ясуйте внутрішні відмінності в господарському комплексі Італії. Розгляньте існуючу схему соціально-економічного районування країни та особливості регіональної політики держави на сучасному етапі.

Дайте характеристику економічним районам Італії, матеріал оформіть у вигляді таблиці.

Назва економічного району	Склад району	Рівень розвитку	Спеціалізація промисловості : галузі, центри	Спеціалізація сільського господарства	Примітки

Методичні рекомендації

Характеризуючи державний устрій Італії (**завдання 1**), поясніть, чому це одна з найдревніших держав та одночасно порівно молода держава. Які області Італії мають специфічне положення у державному устрої країни?

Виконуючи **завдання 2**, оцініть СГП Італії на різних етапах її соціально-економічного розвитку. Розглядаючи ПРП країни зверніть увагу на припинення та обмеження видобутку мінеральної сировини у зв’язку з погіршенням екологічної ситуації (**завдання 3**).

Характеризуючи населення, поясніть, які країни «постачають» в Італію гастарбайтерів, розгляньте участь українців на ринку праці країни.

Виконуючи **завдання 5**, поясніть причини суттєвого відставання півдня Італії в порівнянні з північним районом. Розглядаючи галузі спеціалізації промисловості Іспанії, слід визначити існуючі в них кластери та позначити їх на контурній карті.

При характеристиці економічних районів Італії (**завдання 10**), слід пояснити сутність класичної дуалістичної системи «північ - південь». Здійснити порівняння територіальних, поселенських та господарських пропорцій розвитку. Які напрямки регіональної політики можуть бути запозичені для господарського розвитку України?

Питання для самоконтролю

1. Переваги суспільно-географічного положення Італії як в минулому так і на сучасному етапі.
2. Основні постачальники сировини в країну, яка є основою для галузей спеціалізації.
3. Провідні галузі рослинництва країни та їх місце в АПК ЕС.

4. Структура експорту та імпорту Італії.
5. Проблеми транспорту країни, шляхи їх вирішення.

Теми повідомлень та рефератів

1. Усі дороги ведуть до Риму.
2. Венеція – казка на воді.
3. Промислові кластери Італії.
4. Металургійний комплекс Італії: фактори розміщення, географія.

Тема: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІСПАНІЇ

Мета: дослідити історичні особливості формування та сучасні риси господарства, демографічну ситуацію країни; з'ясувати значення участі країни у міжнародному поділі праці. Закріпити навички використання статистичних, картографічних методів в дослідженні суспільно-географічних процесів.

Основні поняття і терміни: колонії Сеута і Мелілья, Гібралтарська протока, регіональна проблема басків, нестача енергоносіїв, проблема безробіття, суднобудування, виноробство, латифундії, велика кількість тунелів.

Теоретичні відомості

Іспанія займає майже усю територію Піренейського півострова в південно-західній частині Європи і є однією з найбільших країн Європи. Також території Іспанії належать Балеарські острови (в Середземному морі) та Канарські острови (в Атлантичному океані). За площею своєї території вона знаходиться на 2 місці після Франції. Загальна площа країни становить 505 тис. км². Протяжність з півночі на південь становить близько 870 км, а зі сходу на захід - більше 1000 км. Протяжність морських кордонів країни складає 4964 км. Також Іспанії належать міста Сеута та Мелілья, що розміщені на узбережжі півночі Африки, а також прилеглі острови.

Іспанія відокремлена від іншої частини Європи Піренеями, на півночі країна межує з Францією та Андоррою та омивається Біскайською затокою, на південному сході межує з Гібралтаром та омивається Середземним морем, а на заході з Португалією і омивається Атлантичним океаном з південного заходу. Більша частина кордонів Іспанії є морськими.

Піренейський півострів має найкоротші повітряні та морські шляхи з Америкою. На крайньому півдні Іспанії розміщена крайня південна точка Європи – мис Маррокі. Піренейський півострів відокремлений від Африки Гібралтарською протокою, що має велике судноплавне значення. Іспанія знаходиться далеко від центру Європи, це є значно пригнічує її розвиток. Великі портові та промислові міста Іспанії знаходяться далеко від великих промислових центрів Європи та світових морських шляхів.

Геополітичне положення Іспанії є недостатньо сприятливим, адже існує регіональна проблема басків, що намагаються отримати незалежність. Іспанія виступає за розвиток інтеграції в Європі, сама країна є членом ЄС з 1986 р., з тих пір рівень життя в країні значно зріс. Пріоритетне місце у зовнішній політиці займає співробітництво з США, країна є членом НАТО. Вона також є членом ООН і усіх спеціалізованих агентств цієї організації, ОЕСР тощо. У зовнішній політиці Іспанії вагоме місце займає співробітництво з Марокко, основними напрямками при цьому є: питання пов'язані з анклавом Сеута та Мелілья, невирішена проблема із Західною Сахарою, проблеми нелегальної міграції, питання припинення контрабанди наркотиків тощо.

За формою правління Іспанія є конституційною парламентською монархією. Головою держави є король – Філіп VI (з 19 червня 2014 р.), він є символом державної єдності та гарантом вірного функціонування державних інститутів. Король є головнокомандувачем збройних сил, здійснює право помилування, представляє країну на міжнародній арені. Проте він не має право вето, що є традиційним для більшості монархій в світі.

Законодавча влада в країні представлена двопалатним парламентом, Генеральними кортесами. Більша частина повноважень належить нижній палаті, Конгресу депутатів (350 членів). Прийняті ним законопроекти повинні бути представлені на розгляд верхньої палати – Сенату (266 членів), проте конгрес більшістю голосів може уникнути вето Сенату. Депутати парламенту та сенатори обираються строком на 4 роки по мажоритарній системі. А Конгрес - за пропорційною системою. Виконавчу владу здійснює голова уряду, кандидатуру якого пропонує король.

В адміністративному відношенні Іспанія поділяється на 50 провінцій, які входять в 17 автономних областей (Андалузія, Астурія, Арагон, Балеарські о-ви, Валенсія, Галісія, Канарські о-ви, Кантабрія, Кастилія Ла-Манча, Кастилія і Леон, Каталонія, Мадрид, Мурсія, Наварра, Країна Басків, Ріоха, Естремадура). Міста Сеута та Мелілья також управляються як автономні області.

Каталонія, країна Басків та Галісія утворені за національним принципом на території проживання відповідних корінних народів – каталонців, басків та галісійців. Ці області мають вищий ступінь автономності в порівнянні з іншими одиницями.

Іспанія є індустріальною країною, в якій велике значення мають сільське господарство та сфера послуг. Важливим фактором розвитку економіки країни є державний сектор. Державі належать сталеплавильні, вуглевидобувні підприємства, залізниці, авіатранспорт, тютюнова монополія, пошта, зв'язок, телебачення тощо. Економіка Іспанії є п'ятою в ЄС та знаходиться в першій п'ятірці майже в усіх секторах технологічного рівня, особливо виділяючись як виробник автомобільних запчастин та аксесуарів, промислових верстатів та обладнання, продукції хімії, металовиробів, взуття. Серед 100 найбільш відомих в світі брендів у Іспанії

немає жодного, проте є галузеві лідери: Фрейшенет (вина), Чупа Чупс, Телефоніка (телекомунікації), Репсоль (нафтопереробка та енергетика), Зара (одяг) та ін. Наявність світового бренду вважається важливою конкурентною перевагою та однією з ознак високого рівня розвитку економіки. Промисловість є провідною сферою економіки Іспанії.

Навчальні завдання

Завдання 1. Дайте характеристику державного устрою Іспанії. Позначте на контурній карті автономні області та їх столиці.

Завдання 2. Оцініть суспільно-географічне положення країни. Складіть характеристику СГП у вигляді таблиці.

Країни	Площа, столиця	Види положення				
		Макроположення	Сусідське	Відносно сировинних баз	Транспортне	Політико-географічне

Завдання 3. Розгляньте природно-ресурсний потенціал країни. З'ясуйте основні аспекти його впливу на розвиток та розміщення господарства. Складіть текстову таблицю. На контурній карті позначте основні елементи рельєфу, родовища мінеральної сировини.

Завдання 4. Використовуючи навчальні посібники і статистичні джерела, складіть демографічний «портрет» Іспанії. На контурній карті позначте найбільші міста, міські агломерації.

Завдання 5. Розгляньте господарський комплекс Іспанії, географію промисловості, сільського господарства, сфери послуг. Поясніть географічні особливості розміщення промисловості та спеціалізації сільського господарства.

Завдання 6. З'ясуйте участь країни у МГПП. Розкрийте значення міжнародного туризму у злеті економіки Іспанії.

Завдання 7. З'ясуйте внутрішні відмінності, що існують і економічному розвитку Іспанії. Дайте характеристику одного з економічних районів країни згідно варіанту.

Методичні рекомендації

Характеризуючи державний устрій Іспанії (**завдання 1**), слід пояснити, чому країну вважають перехідною від унітарних до федеративних. Поясніть, що означають терміни «реконкіста», «конкіста».

На контурній карті (**завдання 3**) позначте родовища мінеральної сировини згідно рекомендованої номенклатури (додаток А).

Розглядаючи господарський комплекс (**завдання 5**), поясніть, в чому полягає сутність іспанського «економічного дива», які реформи проведені в Іспанії після вступу до ЄС. Характеризуючи промисловість, з'ясуйте структурні зрушення, особливості географічного розміщення галузей промисловості. Зверніть увагу на особливостях ведення вільського господарства на півночі, в центрі та півдні країни. Які екзотичні культури вирощують в Іспанії?

Виконуючи **завдання 6** підготуйте рекламний ролик про Іспанію для туристичного агентства. При підготовці рекламного ролику про країну доцільно використати комп'ютер та довідники. При цьому слід показати найбільш привабливі місця та історичні «родзинки» країни.

При характеристиці економічних районів Іспанії (**завдання 7**) використайте план:

1. Суспільно-географічне положення, місце району в країні;
2. Природно-ресурсний потенціал;
3. Демографічна ситуація та структура населення;
4. Галузева та територіальна структура господарства;
5. Транспортна забезпеченість. Проблеми та шляхи їх вирішення;
6. Специфічні проблеми в районі.

Варіанти згідно порядкового номеру студента в групі: 1. Північно-східний (Каталонія); 2. Північно-західний (Галісія); 3. Північний (Прибіскайський); 4. Арагон; 5. Центральний; 6. Східний (Левант); 7. Південний (Андалузія); 8. Острівна Іспанія (Балеарські та Канарські о-ви).

Питання для самоконтролю

1. Значення Гібралтарської протоки у положенні Іспанії?
2. Які перешкоди заважають зв'язкам з іншими країнами Європи? Які способи їх подолання використовують іспанці.
3. Галузі спеціалізації Іспанії та її місце на світовому ринку.
4. Головні торгові партнери країни, структура експорту та імпорту.
5. Туризм як рушійна сила розвитку економіки країни.

Теми повідомлень та рефератів

1. Мадрид запрошує гостей.
2. Регіональна проблема басків та шляхи її вирішення.
3. Спірні території Іспанії.
4. Особливості розвитку сільського господарства Іспанії.

Тема: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА РУМУНІЇ

Мета: розкрити вплив приморського положення на розвиток господарства Румунії, показати значення АПК і нових галузей промисловості в економіці країни, виявити територіальні відмінності у природі та господарстві країни; поглибити навички застосування статистичних, картографічного методів.

Основні поняття і терміни: транзитність території, Трансільванське плато, Влад Цепеш – прототип Дракули, потужна нафтопереробка, Чернавода, потужний АПК, «Залізні ворота», Дачія.

Теоретичні відомості

Республіка Румунія розташована в Південно-східній Європі, у басейні Нижнього Дунаю. Кордони її визначені мирним договором 1947 р., їх загальна довжина – 2508 км. Румунія межує з Україною, Молдовою, Угорщиною, Сербією, Болгарією. На сході країна омивається Чорним морем, загальна довжина морських кордонів – 225 км. Загальна її площа становить 237,5 тис. км². Румунія знаходиться на перетині потужних європейських магістралей, через її територію проходять транзитні вантажі з Угорщини та Чехії до Чорного моря, Росії та Болгарії. У зовнішньоекономічних зв'язках Румунії велику роль відіграє міжнародний дунайський водний шлях та вихід країни до Чорного моря. Загальна довжина морських кордонів – 225 км. Румунія займає вагомe місце в світовому співтоваристві бере участь у роботі багатьох економічних та фінансових організацій: ООН, ОБСЄ, ВОТ, НАТО, ЄС, МВФ та інші.

Державний устрій. Румунія є парламентською республікою, головою держави є президент. Законодавча влада зосереджена в руках двопалатного парламенту, який складається з Сенату (137 сенаторів, обираються на 4 р.) та Палати представників (334 депутатів, обираються на 4 р.). Виконавчу владу представляє кабінет міністрів на чолі з прем'єр-міністром.

За адміністративним устроєм країна є унітарною, яка поділяється на 41 округ (жудець) та один столичний муніципій. Жудеці поділені на 2686 комун та 256 муніципіїв.

Румунія відстає у своєму розвитку від країн ЄС. Рівень розвитку економіки Румунії сильно варіюється і по районах. Бухарест та його околиці мають показники вдвічі вищі, ніж у середньому по країні. Також відчувуються значні відмінності між міськими та сільськими поселеннями. Завдяки наявності в країні потужної мінерально-сировинної бази в Румунії склалася достатньо розвинута важка промисловість. За останні роки все більше надходжень до бюджету країни дає туристична галузь, розвитку якої сприяє потужний рекреаційний потенціал. Основними галузями економіки Румунії є гірничодобувна, чорна металургія, нафтопереробка, машинобудівна та харчова промисловість.

В рейтингу румунських брендів представлені переважно компанії харчової індустрії. Але завдяки припливу іноземних інвестицій (із Росії, ФРН, Італії, Великої Британії та ін.), на провідні позиції виходять компанії «Rompetrol» (нафтопереробка), «Dacia» у складі «Renault» (автомобілебудування), «Romgaz» (газовий сектор), «Oltchim» (нафтохімія).

Навчальні завдання

Завдання 1. Схарактеризуйте державний устрій Румунії. На контурній карті позначте адміністративні одиниці країни.

Завдання 2. За картами атласу проаналізуйте економіко-географічне положення Румунії. В таблиці відобразьте аспекти сучасного СГП.

Завдання 3. Здійсніть господарську оцінку природних умов і ресурсів Румунії, їх роль у розвитку економіки на сучасному етапі. Заповніть в зошиті відповідну таблицю.

Завдання 4. Розгляньте сучасні демографічні характеристики населення Румунії. З'ясуйте існуючі проблеми. Використовуючи додаток Б і В побудуйте криву Ціпфа та зробіть відповідні висновки. На контурній карті позначте найбільші міста країни.

Завдання 5. Розкрийте особливості економічного розвитку Румунії на різних етапах історичного розвитку, зробіть висновки про їх вплив на сучасну структуру та спеціалізацію господарства країни.

Завдання 6. Розгляньте географію провідних галузей промисловості, зробіть висновки про особливості територіальної структури. На контурній карті позначте промислові райони та центри.

Завдання 7. Розгляньте географію сільського господарства Румунії. Визначте місце АПК країни в ЄС.

Завдання 8. Проаналізуйте розвиток транспорту Румунії, виявіть провідні види транспорту. Зробіть висновки про особливості територіальної структури транспорту.

Завдання 9. Розгляньте масштаби, структуру та географію зовнішньоекономічної діяльності Румунії. З'ясуйте проблеми, які існують в цій сфері.

Завдання 10. Складіть коротку характеристику економічних районів Румунії у вигляді текстової таблиці. Проаналізуйте зміни в соціально-економічному районуванні країни, випишіть в зошит історичні області Румунії.

Економічний район	Рівень розвитку і спеціалізація	Промислові райони, їх основні промислові центри	Спеціалізація сільського господарства, зв'язок з природним і соціальним	Рекреаційна діяльність

Питання для самоконтролю

1. Позитивні та негативні сторони СГП Румунії.
2. Розміщення населення Румунії, рівень урбанізації.
3. АПК як галузь спеціалізації країни.
4. Румунія на світовому нафторинку.
5. Співпраця країни з партнерами по ЄС.

Теми повідомлень та рефератів

1. Бухарест – туристична принада Румунії.
2. Нафтопереробка – галузь спеціалізації країни.
3. Легенди та казки Трансільванії.
4. АПК Румунії в умовах ринкової економіки.

Тема: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА БОЛГАРІЇ

Мета: сформувати суспільно-географічні знання про природно-ресурсний, людський потенціал Болгарії, з'ясувати вплив окремих факторів на економічний розвиток країни, поглибити навички складання таблиць, вивчити господарський комплекс країни, географію основних видів економічної діяльності.

Основні поняття і терміни: високотоварне інтенсивне землеробство, фруктовий сад Європи, тютюнництво, експорт рожевої олії, залежність від іноземних енергоносіїв, провідне значення водного транспорту, портово-промисловий комплекс, туризм, виробництво овочевих консервів.

Теоретичні відомості

Офіційна назва – Республіка Болгарія, держава в Південно-Східній Європі, в східній частині Балканського півострова. Займає 22% його площі. Країна отримала назва по етноніму народу – болгари. Загальна площа території Болгарії становить 110,5 тис. км², що є дещо більшим за Ісландію. На півночі країна межує з Румунією, на півдні – з Грецією та Туреччиною, на заході із Сербією та Македонією. Довжина кордонів Болгарії становить 2245 км, з них по річці – 684 км. Протяжність морських кордонів країни становить 378 км. Зі сходу Болгарія омивається Чорним морем. Країна є членом ООН, ЄС з 2007 р., НАТО з 2004 р.

У відповідності з Конституцією 1991 р. Болгарія є парламентською республікою. Голова держави та гарант конституції – президент, що обирається на строк 5 років в ході прямих виборів не більше двох строків.

Президент Болгарії є головнокомандувачем збройних сил країни, може оголосити війну, військове положення. В надзвичайних умовах може оголосити парламентські вибори та накласти вето на рішення парламенту.

Вищим органом законодавчої влади в Болгарії є однопалатні Народні збори, що обираються на 4 роки. До складу Народних зборів входить 240 депутатів. Вищим органом виконавчої влади є рада міністрів (уряд) на чолі з прем'єр-міністром.

За устроєм країна є унітарною, в її межах нараховується 6 регіонів, що поділяються на 28 провінцій (областей), які в свою чергу діляться на 264 общини (муніципалітети). Назви областей відповідають назвам їх адміністративних центрів. Виключення складає лише столиця Болгарії Софія.

Болгарія – достатньо однорідна країна за етнічним та релігійним складом, більшість складають болгари – 84,8%. Серед національних меншин найбільш чисельними є турки (8,8% – найбільше їх проживає в областях Кирджалі, Разград, Шумен), цигани (5% – Монтана, Слівен, Добрич), македонці, вірмени, татари.

Сучасна Болгарія – це індустріально-аграрна країна, яка успішно впроваджує програму із стабілізації економіки, чому сприяло її входження до складу ЄС (2007 р.). Серед основних конкурентних переваг країни є: економічна і політична стабільність, стратегічне географічне положення, вільний доступ до європейського ринку з більше 560 млн. споживачів, привабливий інвестиційний клімат, низький рівень інфляції тощо.

В економіці Болгарії майже не представлені потужні монополії світових рейтингів. На сьогодні великі болгарські компанії працюють у галузях енергетики, комунікацій, переробки нафти та транспорту. Останні роки списки очолюють «Lukoil Bulgaria» та «Lukoil Neftekhim» (дочірні фірми російського власника). Також у болгарському рейтингу представлені компанії «Bulgargaz» (паливо), «Sopharma» (фармацевтика), «Mobitel» (телекомунікації), «Naftex Petrol» (нафтопродукти), «Cargill» (сільське господарство), «Aurubis» (виплавка міді), «E. Miroglio» (текстиль, одяг) тощо. У більшості цих компаній представлений іноземний капітал (Італія, ФРН, Росія, США).

Навчальні завдання

Завдання 1. Використовуючи посібники та карти атласу 10 кл. оцініть суспільно-географічне положення Болгарії та охарактеризуйте державний устрій країни.

Завдання 2. Дайте оцінку природно-ресурсного потенціалу Болгарії. Складіть текстову таблицю, де відобразить основні характеристики ПРП.

Завдання 3. Охарактеризуйте населення країни, розглянувши динаміку, демографічну ситуацію, розміщення, процес урбанізації. Використовуючи дані посібників, статистичних джерел, розробіть ОІС, яка буде відображати основні характеристики населення. Побудуйте криву Ціпфа та зробіть відповідні висновки.

Завдання 4. Дайте загальну характеристику господарства Болгарії використовуючи додаток Д. З'ясуйте роль іноземного капіталу в економіці країни і які зміни відбулися після вступу країни до ЕС.

Завдання 5. Розгляньте географію промисловості країни. Складіть текстову таблицю, що відобразить масштаби та географію основних галузей. На контурній карті позначте основні промислові центри та їх спеціалізацію.

Завдання 6. З'ясуйте особливості розвитку сільського господарства Болгарії. Зверніть увагу на проблеми розвитку аграрного сектору.

Завдання 7. Охарактеризуйте транспортну мережу країни, з'ясуйте основні проблеми у формування транспортної системи.

Завдання 8. Розгляньте зовнішньоекономічні зв'язки Болгарії, визначте структуру експорту та імпорту країни (додаток Д), її місце на світовому ринку праці.

Завдання 9. Дайте характеристику одного з економічних районів Болгарії (згідно вказівки викладача) та позначте їх на контурній карті.

Методичні рекомендації

Виконуючи **завдання 1**, слід звернути увагу на переваги та недоліки у положенні Болгарії.

Будуючи криву Ціпфа (**завдання 3**) скористайтесь додатками Б і В, зробіть відповідні висновки.

Розглядаючи промисловість Болгарії (**завдання 5**) слід скласти таблицю за зразком.

Галузь промисловості	Основні центри та райони	Продукція та обсяги виробництва	Стан розвитку та найбільші компанії

При виконанні **завдання 6**, слід скласти схему, яка буде ілюструвати основні позиції Болгарії у галузях сільського господарства.

Характеризуючи економічні райони Болгарії (**завдання 9**), слід заповнити таблицю. Групове завдання (райони Західний, Північно-східний, Південно-східний)

Назва району	
Візитка і склад району	
Спеціалізація промисловості: галузі і центри	

Спеціалізація господарства	сільського	
Транспортна система		
Участь у МГПП		
Примітки		

Питання для самоконтролю

1. Природні умови та ресурси Болгарії як фактор розвитку економіки країни.
2. Національна та релігійна структура населення країни.
3. Тютюнництво як галузь спеціалізації АПК Болгарії.
4. Зміни в промисловому комплексі країни після її вступу в ЕС.
5. Туризм як фактор розвитку економіки країни.

Теми повідомлень та рефератів

1. Софія - казкова подорож.
2. Розвиток туризму в Болгарії.
3. Символи Болгарії.
4. Новітні галузі промисловості Болгарії.

РОЗДІЛ 5 КРАЇНИ СХІДНОЇ (ЦЕНТРАЛЬНОЇ) ЄВРОПИ

Тема: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРАЇН БАЛТІЇ

Мета: здійснити аналіз країн Балтії, показати різноманітність природно-ресурсного потенціалу, його вплив на розвиток господарства, розкрити сучасні особливості демографічної ситуації та розміщення населення, територіальної та галузевої структури господарства.

Теоретичні відомості

Балтійські країни або балтійські держави — держави, що омиваються Балтійським морем. Найчастіше під Балтією розуміють Латвію, Литву і Естонію.

Естонці є прибалтійсько-фінським народом разом із сусідніми фінами. Латвійці та литовці, споріднені між собою мовно та культурно, є балтійським індоєвропейським народом. У Латвії існує невелика громада фінів, споріднених естонцям, що складається лише з 250 осіб, відомих як лівонці, і вони живуть на так званому Лівонському узбережжі. Народи в балтійський держав разом населяли східне узбережжя Балтійського моря протягом тисячоліть, хоча не завжди мирно в давні часи, протягом

якого їх населення, естонці, латвійці та литовці, залишалися надзвичайно мирними в межах приблизних територіальних кордонів сучасних держав. Хоча між ними існували релігійні та культурні відмінності.

Населення кожної балтійської держави належить до кількох християнських конфесій, що є відображенням історичних обставин. Як західне, так і східне християнство було запроваджено до кінця першого тисячоліття. Нинішній розкол між лютеранством на півночі та католицизмом на півдні є залишком шведської та польської гегемонії відповідно, а східне православне християнство залишається домінуючою релігією серед росіян та інших східнослов'янських меншин.

Економічно, паралельно з політичними змінами та переходом до демократії – як у правових державах – попередні командні економіки націй трансформувалися через законодавство в ринкову економіку та встановили або відновили основні макроекономічні фактори: бюджетні правила, національний аудит, національна валюта і центральний банк. Загалом вони незабаром зіткнулися з такими проблемами: висока інфляція, високий рівень безробіття, низьке економічне зростання та високий державний борг. Рівень інфляції в регіоні, що розглядається, відносно швидко впав нижче 5% до 2000 року. Тим часом економіка цих країн була стабілізована, і в 2004 році всі вони приєдналися до Європейської Унії. До них постали нові макроекономічні вимоги; Маастрихтські критерії стали обов'язковими, а пізніше Пакт про стабільність і зростання встановив суворіші правила через національне законодавство, імплементувавши правила та директиви Sixpack, тому що фінансова криза стала шокуючою віхою.^[28]

Усі три країни є державами Європейської Унії та єврозони. Світовий банк класифікує їх як країни з високим рівнем доходу, які підтримують високий індекс людського розвитку. Естонія, Латвія та Литва також є членами ОЕСР. Естонія прийняла євро в січні 2011 року, Латвія в січні 2014 року, а Литва в січні 2015 року.

Навчальні завдання

Завдання 1. Дайте оцінку суспільно-географічного положення регіону на макро-, мезо-, мікрорівні та впливу його на можливості розвитку.

Завдання 2. Використовуючи карти атласу та довідкові джерела, проаналізуйте природно-ресурсний потенціал країн Балтії.

Завдання 3. На основі статистичних даних та додатків, здійсніть демографо-географічний аналіз населення країн Балтії. На контурній карті позначте міста та найбільші.

Завдання 4. Використовуючи карти атласу та довідкові джерела, дайте характеристику сільського господарства регіону. З'ясуйте вплив природних та соціально-економічних факторів на розвиток сільського господарства країн Балтії.

Завдання 5. Визначте галузі спеціалізації країн Північної Європи. Складіть текстову таблицю «Промисловість країн Балтії», вказавши країни, центри, рівень розвитку та участь у МГПП.

Завдання 6. На основі довідкових джерел та мережі Інтернет, простежте особливості розвитку транспортної системи країн Балтії, вкажіть на існуючі проблеми в цій галузі та можливі шляхи їх подолання.

Завдання 7. Покажіть місце країн Балтії в системі міжнародного поділу праці: аналіз величини, структури та географії зовнішньої торгівлі; виділити розвиток інтеграційних процесів на континенті; розвиток зовнішньоекономічних зв'язків.

Теми повідомлень та рефератів

1. Найбільші ТНК країн Балтії,
2. Місце країн Балтії у світовій економіці,
3. Історія країн Балтійського регіону,
4. Традиції країн Балтії.

Тема: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОЛЬЩІ

Мета: сформувати суспільно-географічні знання про Польщу, проаналізувати природно-ресурсний потенціал та його вплив на розвиток країни, з'ясувати структурні зрушення в господарському комплексі, участь країни у міжнародному поділі праці, визначити особливості територіальної організації господарства, основні напрямки співпраці з Україною та іншими країнами світу, закріпити навички використання прийому синектики.

Основні поняття і терміни: транзитність території, портові комплекси, старопромислові райони, модернізація господарського комплексу, економічні реформи Л. Бальцеровича, культурна спадщина.

Теоретичні відомості

Офіційні назва – Республіка Польща – держава в Центральній Європі. На півночі омивається Балтійським морем, на заході межує в ФРН, на південному заході – з Чехією, на півдні – з Словаччиною, на південному сході – з Україною, на сході – з Білоруссю, на північному сході – з Литвою та Калінінградською областю РФ. Крім того, Польща через економічну зону в Балтійському морі межує з Данією та Швецією. За своєю площею (312,7 км²) країна займає дев'яте місце в Європі та шосте в ЄС. Протяжність з півночі на південь становить 649 км, із заходу на схід – 689 км. протяжність берегової лінії - 440 км. Столиця Польщі – Варшава. З 1999 р. Польща є членом НАТО, з 2004 р. – ЄС, в грудні 2007 р. країна увійшла до Шенгенської зони.

Державний устрій. Головою держави є президент, який обирається на 5 років на загальних, прямих виборах та може бути обраний на наступний термін лише один раз.

Згідно конституції основним законодавчим органом є парламент, що складається з двох палат: нижня палата Сейм, обирається на 4 роки на загальних прямих та пропорційних виборах, в ньому засідають 460 депутатів; верхня палата Сенат. Обирається також на 4 роки на прямих виборах, одночасно з Сеймом, до складу Сенату входять 100 сенаторів. Виконавча влада належить Раді міністрів на чолі з прем'єр-міністром.

За адміністративним устроєм Польща є унітарною, її територія поділяється на 16 воєводств (Мазовецьке, Нижньосілезьке, Куявсько-Поморське, Люблінське, Любушське, Лодзинське, Малопольське, Опольське, Підкарпатське, Підляське, Поморське, Свентокишське, Сілезьке, Великопольське, Вармінсько-Мазурське та Західно-Поморське), 314 земських та 65 міських повітів, 2478 гмін.

Польща є однією з найрозвинутіших країн Центральної Європи, економіку якої характеризує ринкова трансформація. В структурі ВВП сфера послуг дає 66%, промисловість – 31%, та сільське господарство близько 3%. В економіці є провідним приватний сектор, на який припадає майже 70%. Польща – найбільший виробник вугілля в Європі. Найбільші нафтопереробні заводи розміщені в Гданську та Плоцьку. Найпотужнішою нафтопереробною компанією країни є "Орлен" із штаб-квартирою у м. Плоцьк. Польський газ покриває лише третину усіх потреб країни. Також діє і країні державна нафтогазова компанія PGNiG, повна назва Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo (з польск. — «Польська нафтова та газова компанія»).

Головними торговими партнерами Польщі після вступу до ЄС стали країни Західної Європи, особливо ФРН та Великобританія. Традиційним партнером є США та Китай.

Порядок денний конференції

Завдання 1. Команда географів розглядає позитивні та негативні сторони суспільно-географічного положення Польщі, робить висновки. Команда дає характеристику державного устрою країни. На контурній карті слід позначити воєводства та вказати їх столиці.

Завдання 2. Команда істориків складає тези доповіді про основні історичні події в житті країни та розглядає їх вплив на розвиток господарства.

Завдання 3. Команда екологів проводить оцінку ПРП країни. Результати слід оформити у вигляді таблиці та зробити висновок по вплив ПРП Польщі на її економічний розвиток, територіальну організацію виробництва.

Природні умови		Природні ресурси				
рельєф	клімат	мінеральні	водні	лісові	земельні	рекреаційні

--	--	--	--	--	--	--

Завдання 4. *Команда демографів* характеризує населення Польщі, результати доцільно оформити у вигляді ОІС. позначає на контурній карті найбільші міські агломерації.

Завдання 5. *Команда економістів* визначає місце Польщі у світовому господарстві; з'ясовує масштаби та рівень розвитку економіки (додаток Д). Дає характеристика галузям спеціалізації господарського комплексу, розглядаючи їх перспективи.

Завдання 6. *Команда міжнародників* розглядає форми міжнародного співробітництва Польщі з країнами ЄС та іншими. Аналізує структуру експорту та імпорту країни. Визначає зовнішньоекономічні пріоритети Польщі в умовах євроінтеграції. Наводить приклади міжнародного співробітництва Польщі.

Завдання 7. *Команда мистецтвознавців* розповідає про основні звершення поляків на культурній ниві. Характеризує матеріальну та духовну культуру Польщі.

Методичні рекомендації

Командам при підготовці своєї доповіді слід скористатися рекомендованою літературою.

Історикам доцільно скласти хронологічну таблицю, що відповідає основним історичними віхам життя Польщі.

При підготовці доповіді *демографам* доцільно скористатися додатком В. На контурній карті позначити міста: Варшава, Краків, Лодзь, Вроцлав, Познань, Гданськ, Щецин, Бидгощ, Люблін, Катовіце.

Команді *економістів* доцільно виписати основні макроекономічні показники, що характеризують масштаби та рівень розвитку економіки Польщі. Оформити таблицю за зразком.

Галузі спеціалізації	Види продукції	Обсяги виробництва	Центри виробництва	Стан розвитку

Міжнародникам слід звернути увагу на спільні програми Польщі з іншими країнами ЄС, зміни у торгових партнерах країни. В зв'язку із значною роллю туризму у житті країни скласти туристичний паспорт одного з міст Польщі.

Команді *мистецтвознавців* особливу увагу слід звернути на такі елементи матеріальної культури, як житло, одяг, національні блюда та духовної культури – релігія, свята, звичаї, література та музика.

Питання для самоконтролю

1. Особливості географічного положення Польщі, значення морських портів в житті країни.
2. Демографічна ситуація в Польщі, шляхи подолання проблем.
3. Значення старих промислових районів у житті країни.

4. Аграрна політика Польщі, зміни в структурі сільського господарства після вступу у ЄС.
5. Співпраця Польщі з Україною.

Теми повідомлень та рефератів

1. Варшава – сучасна столиця Польщі.
2. Культурна своєрідність, традиції та сучасність Польщі.
3. Головні старопромислові райони Польщі.
4. Найважливіші центри науки та культури Польщі.
5. Екологічні проблеми Польщі, критичні екологічні райони.

Тема: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЧЕХІЇ І СЛОВАЧЧИНИ

Мета: порівняти суспільно-географічне положення Чехії та Словаччини, з'ясувати спільні ті відмінні риси у забезпеченні країн природними та трудовими ресурсами, визначити головні риси господарського комплексу країн, їх участь у міжнародному поділі праці; поглибити навички застосування картографічних і статистичних методів, вміння використовувати порівняльний метод.

Основні поняття і терміни: спільна історична спадщина, компанія «Шкода», богемське скло, Карлові Вари, пивоваріння, відсутність виходу до моря, відносно національна однорідність країн, гірський туризм, Карпатський Єврорегіон, ВЕЗ Кошице, Високі Татри, потужна металургійна база.

Теоретичні відомості

Чехія - держава в центральній Європі без виходу до моря, що межує на півночі і заході з Німеччиною, на північному сході — з Польщею, на південному сході — зі Словаччиною та на півдні — з Австрією. Чехія займає 78 866 км² і має горбистий ландшафт з переважно помірним континентальним та морським кліматами. Чеська Республіка — унітарна демократична республіка, де проживає 10,6 мільйонів жителів. Її столиця та найбільше місто — Прага, з 1,3 млн жителів; інші великі міста — Брно, Острава, Оломоуць та Пльзень. Основні річки: Морава, Лаба (Ельба), Влтава, Сазава.

Чеська Республіка — це розвинена країна з ринковою соціально-орієнтованою економікою з високим рівнем доходу. Держава загального добробуту з європейською соціальною моделлю, універсальним медичним страхуванням та безкоштовною освітою. Посідає 14 місце в індексі людського капіталу Світового банку, випередивши такі країни, як США, Велика Британія та Франція. Країна посідає високі місця і в індексах за показниками світового спокою і демократичного управління.

Чехія — індустріально-аграрна країна, яка має обмежену паливно-енергетичну і мінерально-сировинну базу. Найзначніші запаси вугілля.

Провідні галузі промисловості: паливно-енергетична, чорна металургія, машинобудівна, вугільна, хімічна, легка і харчова промисловість. Транспорт: залізничний, автомобільний, річковий, повітряний. Чеська Республіка має міцні зв'язки з Словаччиною, Польщею та Угорщиною як член Вишеградської групи, з Німеччиною, Ізраїлем, США і ЄС. Чехія довгий час мала погані відносини з Росією, у 2021 році Росія навіть включила Чехію до офіційного списку ворогів. Чехія також має проблемні відносини з Китайською Народною Республікою.

Словаччина - держава на сході центральної Європи, межує на північному заході з Чехією, на півночі — з Польщею, на сході — з Україною, на півдні — з Угорщиною та на заході — з Австрією. Не має виходу до моря. Займаючи переважно гірську територію, Словаччина охоплює близько 49 035 км² з населенням понад 5,4 млн. У північній частині країни розташовані Західні Карпати (Словацькі Рудні гори, Татри й Бескиди), вкриті дубовими й буковими лісами; на півдні — частина Середньодунайської рівнини в долині Дунаю. Столицею та найбільшим містом є Братислава, другим за величиною містом є Кошиці.

Словаччина є розвиненою країною з ринковою економікою та високим рівнем доходу, що займає дуже високе місце в індексі людського розвитку. Країна також сприятливо оцінює громадянські свободи, свободу преси, свободу Інтернету, демократичне управління та миролюбство. Словаччина підтримує поєднання ринкової економіки з комплексною системою соціального забезпечення, що забезпечує громадянам загальну медичну допомогу, безкоштовну освіту та одну з найдовших оплачуваних відпусток по догляду за дитиною в ОЕСР. Словаччина є членом Європейського Союзу, Єврозони, Шенгенської зони, Організації Об'єднаних Націй, НАТО, ЦЕРН, ОЕСР, СОТ, Ради Європи, Вишеградської групи та ОБСЄ. Словаччина також є домом для восьми об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО.

Навчальні завдання

Завдання 1. Використовуючи текст посібників, розгляньте державний устій Чехії та Словаччини, зверніть увагу на історичні особливості формування їх території.

Завдання 2. На основі аналізу карт атласу 10 кл., проаналізуйте СГП Чехії і Словаччини, визначте позитивні і негативні сторони.

Завдання 3. Дайте характеристику ПРП Чехії і Словаччини, матеріал оформіть у вигляді таблиці. Зробіть висновки.

	рельє ф	кліма т	мінеральн і	водн і	земельн і	лісов і	рекреацій ні
Чехія							
Словаччин а							

Завдання 4. Охарактеризуйте населення Чехії та Словаччини, відмітивши спільні та відмінні риси, використавши навчальний посібник 3 та додаток В.

Завдання 5. Здійсніть аналіз економічного розвитку Чехії та Словаччини, у зошит випишіть основні макроекономічні показники. Зробіть висновок, які зміни відбулись після входження країн до ЄС.

Завдання 6. Проаналізуйте розвиток промисловості Чехії і Словаччини. Визначте галузі спеціалізації. Матеріал оформіть у вигляді таблиці.

Завдання 7. Шляхом аналізу фізико-географічних карт та економічної карти Чехії та Словаччини, визначте спеціалізацію сільського господарства країн, виявіть та оцініть які природні умови сприяли розвитку цих галузей.

Завдання 8. З'ясуйте особливості сучасної транспортної системи Чехії і Словаччини. Позначте на контурній карті найважливіші автостради, залізничні магістралі, трубопроводи, аеропорти.

Завдання 9. Розгляньте зовнішньоекономічні зв'язки країн, виявіть відмінні та спільні риси, існуючі проблеми.

Завдання 10. З'ясуйте внутрішні відмінності Чехії та Словаччини, визначивши спеціалізацію регіонів. Позначте на контурній карті економічні райони, основні економічні центри.

Методичні рекомендації

При виконанні **завдання 6** доцільно заповнити таблицю за зразком. Зробити висновки стосовно основних факторів, що призвели до відмінностей у розвитку промисловості в Чехії та Словаччині.

Галузі промисловості	Чехія	Словаччина	Примітки
ПЕК			
Чорна металургія			
...			
...			

Питання для самоконтролю

1. Причини основних відмінностей в економічному розвитку Чехії і Словаччини.
2. Паливна промисловість країн.
3. Туризм як галузь пріоритетного розвитку Чехії і Словаччини.
4. Головні металургійні райони країн, їх мінерально-сировинна база.
5. Шляхи оптимізації демографічної ситуації в країнах.

Теми повідомлень та рефератів

1. Трансформаційні процеси в автомобілебудуванні Чехії.
2. Символи Чехії та Словаччини.
3. Культура пивоваріння в Чехії.
4. «Карпатський Єврорегіон»: проблеми та перспективи.
5. Стародавня Прага запрошує гостей.

Тема: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА УГОРЩИНИ

Мета: здійснити аналіз суспільно-географічного положення Угорщини, показати різноманітність природних умов та ресурсів, особливості демографічної ситуації, територіальної та галузевої структури господарства, економічного районування та екологічної ситуації.

Основні поняття і терміни: відсутність виходу до моря, демографічні кризи, лікувальні курорти, високий ступінь відкритості економіки, сприятливий інвестиційний клімат, фармацевтичні «гіганти», автобуси «Ікарус», боксити, овочівництво, країна «Токай», водний коридор Дунаю.

Теоретичні відомості

Угорщина - держава в Центральній Європі. Площа країни – 93 тис. км². Названа країна по етноніму народу – угорці. Угорська Республіка має врівноважені зв'язки з питань політики, економіки та культури з безпосередніми країнами-сусідами, котрі пов'язані з нею не лише питаннями сьогодення, але й спільним досвідом минулого. Серед європейських країн Угорщина має сім сусідів (Австрія, Словаччина, Україна, Румунія, Сербія, Хорватія та Словенія), серед них є члени ЄС, а також ті, які в близькому майбутньому можуть стати його членами. Угорщина не має виходу до моря, що певним чином негативно впливає на її розвиток. Країна є членом ООН з 1995 р., приєдналася до ГАТТ в 1973 р., з 1999 р. член НАТО та з 2004 р. – ЄС. З 1 січня 2011 р. Угорщина головує у Європейському Союзі протягом півроку.

Угорщина за формою правління є парламентською республікою. Головою держави є президент, який обирається парламентом на 4 роки. Законодавча влада належить в країні однопалатним Національним зборам у складі 199 депутатів, обраних загальними прямими виборами на 4 роки. Державні збори мають великі повноваження, вони обирають президента, прем'єр-міністра, членів конституційного суду тощо. Виконавча влада представлена кабінетом міністрів.

За адміністративним устроєм Угорщина є унітарною. Країна поділяється на 19 округів.

Економіка Угорщини динамічно розвивається шляхом ринкових перетворень. Нині майже все державне майно країни є приватизованим. На приватні компанії припадає майже 85% ВВП країни. Більшість стратегічних інвесторів великих фірм є іноземцями. Загальна сума прямих іноземних інвестицій в Угорщину становить близько 290 млрд. дол. Серед найбільших угорських компаній виділяються нафтогазова група «МОЛ» (близько третини її акцій належить російській «Сугуттнафтогаз» та Чеській «ЧЕЗ груп»), фармацевтичні корпорації «Гедеон Ріхтер» та «Хунгарофарма», енергетичні «МВМ», «Тігаз».

Навчальні завдання

Завдання 1. Дайте характеристику державного устрою Угорщини. Складіть таблицю, “Адміністративний устрій”. Визначте основні риси СГП Угорщини.

Адміністративні одиниці	Адміністративні центри

Завдання 2. На основі аналізу фізико-географічних та економічних карт Угорщини, визначте вплив ПРП Угорщини на господарський розвиток та розміщення господарства країни.

Завдання 3. Розгляньте населення Угорщини (додаток В). В таблиці відобразьте основні характеристики. Складіть кросворд «Міста Угорщини». Побудуйте криву Ціпфа та зробіть відповідні висновки.

Завдання 4. Охарактеризуйте сучасний стан економічного розвитку Угорщини (додаток Д). В зошиті для лабораторних робіт зазначте основні макроекономічні показники.

Завдання 5. Розгляньте структуру промисловості Угорщини, матеріал оформіть у вигляді таблиці.

Галузь промисловості	Центри виробництва	Рівень розвитку виробництва	Проблеми галузі

Завдання 6. Дайте характеристику сільського господарства Угорщини, визначте галузі міжнародної спеціалізації.

Завдання 7. Складіть таблицю “Транспорт Угорщини”, зазначте основні характеристики видів транспорту.

Завдання 8. Проаналізуйте зовнішньоекономічні зв'язки Угорщини (зовнішню торгівлю, фінансово-кредитну діяльність, ринок послуг, міжнародний туризм).

Завдання 9. Розгляньте суспільно-географічні райони. Складіть таблицю за взірцем

Назва суспільно-географічних районів	Медьє, що входять до складу районів	Спеціалізація промисловості (центри, райони, компанії)	Спеціалізація сільського господарства району

Методичні рекомендації

При складанні кросворду (завдання 3) слід використати такі назви міст як Будапешт, Сегед, Дебрецен, Печ, Секешфегервар, Капошвар, Мішкольц, Шальготар'ян, Казінцбарціка, Естергом, Дьйондйош, Егер, Дьйор, Айка, Барч, Татабанья, Кечкемет, Ньїредьгаза.

Питання для самоконтролю

1. Особливості географічного положення Угорщини, недоліки відсутності виходу країни до моря.
2. Мінерально-сировинна база Угорщини.

3. Конкурентоспроможність автомобілебудування Угорщини на світовому рівні.
4. Галузі спеціалізації сільського господарства країни.

Теми повідомлень та рефератів

1. Будапешт – перлина Європи.
2. Виноробство Угорщини, його місце на світовому ринку.
3. Сучасні тенденції розвитку автомобілебудування Угорщини.
4. Дунай та його роль в житті Угорщини.
5. Фармацевтика Угорщини, її конкурентоздатність на міжнародному рівні.

РОЗДІЛ 6 КРАЇНИ СХІДНОЇ ТА ПІВДЕННО-СХІДНОЇ АЗІЇ

Тема: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРАЇН АЗІЇ

Мета: здійснити аналіз суспільно-географічного положення Азії; відобразити особливості сучасної політичної карти; з'ясувати підходи науковців до групування країн Азії; показати значення природно-ресурсного потенціалу, напрямки демографічної політики; поглибити навички роботи з довідниками, навички розробки текстових таблиць.

Основні поняття і терміни: форми державного устрою, субрегіони, природно-ресурсний потенціал, демографічна політика, міські агломерації.

Теоретичні відомості

Регіон Азія (за геосхемою ООН) є другим за площею (після Америки) та першим за кількістю населення регіоном світу. Особливості географічного розташування країн Азії Азія розташована на перетині важливих міжнародних транспортних шляхів, має вихід до трьох океанів: Тихого, Індійського та Атлантичного (40 морських портів-велетнів). Є 13 континентальних країн, що віддалені від торговельних шляхів і ринків збуту продукції.

У регіоні 47 держав. На відміну від Європи в Азії багато великих за площею країн (Китай, Індія), водночас є карликові держави (Сінгапур, Бахрейн).

За формою правління понад 2/3 держав Азії є республіками, традиційно багато президентських республік, в яких президент ще й очолює уряд (Казахстан, Узбекистан, Туреччина, Іран та ін.). Парламентськими республіками, де уряд очолює прем'єр-міністр, є Ізраїль, Індія, Сінгапур, ін. До

окремої підгрупи належать Китай, В'єтнам, Лаос та КНДР, в яких єдина політична партія має законодавчу владу. В Азії є 13 монархій, з них абсолютні – Саудівська Аравія, Катар, Оман, Бруней, решта – конституційні (Японія, Малайзія, Йорданія та ін.).

За територіальним устроєм 4/5 держав Азії є унітарними, федеративні – Індія, Пакистан, Непал, Ірак і дві монархії – Малайзія та Об'єднані Арабські Емірати).

За рівнем економічного розвитку в Азії є всі типи держав: високорозвинені країни, країни, що розвиваються, країни з перехідною економікою та країни з плановою економікою. До високорозвинених належать Японія, Ізраїль та Кіпр. Країн із перехідною економікою – 9 (Казахстан, Узбекистан, Грузія, Вірменія, Монголія тощо). Решта держав (32) є країнами, що розвиваються, проте їхнє місце та роль у світовому господарстві мають істотні відмінності: нові індустріальні країни, передусім «азійські тигри» – Південна Корея, Сінгапур, а також Малайзія, Індонезія, Туреччина та ін.; нафтодобувні країн, що досягли значних успіхів в економічному розвитку (до групи із високими прибутками належать країни-експортери нафти (Саудівська Аравія, ОАЕ, Кувейт, Бруней та ін.), ВВП яких коливається від \$5 000 до \$60 000 на рік на людину, ІЛР високий або середній; країни з порівняно зрілою структурою господарства і великим потенціалом – Індія, Пакистан, Іран, Йорданія, Шрі-Ланка тощо; найменш розвинені країни (за статистикою ООН) – Непал, Бутан, Афганістан, Бангладеш, Ємен, М'янма, Камбоджа, Лаос, Мальдіви, Східний Тимор – з ВВП на одного жителя від \$500 до \$1500, часткою вторинного сектора лише 10 %, низьким або середнім ІЛР.

Особливий тип становлять країни з плановою економікою, державною власністю. За характером перетворень є країни з елементами ринкової економіки (спеціальні економічні зони з особливим економічним порядком) – Китай, В'єтнам; та країна з централізовано керованою економікою (КНДР). Поділ на субрегіони (див. карту) зумовлено розмаїттям етносів, культур та цивілізацій. В Азії розрізняють низку субрегіонів: Західна, Центральна, Південна, Східна й Південно-Східна Азія.

Західна Азія охоплює країни Середнього Сходу та Кавказу, де суспільний розвиток упродовж десятиліть визначали три основні чинники: нафта, провідна роль держави в економіці та етнічні й релігійні конфлікти (зокрема, арабо-ізраїльське протистояння, проблема курдів, події «Арабської весни», терористична «Ісламська держава», протистояння Азербайджану та Вірменії та ін.). Про країни Середнього Сходу кажуть, що там завжди «...пахне порохом і нафтою...».

Центральна Азія – це Казахстан, Киргизстан, Узбекистан, Таджикистан і Туркменістан, які стали незалежними державами тільки після розпаду Радянського Союзу. Південна Азія охоплює країни на південь від Гімалаїв та сусідніх островах в Індійському океані. У регіоні понад 500 етносів, представники яких спілкуються різними мовами, тому дуже

важливим для країн є впровадження державної мови. Після Другої світової війни Британія вимушена була надати незалежність своїм колоніям, а територіальне розмежування держав породило прикордонні суперечки. Деякі з них, як-от проблему Кашміру, переділеного між Індією, Пакистаном і Китаєм, не вирішено й досі.

Південно-Східна Азія охоплює півострівну окраїну Євразії, обмежену кордонами Китаю й Індії, та численні острови Зондського архіпелагу. Стратегічне розташування на перетині міжцивілізаційних комунікацій перетворило цей регіон на арену численних суперечок за сфери впливу різних держав. Гарячими точками є, зокрема, охоплені партизанською війною території Філіппін, «золотий трикутник» – на стику Китаю, Лаосу та М'янми, що його контролює наркомафія.

Країни Східної Азії – ядро Азійсько-Тихоокеанського регіону, де на роль регіональних лідерів претендують Китай і Японія. У регіоні є декілька осередків геополітичних протистоянь. Найдраматичніша ситуація на Корейському півострові – між КНДР з її нарощуванням ядерного потенціалу та Республікою Корея. Китай має територіальні суперечки з В'єтнамом та іншими державами уздовж свого кордону. Залишається нерозв'язаною між Японією та Росією проблема спірної частини Курильських островів.

Унаслідок територіальних конфліктів на політичній карті Азії виникла низка самопроголошених невизнаних держав (квазідержав): Тайвань, який офіційно є частиною Китаю (визнали 24 країни світу); Турецька Республіка Північного Кіпру (ТРПК), яка існує за підтримки турецьких військ; Республіка Абхазія та Південна Осетія, визнані 5-ма державами; Нагірно-Карабаська Республіка (ніким не визнана).

Навчальні завдання

Завдання 1. Пригадайте процес формування політичної карти Азії. Складіть текстову таблицю.

Періоди	Країни, що були (з'явилися)

Завдання 2. Дайте оцінку суспільно-географічного положення регіону на макро-, мезо-, мікрорівні та впливу його на можливості розвитку.

Завдання 3. Згрупуйте країни за формами правління та вкажіть їх особливості.

Монархії		Республіки	
Назва країни	Особливості монархій	Назва країни	Особливості республіки

Завдання 4. Згрупуйте країни за адміністративно-територіальним устроєм, вкажіть одиниці адміністративного устрою та їх кількість.

Країни федеративні	
Назва країни	Одиниці адміністративно-територіального устрою та їх кількість.

Країни унітарні	
Назва країни	Одиниці адміністративно-територіального устрою та їх кількість.

Завдання 5. Складіть текстову таблицю, в якій відобразьте регіони Азії та країни, що входять до їх складу. На контурній карті Азії підпишіть країни та їх столиці; позначте регіони.

Питання для самоконтролю

1. Політико-економіко-географічного положення країн Азії.
2. Місце та роль Азії у світовій політиці, економіці, культурі та історико-географічній спадщині.
3. Особливості розселення та відтворення населення країн Азії.

Теми повідомлень та рефератів

1. Етапи формування політичної карти Азії.
2. Інтеграційні об'єднання Азії.
3. Азія як провідний туристичний регіон світу.

Тема: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЯПОНІЇ

Мета: дослідити історичні особливості розвитку Японії, формування постіндустріальної структури господарства, з'ясувати місце країни у світовому господарстві, поглибити навички складання ОІС, використання порівняльного, статистичного, картографічного методів.

Теоретичні відомості

Японія — це острівна країна, розташована на східному узбережжі Азії, у північно-західній частині Тихого океану. Зі сходу і півдня її омиває Тихий океан, з заходу — води Японського та Східнокитайського морів, а з півночі — Охотське море. Японський архіпелаг простягнувся дугою з північного сходу на південний захід. Він складається з чотирьох великих островів Хоккайдо, Хонсю, Сікоку та Кюсю, а також понад 3 тисяч дрібних островів. Площа країни становить 372,2 тис. км². На північ від Японії розташований о. Сахалін, а на північному сході – Курильські о-ви. Вже багато

років існують суперечності з Росією щодо належності невеликих південних островів Курильської гряди (Ітуруп, Кунашир, Шикотан, Хабомаї), що відійшли до СРСР в кінці Другої Світової війни. Японці і досі вважають їх своєю територією і вимагають повернення.

Японія бере участь в багатьох організаціях світу, серед них слід відмітити АТЕС, ООН, МВФ, ОЕСР, крім того країна є спостерігачем ще в ряді організацій, План Коломбо.

Згідно конституції, Японія є унітарною конституційною монархією. Головою держави є Імператор, але виконавча влада в країні зосереджена у руках прем'єр-міністра. Законодавча влада належить Парламенту, який є одним із старіших демократичних інституцій Азії. Оскільки Японія була першою країною світу яка пізнала жах ядерної війни, її сьогодиншній уряд сприяє боротьбі за мир і руху розброєнь. Імператор - символ держави без реальної влади.

Японія є конституційною монархією, в основу якої закладена британська парламентаристська модель та низка положень цивільного законодавства Німеччини та Франції. У 1869 р. японський уряд прийняв Цивільний кодекс на базі французького громадянського кодексу. Він діє до сьогодні із незначними доповненнями.

Влада в країні поділена на законодавчу (парламент), виконавчу (уряд) і судову (Верховний суд).

Імператор Японії згідно Конституції є «символом держави та єдності народу», а також головою країни та імператорської сім'ї. Він немає реальної влади, а є номінативним лідером Японії. Повнота усієї влади в країні належить японській нації, яка виражає свою волю через представників у Парламенті. Нарухіто є дійсним імператором Японії і єдиним правлячим імператором у світі.

Конституція Японії твердить, що найвищим органом державної влади в країні є двопалатний Парламент – Національні збори. Вони складаються з нижчої Палати Представників (Шугі-ін), яка формується 465 депутатами, що обираються на чотири роки, та верхньої Палати Радників (Сангі-ін), яка формується 242 депутатами, обраними на 6 річний термін, 50% складу депутатів оновлюється кожні три роки.

Прем'єр-міністр Японії є головою уряду країни і її фактичним лідером. Він обирається депутатами у Парламенті і затверджується імператором. Прем'єр-міністр призначає усі посади в уряді, більшість з яких займають депутати парламенту. Керівник уряду Японії: прем'єр-міністр.

Японія складається з 47 префектур. Префектура є найбільшою адміністративною одиницею країни. Органи влади у префектурі представлені виборчими радою префектури та префектом (губернатором). За поділом влади ці органи належать до виконавчої гілки, однак за характером діяльності рада може бути віднесена до законодавчого органу. Судова влада представлена префектуральним судом. Префектури часто групують у регіони для зручності. Ці регіони, склалися історично, вони не мають

адміністративного апарату і не є адміністративними одиницями. Наступними після префектури адміністративними одиницями є місто, містечко та село. Особливим у адміністративній системі займає мегаполіс Токіо, який поділений на 23 міста. До цих міст застосовується окрема назва - спеціальний район. Решта міст країни поділяються на райони.

Наразі, у країні відбувається інтенсивний процес адміністративної реорганізації, який спричинив хвилю поглинання багатьох містечок і сіл містами. Цей процес має на меті скоротити адміністративні одиниці нижнього рівня і зменшити адміністративні витрати. Японський уряд планує провести у майбутньому адміністративну реформу, за якою префектури будуть об'єднані у крупніші адміністративні одиниці.

Населення Японії вирізняється національною однорідністю (більше 98% складають японці). В расовому, етнічному відношенні Японія є саме такою, проте в країні проживають ще близько 0,4% корейців. З інших народностей представлена значна кількість китайців (0,5%), також є рюкійці, ета та айни (корінне населення, що мешкає переважно на острові Хокайдо). Також в Токіо та Кобе є незначна єврейська діаспора.

У країні співіснують дві основні релігії – синтоїзм і буддизм. Серед японських християн переважають протестанти.

Японія високорозвинута країна, що посідає четверте місце (після КНР, США та Індії) у світі за економічною потужністю. ВВП країни на 2017 р. становив 5,8 трлн. дол. (понад 14% світового). Обсяги ВВП на душу населення сягають 38000 дол.

У галузевій структурі японської економіки близько 70% припадає на сферу послуг, більшість компаній працює у інформаційних мережах, сферах зв'язку, торгівлі.

Економіка Японії ґрунтується на приватному підприємстві. Державі належать переважно місцеві комунальні підприємства і тютюнова промисловість. До кінця Другої світової війни найбільші корпорації тут були об'єднані у великі фінансові групи «дзайбацу» – холдингові компанії, які контролювали усі дочірні фірми. Більшість з них перебували у сімейній власності. На сучасному етапі Центральному уряду належать лише 5 підприємств, 13 банків, вищі навчальні заклади та пайова участь у 73 організаціях, здебільшого некомерційних. Загалом державний сектор в Японії незначний, на відміну від країн ЄС, він поширюється не на промисловість, а на галузі інфраструктури.

Сектор великих корпорацій охоплює до 2,4 тис. акціонерних компаній. Кожна з великих корпорацій є ядром групи – «кейрецу», що поєднує власну виробничу діяльність з фінансовим керуванням групою і координує виробничу кооперацію учасників групи. Типовими прикладами кейрецу є, зокрема, Міцубісі (Міцубісі моторс, Ніппон ойл, Нікон, Міцубісі Кемікал), Міцуї (Фуджі Фото Фіlm, Соні Корпорейшн, Джапан Стіл), Сумітомо (Мазда, Сумітомо Хейві Індастрі), Фуйо (Ніссан, Ямаха, Кенон, Хітачі), Дай Ічі Кенгу (Фуджітсу, Хітачі, Фуджі Електрік, Асахі Оптікал, Кавасаки Стіл, Кобе

Стіл), Санва (Мідоріка) (Коніка Мінолта, Космо Ойл, Шарп Копорейшин), Тойота груп (Дайхацу, Сузукі Мотор, Тойота, Дайдо Стіл), АйБіДжі (Ніппон Сода, Ніссан Кемікал, Фуджі Хейві Індастрі).

Навчальні завдання

Завдання 1. Охарактеризуйте державний устрій Японії та основні риси ЕГП країни.

Завдання 2. Розгляньте історичні особливості економічного розвитку Японії.

Завдання 3. Дайте оцінку природно-ресурсного потенціалу Японії. Складіть таблицю, вказавши основні компоненти ПРП, його характерні риси, вплив на участь у міжнародному поділі праці. Поясніть, в чому полягає унікальність ПРП в розвитку Японії.

Завдання 4. Охарактеризуйте населення Японії. Поясніть вплив “бебі-буму” на соціально-економічні процеси в країні. Чому в Японії було прийнято “Золотий план”. На контурній карті Японії позначте міські агломерації Кейхін (Токіо, Йокогама, Кавасакі, Тіба), Хансін (Осака, Кіото, Кобе), Тюке (Нагоя, Хамамацу, Йоккаїті) та міста мільйонери. Позначте. мегалополіс Токайдо.

Завдання 5. Розгляньте особливості повоєнного розвитку господарства Японії. З’ясуйте вплив внутрішніх та зовнішніх факторів. Поясніть, в чому полягає сутність особливої економічної моделі розвитку Японії.

Завдання 6. Охарактеризуйте промисловість країни, її галузеву структуру, масштаби розвитку, географію галузей, участь у МГПП. Зверніть увагу на розвиток новітніх високотехнологічних галузей. Заповніть таблицю:

Галузь промисловості	Види продукції	Обсяги виробництва	Центри виробництва	Стан розвитку галузі	Участь у МГПП (частка у світовому виробництві), місце в світі

Завдання 7. Випишіть найбільші ТНК Японії, вкажіть характерні для них види діяльності.

Завдання 8. Розгляньте рівень розвитку та географічні особливості спеціалізації сільського господарства. З’ясуйте значення морів в житті японців.

Завдання 9. Дайте характеристику транспортній системі Японії. З’ясуйте участь різних видів транспорту у внутрішніх та зовнішніх перевезеннях. На контурній карті позначте швидкісні магістралі.

Завдання 10. Дайте характеристику основним формам зовнішньоекономічної діяльності Японії. Побудуйте та проаналізуйте діаграми „Структура експорту Японії”, „Структура імпорту Японії”.

Завдання 11. Розгляньте територіальні особливості господарського комплексу Японії, регіональну політику цієї держави. Позначте технополіси, економічні райони Японії.

Методичні рекомендації

Виконуючи завдання 1, схарактеризуйте ЕГП Японії за типовим планом. Зверніть увагу на історичний характер суспільно-географічного положення. Пригадайте, в чому полягає сутність російсько-японської проблеми “Курильських островів”. Сформулюйте свою позицію відносно цієї проблеми.

Виконуючи завдання 2, зверніть увагу на перетворення, які відбулись в країні після революції Мейдзі та після Другої світової війни, особливостях перетворень на сучасному етапі розвитку.

Виконуючи завдання 3, заповніть таблицю за зразком:

Таблиця

Природно-ресурсний потенціал Японії

Компоненти природних умов і ресурсів	Характеристика природних умов і ресурсів	Оцінка природних умов і ресурсів

Виконуючи завдання 4, зверніть увагу на формуванні японського етносу, проаналізуйте процеси відтворення та розміщення населення на різних етапах розвитку. Зверніть увагу на релігії, що культивують японці. Проаналізуйте процес урбанізації в країні, позначивши та контурній карті 12 міст мільйонерів та мегалополіс Токайдо.

Виконуючи завдання 5, зверніть увагу на чотирьох етапах економічного розвитку Японії після Другої світової війни.

Складіть таблицю, що характеризує масштаби розвитку економіки на сучасному етапі розвитку.

Характеризуючи масштаби економіки Японії, складіть таблицю, де вкажіть питому вагу країни з території, населення, ВВП (ВНП), місце, яке посідає Японія в світі з основних показників – виробництво промислової, сільськогосподарської продукції, зовнішньоторговельний оборот (експорт, імпорт) тощо.

Виконуючи завдання 1, необхідно звернути увагу на розвиток базових галузей сировинної орієнтації (енергетика, металургія, хімічна, деревообробна), машинобудівний комплекс (транспортне машинобудування, електротехнічна, електронна промисловість, аерокосмічний комплекс). Заповніть таблицю, яка характеризує рівень розвитку основних галузей промисловості.

Виконуючи завдання 8, схарактеризуйте галузі рослинництва, тваринництва. Заповніть таблицю за взірцем:

Галузі	Обсяги виробництва	Райони вирощування	Рівень задоволення потреб за рахунок власного виробництва, %
Рослинництво			
Зернове			

господарство Вирощування: рису пшениці кукурудзи Технічні культури			
Тваринництво			
Розведення ВРХ Вівчарство			

Виконуючи завдання 10, відобразіть на контурній карті лініями руху імпорт сировини для енергетики, чорної металургії, хімічної, легкої промисловості; експорт окремих видів продукції обробної промисловості, фінансів.

Вивчаючи регіональні особливості господарського комплексу, позначте економічні райони.

Теми повідомлень та рефератів

- 1.Токіо - найбільше місто світу,
- 2.Культура і мистецтво японського народу,
3. Освіта в Японії,
4. Туристичні об'єкти Японії,
5. Рибальство і морський промисел Японії,
- 6.Новітні рішення у створенні транспортної системи,
- 7.Забруднення оточуючого середовища та екологічні проблеми Японії,
- 8.Міжнародні економічні зв'язки Японії.

Тема: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КНР

Мета: вивчити економіко-географічну характеристику сучасного Китаю; поглибити навички роботи з географічними інформаційними джерелами; з'ясувати роль КНР у світовому господарстві; стан сучасних відносин КНР та України.

Теоретичні відомості

Китайська Народна Республіка – держава Східної Азії, площа якої становить 9,56 млн. км², що становить 6,4% від площі суходолу Землі. В меридіальному напрямі територія Китаю простяглася на 4023 км; в широтному напрямі – на 4828 км. Протяжність сухопутних кордонів 22800 км. Китай на сході та на півдні омивається водами Бохайської затоки, Жовтого, Східно-Китайського та Південно-Китайського морів. Китай дотримується 12-мильної зони морських територіальних вод. На великих морських територіях, що належить Китаю, розміщено 5000 островів. Найбільшими із них є Тайвань (36000 км²) та Хайнань (34000 км²). Протяжність берегової лінії Китаю – 18000 км. Чимало зручних гаваней, портів неабияк впливають на розвиток господарства Китаю. Важливі порти розташовані з півночі на південь: Далянь, Цінхуандао, Тяньцзінь, Янь-тай, Цін дао, Ляньюньган, Наньтун, Шанхай, Нінбо, Веньчжоу, Фучжоу, Сямень, Гуанчжоу, Чжаньцзян та Бейхай.

Китай межує більш ніж з десятьма державами: на півночі – з Монголією (4673 км), на північному сході з Росією (3645 км), на заході – з Казахстаном (1533 км), Киргизстаном (585 км), Таджикистаном (414 км) та Афганістаном, на південному заході з Індією (3380 км), Непалом (1236 км), Бутаном (470 км), на півдні з М'янмою (сучасна назва Бірми) (2185 км), Лаосом (423 км), В'єтнамом (1281 км), на сході з Північною Кореєю (1416 км), має морську границю з Філіппінами і Японією, довжина якої приблизно дорівнює 11 тис. км (включаючи довжину берегових ліній островів – 21 тис. км). На кордоні з Непалом знаходиться найвища вершина світу гора Еверест, або Джомолунгма (8848 м).

З найдавніших часів Китай зв'язував країни Європи і Центральної Азії, через нього проходив знаменитий «Шовковий Шлях». Зараз Росію, Китай і Японію зв'язують нові авіалінії й морські шляхи. Найбільший порт Китаю Шанхай, місто, що зв'язує республіку з усіма країнами світу. А в 1984 р. Китайський уряд прийняв рішення відкрити для зовнішнього світу 14 приморських міст, що одержали право прямих зовнішньоекономічних зв'язків. Були також створені чотири вільні економічні зони. Найбільша з них - Шеньчжень - знаходиться неподалік від Гонконгу.

КНР з початку 80-х рр. XX ст. активно розвиває політику «відкритих дверей», політикує відносини з країнами-сусідами, із США та країнами ЄС. КНР є постійним членом Ради безпеки ООН, бере участь у діяльності МАГАТЕ, МВФ, АТЕС, Шанхайської організації співробітництва співробітництва, групи БРІК тощо.

Відповідно з Конституцією від 4 грудня 1982 р. за формою державного правління Китай є соціалістичною народною республікою. В Китаї на

центральному рівні існують шість владних структур: Всекитайські Збори народних представників, Голова Китайської Народної Республіки, Державна Рада, Центральна Військова Рада, Верховний Народний Суд і Народна Прокуратура.

Національний народний конгрес (Всекитайські збори народних представників) – найвищий орган законодавчої влади КНР. Максимальна кількість місць в конгресі 3000, строк повноважень депутатів до 5 років, яких обрані від провінцій, автономних районів, міст центрального підпорядкування. Голова КНР – голова держави, верховний представник КНР як в країні, так і за її межами.

За формою державного устрою Китай є унітарною державою. Відповідно до Конституції КНР в країні прийнято трьохступеневий адміністративний поділ: країна поділена на провінції, автономні райони та міста центрального підпорядкування.; провінції та автономні райони поділені на автономні округи, повіти, автономні повіти та міста; повіти та автономні повіти поділені на волості, національні волості та поселення. Автономні райони, автономні округи та автономні повіти є територіями національної автономії.

За необхідності держава може утворювати особливі адміністративні райони. На сьогодні в КНР є чотири міста центрального підпорядкування – Пекін, Шанхай, Тяньцзінь, Чунцін; 23 провінції – Хебей, Шаньсі, Шеньсі, Цзілінь, Хейлуньцзян, Цзянсу, Чжецзян, Аньхой, Фуцзянь, Цзянсі, Шаньдунь, Хенань, Хубей, Хунань, Гуандун, Хайнань, Сичуань, Гуйчжоу, Юньнань, Ганьсу, Цінхай, Ляонін, Тайвань; 5 автономних районів – Автономний район Внутрішня Монголія, Гуанси-Чжуанський, Тибетський, Нінся-Хуейський, Синьцзян-Уйгурський автономні райони. 1 липня 1997 р. офіційно був створений особливий адміністративний район Сянган (Гонконг), а 20 грудня 1999 р. офіційно був створений особливий адміністративний район Аоминь (Макау).

КНР – країна багатонаціональна, на її території проживає 56 різних національностей та народностей. Найбільш численні китайці (ханьці), що становлять майже 91,6% всього населення країни, окрім них на території країни проживають: чжуан, уйгури, маньчжури, тибетці, монголи, корейці, казахи, тай, киргизи, таджики, узбеки, татари, росіяни та інші. Древньокитайський етнос сформувався на початку I-го тисячоліття до н. е. на Середньокитайській рівнині. Китайці – носії давньої землеробної культури. Головне їх заняття – поливне рисосіяння, в якому вони мають цінні навички, а також розведення таких технічних культур, як соя, арахіс, чаєводство, шовківництво та ін. За антропологічними ознаками китайці відносяться до

східноазійської групи тихоокеанських монголоїдів (північнокитайський расовий тип). Формування китайської нації проходило в міжріччі рік Хуанхе і Янцзи.

За абсолютними показниками виробництва деяких видів сільськогосподарської та промислової продукції Китай посідає одне з перших місць у світі, зокрема з виробництва бавовняних, вовняних та шовкових тканин, велосипедів, пральних машин та інших товарів народного споживання, а також м'яса, рослинних та тваринних жирів. І з виплавляння сталі, виробництва хімічних волокон, кольорових металів, електроенергії, Китай також займає перші місця серед головних виробників відповідних видів продукції у світі. Відповідно до поставлених китайським керівництвом стратегічних цілей економічного будівництва та модернізації Китаю намічено три етапи. Перший передбачає збільшення ВВП вдвічі, вирішення проблеми забезпечення населення продуктами харчування та предметами першої необхідності. Протягом другого етапу передбачається прискорити темпи середньорічного приросту ВВП на 8-9 %, що дасть змогу підняти добробут народу до рівня середньої заможності. На третьому етапі, тобто приблизно до середини 21 століття, передбачається, головним чином, завершити модернізацію, довести ВВП до рівня розвинутих країн. Завдання першого етапу в основному виконане. В даний час у Китаї докладають максимум зусиль для реалізації завдань другого етапу модернізації. Проте в народному господарстві Китаю є чимало проблем, зокрема, надмірне зростання обсягів капіталовкладень в основні фонди, різке збільшення грошової емісії, збільшення напруженості в роботі транспорту, дуже швидке зростання цін на товари широкого вжитку та деякі засоби виробництва. Досить високі темпи економічного зростання підтримуються багато в чому за рахунок банківського кредитування. Таким чином, прискорення розвитку постійно пов'язане з небезпекою «перегріву». В даний час відповідні органи китайського керівництва намагаються вирішити ці проблеми.

Китайській ТНК стабільно зростають та стають активними учасниками міжнародної діяльності. За обсягом активів за кордоном в рейтинг ТНК КНР увійшли Чжусін (промислове обладнання), Чжуньюань (роздрібна торгівля), Китайська нафто-газова компанія, Баолі (машинобудування), Шоуган (виплавка сталі), Леново (персональні комп'ютери), Укуан (металургія, видобуток сировини), Баоган (металургія), Шанхайська корпорація автомобілебудівної промисловості, Хайер (побутова техніка), Шанхай Автомобілів індустрі, Чіна груп корпорейшен, Донгфенг мотор (автомобілі). Проте китайські ТНК і досі залишаються далеко позаду від своїх зарубіжних колег, серед перших 18 компаній, лише дві мають більше 10 млрд. дол. зарубіжних активів.

Навчальні завдання

Завдання 1. Дайте оцінку економіко-географічного положення КНР. Встановіть історичні особливості ЕГП. На контурній карті позначте сусідів першого, другого порядку. Підпишіть моря, що омивають територію КНР.

Завдання 2. Вивчіть державний устрій Китаю. На контурній карті позначте одиниці адміністративно-територіального устрою (23 провінції, 5 автономних районів, міста центрального підпорядкування – Пекін, Шанхай, Тяньцзінь, особливі адміністративні райони Сянган, Аоминь).

Завдання 3. Вивчіть компоненти природно-ресурсного потенціалу КНР. З'ясуйте вплив ПРП на розвиток, територіальні особливості розміщення продуктивних сил Китаю. Заповніть таблицю, в якій відображено основні характеристики ПРП.

Завдання 4. Вивчіть географію населення Китаю:

4.1. прослідкуйте динаміку чисельності населення; поясніть особливості в зміні чисельності населення;

4.2. розкрити сутність демографічних проблем та сучасну демографічну політику;

4.3. з'ясуйте особливості в розміщенні населення:

4.4. охарактеризуйте процес урбанізації КНР;

4.4. дослідіть статеву-вікову структуру населення, забезпеченість трудовими ресурсами та існуючі проблеми у їх використанні;

4.5. з'ясуйте, в чому полягають етнічні особливості населення Китаю; підготуйте повідомлення про традиції народів Китаю.

Завдання 5. Дайте загальну оцінку рівню розвитку господарства КНР та особливостям його розвитку на різних історичних етапах. Визначіть питому вагу країни в світі з основних показників розвитку, вкажіть, з яких видів продукції Китай посідає провідні місця в світі.

Завдання 6. Розгляньте галузеву, територіальну структуру промислового комплексу КНР, рівень розвитку та місце у світовому виробництві.

Заповніть таблицю за зразком:

Галузі промисловості	Обсяги виробництва продукції	Центри виробництва	Місце (частка) в світовому виробництві. Участь в МГПП

Завдання 7. Схарактеризуйте сільське господарство КНР. Дайте оцінку факторам, що впливають на його розвиток. Розгляньте рівень розвитку та географічні особливості рослинництва, тваринництва, рибальства. Складіть відповідні текстові таблиці.

Розвиток рослинництва КНР

Галузі та види продукції	Обсяги виробництва	Райони поширення	Участь у МГПП
Зернові:			

Рис			
Пшениця			
Кукурудза			
<i>Технічні:</i>			
Цукровий буряк			
.....			
.....			

Розвиток тваринництва КНР

Галузі тваринництва	Поголів'я	Райони поширення	Участь у МГПП
ВРХ			
Свинарство			
...			
...			

Завдання 8. Розгляньте географію транспорту КНР: залізничного, автомобільного, водного, трубопровідного, повітряного. З'ясуйте основні проблеми у формуванні транспортної системи.

Завдання 9. Розгляньте зовнішньоекономічну діяльність КНР. Охарактеризуйте зовнішню торгівлю, фінансово-кредитні відносини, інвестиційну діяльність, міжнародний туризм. Зупиніться на характеристиці системи відкритих територій, їх значенні в економіці КНР.

Методичні рекомендації

Виконуючи завдання 1, зверніть увагу на історичний характер сусідського положення КНР, особливості політичного положення, проблему Тайваню, Тибету.

Виконуючи завдання 2, зверніть на шляхи вирішення проблем з Сянганом (Гонконгом), Аоминем (Макао).

Розглядаючи питання 3, складіть таблицю, в якій схарактеризовані основні компоненти природних умов та ресурсів. Доцільно використати у виконанні завдання посібник Коберніка С.Г.

На контурній карті позначте найбільші міста – мільйонери Шанхай, Пекін, Тяньцзинь, Тайюань, Шицзячжан, Ланьчжоу, Изинань, Цзибо, Циндао, Чженьчжоу, Нанкін, Далянь, Шеньян, Чанчун, Фушунь, Сіань, Ухань, Ченду, Гуйян, Чанша, Наньмін, Урумчі, Цицикар, Аньшань, Гірін.

Вкажіть мегаполіси Пектян, Шанан, Сянган.

Виконуючи завдання 5, зверніть увагу на особливості завдань та шляхів їх вирішення на різних етапах розвитку другої половини ХХ ст. Складіть таблицю, в якій вкажіть види продукції та місця, які посідає КНР з їх виробництва.

Виконуючи завдання 6, розгляньте базові галузі промисловості (енергетику, металургію, машинобудування, хімічну промисловість). Проаналізуйте структурні зрушення, що відбулись в межах галузей, зверніть увагу на розвиток новітніх галузей – темпи, масштаби, географію.

Розглядаючи географію сільського господарства, зверніть увагу на різноманітності природних умов, їх вплив на спеціалізацію сільського господарства. Проаналізуйте обмежуючі та несприятливі для розвитку сільського господарства фактори, вплив світового ринку.

У виконанні завдання 8, зверніть увагу на модернізацію транспортної системи. Позначте морські порти Шанхай, Сінган, Нінбо, Тяньцзінь, Гуанчжоу, Сянган, Циндао, Далянь, Цінхуандао, Шаньчжень, Інкоу, Яньтай, Люньюньган, Веньчжоу, Фучжоу, Сяминь, Цюяньчжоу, Шаньтоу, Шекоу. Нанесіть на карту нову залізницю, що з'єднує Пекін та Сянган.

Теми повідомлень та рефератів

1. Пекін – столиця КНР,
2. Шанхай – найбільше місто КНР,
3. Менталітет китайців,
4. Культура і мистецтво китайського народу,
5. Значення внутрішніх та зовнішніх факторів в промисловому розвитку Китаю,
6. КНР – текстильний район світового значення,
7. Формування та функціонування особливих економічних зон КНР.

Тема: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРАЇН ПІВДЕННО-СХІДНОЇ АЗІЇ

Мета: вивчити економіко-географічні особливості господарства країн регіону, з'ясувати основні тенденції їх розвитку; участь у МГПП закріпити навички аналізу статистичних даних.

Теоретичні відомості

Південно-Східна Азія займає півострів Індокитай, Малайський архіпелаг та Філіппінські острови. Це 10 країн (М'янма, В'єтнам, Лаос, Таїланд, Філіппіни, Камбоджа, Малайзія, Бруней, Індонезія, Сінгапур, Східний Тимор з населенням понад 500 млн. осіб, що складає 13,4% населення Азії.

Регіон розташований на півострові Індокитай (третій за розміром півострів на земній кулі) та гірських районах на півночі від нього, аж до Тибетського нагір'я. Велика острівна частина регіону — Малайський архіпелаг — є найбільшою на Землі групою островів. Із майже 15 000 островів архіпелагу тільки 5 мають площу понад 100 тис. км² кожний.

Південно-Східна Азія з'єднує Євразію з Австралією, розмежовуючи водночас басейни Тихого й Індійського океанів. Територію регіону омивають моря, найбільшими з яких є Південнокитайське і Філіппінське моря Тихого океану, Андаманське море Індійського океану. В середині Малайського архіпелагу розташовані численні відносно невеликі за площею міжострівні

моря: Яванське, Сулу, Сулавесі, Молуккське, Банда, Флорес, Саву. Тому здавна морські транспортні зв'язки між островами мали велике значення для місцевих мешканців, а відносно невеликі відстані між островами сприяли цьому.

Через країни Південно-Східної Азії пролягають важливі повітряні й морські шляхи: Малаккська протока має таке ж велике значення для світового судноплавства, як і Гібралтарська протока, Панамський і Суецький канали.

Узбережжя континентальної частини регіону дещо порізане, тут переважають лагунні й вирівняні наносні типи берегів. Острівна частина має більш розчленоване узбережжя. Загальна довжина берегової смуги регіону — майже 67 000 км.

Країни Південно-східної Азії демонструють майже всю можливу різноманітність форм правління і адміністративно-територіального устрою, причому багато хто з них не відрізняється внутрішньополітичною стабільністю, часті громадянські війни, перевороти, що приводять до зміни політичного устрою.

Індонезія, Філіппіни — президентські, а Сінгапур і Східний Тимор — парламентські республіки. Султанат Бруней — абсолютна, Камбоджа, Таїланд — конституційні монархії, а Малайзія — виборна конституційна монархія. У Соціалістичній Республіці В'єтнам і в Народньо-демократичній Республіці Лаос вся влада належить правлячим комуністичним партіям. У М'янме при владі стоїть військова хунта. Більшість країн мають унітарний устрій, лише Малайзія є федеративною державою. Союз М'янма — за конституцією федеративна, але де-факто унітарна держава. У Індонезії йдуть процеси автономізації деяких провінцій.

На політичній карті регіону присутні всілякі морфологічні типи державної території. Індонезія складається з 17,5 тис., Філіппіни — з 7 тис. островів, державна територія Малайзії розділена морем на дві частини. Фрагментарний характер території острівних країн створює перешкоди для внутрішніх зв'язків і національної інтеграції. В'єтнам, що витягується вузькою смугою між морем і горами, а також М'янма і Таїланд, що мають ділянки державної території, що звужуються до декількох десятків кілометрів, стикаються з транспортними проблемами. Економічний розвиток Лаосу гальмується його ізольованим географічним положенням. Найбільш компактна країна — Камбоджа відрізана від природного виходу до моря по Меконгу. Бруней складається з двох розділених іноземною територією частин. Державна територія Сінгапуру є міською агломерацією, що уміщається на маленькому острові; навіть вхідний маяк сінгапурського порту знаходиться в іноземних

територіальних водах. Східному Тімору належить ексклав на території сусідньої індонезійської провінції.

Сучасна політична карта Південно-східної Азії склалася в ході антиколоніальної боротьби. Незалежні держави успадкували кордони колоніального розподілу, що не збігалися ні з кордонами доколоніальних державних утворень, ні з етнічними кордонами. Таким чином, практично всі молоді держави успадкували прикордонні суперечки і конфлікти, проблеми ірредентизму (боротьба за інтеграцію розділених етносів), етноконфесіального сепаратизму).

Географічні чинники також посилюють прикордонні проблеми. Гірський рельєф, складний характер берегової лінії, наявність безлічі островів, що входять до складу різних держав ускладнюють демаркацію і охорону кордонів. У гірських районах на кордонах Таїланду, М'янми, Лаосу, В'єтнаму і Китаю, створюючих так званий Золотий трикутник, міжнародних масштабів набув підпільний бізнес по виробництву і збуту героїну («Золотий трикутник»).

Особливе значення має делімітація морських кордонів в Малаккській та інших міжнародних протоках і в Південно-китайському морі. На багатий нафтою, газом, рибними ресурсами шельф Південно-китайського моря претендують всі країни, що виходять до нього. Також у Південно-китайському морі розташовано декілька спірних островних груп (Парасельські, Спратлі, Пратас).

Країни Південно-Східної Азії є членами ООН. Усі, крім Камбоджі, входять до АСЕАН; Індонезія – до ОПЕК; Малайзія й Сінгапур – до АНЗЮК; Індонезія, Малайзія, Сінгапур, Таїланд, Філіппіни, Бруней, В'єтнам – до блоку Азіатсько-тихоокеанського економічного співробітництва.

Навчальні завдання

Завдання 1. Розгляньте історико-географічні особливості формування та сучасний стан політичної карти Південно-Східної Азії.

Завдання 2. Дайте оцінку ЕГП регіону, його внутрішнім особливостям.

Завдання 3. Охарактеризуйте природно-ресурсний потенціал регіону. Складіть текстову таблицю “Природні умови та ресурси Південно-Східної Азії”. Визначте вплив природно-ресурсного потенціалу на участь країн у МГПП.

Завдання 4. Дайте характеристику населення регіону.

Завдання 5. Розгляньте загальні риси економічного розвитку країн регіону, характер та рівень розвитку їх економіки. Порівняйте темпи розвитку країн регіону, зверніть увагу на їх економічне розпарування.

Завдання 6. Дайте характеристику галузям промисловості регіону. Вкажіть основні центри галузей паливної, нафтопереробної, кольорової металургії,

хімічної, машинобудування (відобразивши вузьку спеціалізацію). Зробіть висновки про географічні особливості галузей.

Завдання 7. Підготуйте інформацію “нові індустріальні країни” регіону. З’ясуйте фактори, що вплинули на динаміку розвитку та структуру господарства цих країн.

Завдання 8. Розгляньте сільське господарство країн регіону. З’ясуйте значення “зеленої революції”. Розробіть текстову таблицю, вказавши основні галузі рослинництва, тваринництва, рибальства, лісового господарства, країни та райони їх поширення, обсяги виробництва продукції та експортність.

Завдання 9. Проаналізуйте фактори, які вплинули на формування транспорту регіону, охарактеризуйте основні види транспорту.

Завдання 10. Розгляньте зовнішньоекономічні зв’язки країн регіону. З’ясуйте їх роль у модернізації економіки, специфіку структури експорту та імпорту країн регіону, розвиток фінансово-кредитних відносин, міжнародного туризму.

Методичні вказівки

Виконуючи завдання 1, складіть коротку хронологічну таблицю, що відображає процес колонізації регіону європейцями. Використайте підручник Вольського. Сучасний стан політичної карти регіону відобразьте в таблиці за взірцем:

Таблиця 1

Політична карта Південно-Східної Азії

№ п/п	Країна	Площа, тис.к м ²	Населення тис. осіб	Державний устрій Форма адміністр. правління поділ	Столиця		ВНП	
					Назва	Чисел.	Всього на 1	на
					насел		тис. \$	\$
					тис.осіб			
1								
11								

З’ясуйте основні аспекти впливу Китаю, Індії, Японії, європейських країн, країн Близького Сходу, Радянського Союзу та США на розвиток регіону.

Характеризуючи економіко-географічне положення регіону, зверніть увагу на ключовому положенні регіону на перехресті важливих Світових морських шляхів як факторів розвитку регіону.

Виконуючи завдання 3, складіть таблицю за взірцем:

Компоненти природних умов та ресурсів	Коротка характеристика	Оцінка	Участь у МГПП

Виконуючи завдання 4, проаналізуйте наслідки “демографічного вибуху”, зверніть увагу на процеси урбанізації, різноманітності етнічного та

релігійного складу населення, з'ясуйте особливості розселення. Позначте на контурній карті 16 міст мільйонерів. Розгляньте структуру зайнятості населення і поясніть основні зміни в ній.

У виконанні завдання 5, з'ясуйте, як вплинув монокультурний розвиток регіону на сучасну структуру та рівень розвитку господарства країн Південно-Східної Азії.

Теми повідомлень та рефератів

1. Сінгапур - «Азія в мініатюрі»,
2. Країни АСЕАН,
3. В країні Будди (про Таїланд).

Тема: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНДІЇ

Мета: ознайомитись з історичними особливостями формування політичної карти Південної Азії, з'ясувати основні риси господарського комплексу Індії, її місце у світовому господарстві, поглибити навички використання картографічного, статистичних методів дослідження суспільно-географічних об'єктів

Теоретичні відомості

Індія розташована в Південній частині Азії. Офіційна назва - Республіка Індія, що походить від давньоперського слова хінду, яке своєю чергу утворене від історичної назви річки Інд. Конституція Індії визнає також другу назву - Бхарат, що походить від санскритського імені староіндійського царя, історія якого була описана в «Махабхараті». Третя назва - Хіндустан, використовується з часів Імперії Великих Моголів, але офіційного статусу не має.

Індія сьома за площею країна світу – одна з найбільших держав Азії, її територія складає 3,2 млн. км². Індія займає півострів Індостан, на півночі Індія межує з Бутаном, Китаєм і Непалом, на сході – з Бангладеш та М'янмою (сучасна назва Бірми), на північному заході – з Пакистаном. Її територія простягнулася на 3200 км з півночі на південь, з заходу на схід - на 2740 км. Індія на сході омивається Бенгальською затокою, на півдні – Полкською протокою та Індійським океаном, на заході Аравійським морем. До складу Індії входять Андаманські і Нікобарські острови, а також острови Лакшадвип, Аміндивські та Мінікой в південно-східній частині Аравійського моря. Довжина берегової лінії - 6083 км.

До складу Індії входять частково території Джамму та Кашмір, деякі ділянки кордону оскаржуються Китаєм і Пакистаном. Значною перешкодою для розвитку прикордонного туризму є наявність високої гірської системи -

Гімалаїв, розташованої на межі з Китаєм, Непалом та Бутаном. У Індії напружені політичні відносини з Пакистаном. Біля узбережжя Індії знаходиться острів Шрі-Ланка, який розділений з Індією вузькою Полкською протокою, ширина якої близько 50 км.

Сучасні сусіди Індії мають з нею багато спільного в природному, етнічному, історико-культурному і економічному відношеннях. Величезна Індо-Гангська низовина дає притулок і годує населення Індії, Пакистану і Бангладеш, яке разом складає більше половини мільярду жителів Землі. На сусідніх територіях нерідко проживають ті самі народи. Ареали релігійних конфесій, що історично склалися, так само не відповідають сучасним кордонам. Це є основою для розвитку етнічного і релігійного туризму.

За формою правління Індія – парламентська федеративна республіка у складі Співдружності. У своїй діяльності республіка керується Конституцією, яку було прийнято у 1949 р. Голова держави - президент. Офіційними мовами є хінді і англійська.

В адміністративному відношенні республіка поділяється 27 рівноправних штатів та 7 союзних територій. Адміністративний поділ країни враховує етнічну приналежність людей: штати створені за етнічною ознакою, місцеві мови в них також є офіційними. Кожним штатом керує губернатор, якого призначає президент. Штати Індії: Андхра-Прадеш; Аруначал-Прадеш; Ассам; Біхар; Гоа; Гуджарат; Джарханд; Джамму і Кашмір; Західна Бенгалія; Карнатака; Керала; Мадхья-Прадеш; Маніпур; Махараштра; Мегхалая; Мизорам; Нагаланд; Пенджаб; Раджастан; Сик-ким; Тамилнад; Трипура; Уттаранчал; Уттаракханд; Орисса; Чхаттисгарх; Уттар-Прадеш; Харьяна; Химачал-Прадеш. Союзні території (невеликі адміністративні одиниці, які керуються центральним урядом): Андаманські і Нікобарські острови, Дадра і Нагар Хавелі; колишні португальські колонії Даман і Діу, Лакшадвіп, Національний столичний округ Делі, Пондішери (Путтуччери), Чандигарх.

Згідно конституції, вищий законодавчий орган країни – парламент, що складається з двох палат - верхньої Раджья Сабха (Рада штатів) та нижньої Лок Сабха (Народна Палата). В Лок Сабха нараховується 545 депутатів, з них 535 обираються на 5 років загальним голосуванням громадян Індії, а два – призначаються президентом від спільноти англо-індусів. Нижня палата може бути розпущена достроково президентом за рекомендацією прем'єр-міністра або у випадку відставки уряду. З 245 депутатів Раджья Сабха 233 обираються на 6 – річний термін членами законодавчих зборів штатів та територій (одна третина переобирається кожні 2 роки), а 12 призначаються президентом «за особливі заслуги».

Виконавчу владу здійснює в країні президент, віце-президенти та уряд. Президент країни обирається на 5-річний термін колегією виборців, що складається з членів обох палат парламенту та членів законодавчих зборів штатів. Віце-президент Індії, може замінити президента в разі його неієздатності, а також є головою Раджья Сабха. Фактично виконавча

влада в країні здійснюється відповідальним перед народом урядом на чолі з прем'єр-міністром, яким зараз є Нарендра Моді.

Сучасна Індія – багатонаціональна країна, що населена народами, які відрізняються зовнішнім виглядом, мовою і звичаями. В Індії нараховується 500 різних народностей і племен, що розмовляють на 1652 мовах і діалектах. Понад 9/10 населення становлять: хіндустанці, біхарці, панджабці, бенгальці, таміли тощо. Лінгвісти розрізняють як мінімум 24 мови, кожною з яких розмовляють 1 млн. або більше людей, і велику кількість діалектів. Бенгальська мова, урду, орія, пенджабі, ассамі, кашмірі, синдхі, маратхі поширені, в основному, у північних і центральних областях. Тамільська мова, телугу, малайлам, каннада переважають у південних штатах. У колишніх колоніях Гоа, Даман і Діу користуються також португальською мовою, у Путтуччері - французькою.

Індія – яскрава та багатогранна країна, чия економіка все більше інтегрується з світовою економікою. Індія – це постійно зростаючий та потужний ринок, складний фінансовий сектор, гнучке регулююче середовище, пільги, стійка держава та гарна економічна перспектива, все робить її привабливою для іноземних інвесторів.

Річний рівень інфляції на початку ХХІ століття, розрахований на основі коливань оптових цін не перевищував 4%. В основному інфляція була викликана ростом цін на енергоносії. Є збільшення експорту, особливо в області інформаційних технологій. У цілому економіка Індії розвивається швидше, ніж у Бразилії або Філіппінах.

До початку реформ Індія була в основному сільськогосподарською країною. Зараз сільськогосподарський сектор становить близько 20% від валового національного продукту, забезпечуючи при цьому зайнятість більше половини населення. Мала вартість робочої сили зробила індійські товари досить конкурентноздатними. Імпортовані з Індії товари витісняють із ринків місцеві товари. Так, індійські тканини стали користуватися таким успіхом у США і Європі, що тим довелося вживати спеціальних заходів для скорочення споживання у своїх країнах індійських тканин. Важливою метою державного імпортного регулювання є захист національної промисловості. Саме тут протекціонізм служить загальнонаціональним інтересам.

Особливо активно розвивається сектор послуг. Послуги становлять 41% валового національного продукту. Всі послуги вдосконалюються, ускладнюються, наближаються по типу і якості до світового рівня. Послуги фінансові, бухгалтерські, програмні високопрофесійні. Вони є головним стимулом економічного розвитку. Найбільші успіхи Індія робить у сфері інформаційних послуг. Microsoft, Hughes, і Computer Associates зробили в Індії істотні вкладення. Багато транснаціональних корпорацій відкрили в Індії центри по наданню послуг.

Навчальні завдання

Завдання 1. Схарактеризуйте політичну карту Південної Азії. Складіть текстову таблицю.

Офіційна назва країни	Площа, тис. км ²	Чисельність населення, тис. осіб	Столиця, кількість жителів	Типи держав		Офіційна мова	Рік надбання незалежності	Бувша метрополія
				Форма правління	Адміністративно-територіальний устрій			

Позначте на контурній карті країни регіону.

Завдання 2. Дайте оцінку ЕГП Індії, зверніть увагу на регіони політичної нестабільності.

Завдання 3. Розгляньте природно-ресурсний потенціал країни, його вплив на структуру господарства.

Завдання 4. Дайте характеристику населення Індії за загальноприйнятою схемою. Зверніть увагу на „демографічний вибух” та сутність демографічної політики.

Завдання 5. З’ясуйте основні риси державного устрою Індії. На контурній карті позначте штати (28), союзні території Індії (7), їх адміністративні центри.

Завдання 6. Проаналізуйте сучасний рівень розвитку господарства Індії, фактори, що обумовлюють специфіку її розвитку.

Завдання 7. Дайте характеристику сільського господарства Індії, його структури, особливостей географічного поширення землеробства, тваринництва. Зробіть висновки про вирішення продовольчої проблеми в Індії.

Завдання 8. З’ясуйте рівень розвитку, галузевий склад промисловості Індії, динамічні зміни, що відбуваються в промисловому секторі. Складіть таблицю, де відобразить галузі промисловості Індії, обсяги виробництва продукції, відповідні центри, штати, де вони розміщені. Зробіть висновки про територіальну структуру.

Завдання 9. Розгляньте транспорту систему Індії. З’ясуйте проблеми її розвитку.

Завдання 10. Розгляньте зовнішньоекономічну діяльність Індії, особливості структури експорту, імпорту країни, інвестиційну, науково-технічну діяльність.

Завдання 11. Розгляньте внутрішні відміни в господарському розвитку Індії. Підготуйте реферати. “Економіко-географічна характеристика району Індії”.

Виконуючи завдання 3, складіть текстову таблицю за взірцем:

Природно-ресурсний потенціал Індії

Компоненти природно-ресурсного потенціалу	Основні характеристики	Оцінка

На контурній карті позначте міста мільйонери та мегалополіси Індії: Мумбаї, Колката, Делі, Ченнаї, Бангалор, Гайдарабад, Ахмадабад, Пуна, Сурат, Джайпур, Канпур, Нагпур, Лакхнау; мегалополіси Візагмаханатар-1, Візагмаханатар-2.

У виконанні завдання 7, складіть таблицю за взірцем:

Види продукції рослинництва, тваринництва	Обсяги виробництва	Райони поширення

Виконуючи завдання 11, проведіть письмовий аналіз наведених в таблиці даних. З'ясуйте регіональні особливості розвитку Індії.

Теми повідомлень та рефератів

- 1.Штат Джамму і Кашмір: витоки протистояння,
- 2.Сепаратистські рухи в Індії,
- 3.Туристичні ресурси Індії.

**Тема: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА
КАЗАХСТАНУ**

Мета: сформувати суспільно-географічні знання про природно-ресурсний, людський потенціал Казахстану, з'ясувати вплив окремих факторів на економічний розвиток країни, поглибити навички складання таблиць, вивчити господарський комплекс країни, географію основних видів економічної діяльності.

Теоретичні відомості

Офіційна назва – Республіка Казахстан. Державний устрій – Конституційна республіка з президентською формою правління. Державна мова – офіційною державною мовою є казахська (тюркська мова, споріднена з узбецькою, киргизькою, туркменською і турецькою). Релігія – переважає іслам течії Суфізм.

Географічне розташування – країна знаходиться у Центральній Азії. Межує з Китаєм (загальний кордон 1533 км), Киргизстаном (1051 км), Росією

(6846 км), Туркменістаном (379 км), Узбекистаном (2203 км). Загальна довжина кордонів – 12012 км.

Площа території – 2,717 млн. кв. км (9 місце в світі).

Адміністративний поділ – Казахстан складається з наступних адміністративних одиниць: 14 областей (регіонів), 84 міста, 159 районів, 241 селище міського типу, 2049 аулів (селищ).

Членство у міжнародних організаціях – Організація Об'єднаних Націй, Міжнародний Валютний Фонд, Всесвітня Організація Охорони Здоров'я, Європейське Економічне Співтовариство, Міжнародний і Європейський Банки Реконструкції і Розвитку, Міжнародне Агентство з Атомної Енергії, Міжнародна Федерація Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО тощо.

Казахстан – аграрно-промислова країна з розвиненим гірничим сектором. Основні галузі промисловості: гірничі (нафта, вугілля, марганець, цинк, мідь, титан, боксити, золото, срібло, сірка, залізо), чорна і кольорова металургія, тракторобудування, моторобудування, будівельних матеріалів. Транспорт: залізничний, автомобільний, трубопровідний, судноплавний (Каспійським морем, озером Балхаш, річками Іртиш, Сирдар'я, Урал). Розвивається повітряний транспорт (відкриті прямі авіалінії в Німеччину, Туреччину, Іран, Китай і ряд інших країн). Транспортна мережа Казахстану розвинена недостатньо. Основні перевезення вантажів і пасажирів здійснюються залізничним транспортом. Відсутні зручні шляхи для транспортування вантажів між східними і західними районами країни.

Навчальні завдання

Завдання 1. Використовуючи посібники та карти атласу 10 кл. оцініть суспільно-географічне положення Казахстану та охарактеризуйте державний устрій країни.

Завдання 2. Дайте оцінку природно-ресурсного потенціалу Казахстану. Складіть текстову таблицю, де відобразить основні характеристики ПРП.

Завдання 3. Охарактеризуйте населення країни, розглянувши динаміку, демографічну ситуацію, розміщення, процес урбанізації. Використовуючи дані посібників, статистичних джерел, розробіть ОІС, яка буде відображати основні характеристики населення. Побудуйте криву Ціпфа та зробіть відповідні висновки.

Завдання 4. Дайте загальну характеристику господарства Казахстану використовуючи додаток Д.

Завдання 5. Розгляньте географію промисловості країни. Складіть текстову таблицю, що відобразить масштаби та географію основних галузей. На контурній карті позначте основні промислові центри та їх спеціалізацію.

Завдання 6. З'ясуйте особливості розвитку сільського господарства Казахстану. Зверніть увагу на проблеми розвитку аграрного сектору.

Завдання 7. Охарактеризуйте транспортну мережу країни, з'ясуйте основні проблеми у формуванні транспортної системи.

Завдання 8. Розгляньте зовнішньоекономічні зв'язки Казахстану, визначте структуру експорту та імпорту країни (додаток Д), її місце на світовому ринку праці.

Завдання 9. Дайте характеристику одного з економічних районів Казахстану (згідно вказівки викладача) та позначте їх на контурній карті.

Методичні рекомендації

Виконуючи **завдання 1**, слід звернути увагу на переваги та недоліки у положенні Казахстану.

Будуючи криву Ціпфа (**завдання 3**) скористайтеся додатками Б і В, зробіть відповідні висновки.

Розглядаючи промисловість Казахстану (**завдання 5**) слід скласти таблицю за зразком.

Галузь промисловості	Основні центри та райони	Продукція та обсяги виробництва	Стан розвитку та найбільші компанії

При виконанні **завдання 6**, слід скласти схему, яка буде ілюструвати основні позиції Казахстану у галузях сільського господарства.

Характеризуючи економічні райони Казахстану (**завдання 9**), слід заповнити таблицю.

Назва району	
Візитка і склад району	
Спеціалізація промисловості: галузі і центри	
Спеціалізація сільського господарства	
Транспортна система	
Участь у МГПП	
Примітки	

Питання для самоконтролю

1. Природні умови та ресурси Казахстану як фактор розвитку економіки країни.
2. Національна та релігійна структура населення країни.
3. Галузі спеціалізації АПК Казахстану.

Теми повідомлень та рефератів

1. Софія - казкова подорож.
2. Розвиток туризму в Болгарії.
3. Символи Болгарії.
4. Новітні галузі промисловості Болгарії.

Тема: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРАЇН ПІВДЕННО-ЗАХІДНОЇ АЗІЇ

Мета: вивчити економіко-географічні особливості господарства країн регіону, з'ясувати основні тенденції їх розвитку; участь у МГПП закріпити навички аналізу статистичних даних.

Теоретичні відомості

До складу регіону входять 19 країн, на які припадає до 17 % території Азії та майже половина її держав. Займає він півострів Мала Азія, Вірменське та Іранське нагір'я, частково Великий і Малий Кавказ, Месопотамію, Палестину, Аравійський півострів і острів Кіпр. Довжина берегової смуги – 13 638 км.

Країни регіону мають давню історію і такі особливості:

— розташування на «жвавому місці» – стику трьох частин світу: Азії, Європи й Африки, межування з країнами регіонів Південна та Південно-Східна Європа, Північна Африка, Північна та Центральна і Південна Азія;

— більша частина території регіону омивається морями: Середземним, Чорним, Червоним і Каспійським морем-озером, а також Перською затокою Аравійського моря. За доступністю суші з моря регіон поступається тільки Європі;

— наявність найдавніших центрів цивілізації, де ще 10 тис. років тому існували землеробство і скотарство, 6 тис. років тому – іригація і приблизно тоді ж зародилася металургія (виплавка міді). На території регіону виникли найдавніші рабовласницькі державні утворення: Давньо-вавилонське царство у Месопотамії, Елам у Західному Ірані, Хетська держава в Малій Азії, фінікійські міста-держави у Леванті, Маїн та Саба у південно-західній частині Аравії, Урарту на Вірменському нагір'ї тощо, де розвивалися художні ремесла, монументальне зодчество, писемність, література, наука. Створений фінікійцями алфавіт започаткував писемність багатьох народів, у тому числі європейських;

— давні традиції політичної інтеграції країн регіону. Протягом сторічч вони входили до складу могутніх державних утворень (арабські халіфати. Османська імперія). Дотепер, особливо у фундаменталістському середовищі, живі ідеї єдиної арабської держави;

— належність більшості країн до ядра ісламського світу. Іслам виник тут на початку VII ст. у західній частині сучасної Саудівської Аравії і поширився насамперед у країнах регіону. Нині головні центри, найбільші духовні святині ісламу розташовані саме тут. Крім ісламу, регіон є батьківщиною християнства та іудаїзму;

— політична напруженість у регіоні, який є найбільшим світовим імпортером зброї. За кількістю національно-релігійних конфліктів і осередків напруженості він не має собі рівних у світі. Вже півстоліття триває конфлікт між євреями Ізраїлю та арабами Палестини.

Невирішеною залишається курдська проблема. Греко-турецькі суперечки розділили надвоє Кіпр. «Гарячими точками» залишаються Ліван і Афганістан.

Усередині регіону виділяють декілька субрегіонів: Близький Схід, Середній Схід, Закавказзя, Левант (у вузькому значенні – Сирія, Ліван, а в широкому — Середземноморське узбережжя Азії).

Також поширена самоназва арабських країн Сходу – Маширик, на відміну від арабських країн Заходу – Магриб, розташованих у межах Африки.

Країни регіону входять до ООН, ЛАД, ОПЕК (Ірак, Іран, Кувейт, Саудівська Аравія, Катар, ОАЕ). Туреччина з 1955 р. входить до НАТО, а з 1961 р. – до ОЕСР.

Регіон є батьківщиною ісламу. На його території містяться святі для кожного мусульманина міста – Мекка (найсвятіше місто в ісламі), де, за легендою, народився Мухаммед, і «місто пророка» – Медина, де на місці будинку, в якому, як стверджується, помер Мухаммед, споруджена велична мечеть Ель-Харам, із гробницею засновника ісламу та інших «святих». Паломництво сюди є одним із п'яти «стовпів» ісламу. Значну роль у житті деяких мусульманських країн регіону, особливо в Ірані, відіграє ісламський фундаменталізм.

Євреї Ізраїлю сповідують іудаїзм – офіційну релігію в державі, хоча законодавче це не підтверджено. Греки-кіпріоти і грузини – православні, а вірмени належать до вірмено-григоріанської церкви. Приблизно 1/2 населення Лівану – представники місцевих християнських церков католицького і православного напрямів.

Країни регіону помітно відрізняються як за напрямками соціально-економічного розвитку, так і за його рівнем. За цими критеріями їх об'єднують у такі групи:

— багаті нафто-експортуючі країни із високими показниками ВВП і національного доходу – ОАЕ, Кувейт, Катар, Бахрейн, Саудівська Аравія, Оман;

— розвинуті країни «переселенського капіталізму» – Ізраїль;

— країни групи НІК – Туреччина (3-тя хвиля в Азії);

— країни-«середняки» – Іран, Ірак. До цієї групи належать також країни Закавказзя (Грузія, Вірменія, Азербайджан), яких ще відносять до категорії країн із перехідною економікою. Вони переживають складний період переходу до ринкових відносин, внутрішньо- і зовнішньополітичні труднощі, які

позначаються на загальній економічній ситуації та життєвому рівні населення (у 2000 р. 60 % населення Грузії та Азербайджану і 40 % населення Вірменії перебувало за межею бідності);

— *найбідніші країни – Йорданія, Ємен, Сирія, Афганістан. Найбідніша держава регіону – Афганістан (належить до десятки найбідніших держав світу), економічна відсталість якої є наслідком громадянської війни, відсутності упродовж тривалого часу реальної центральної влади, фактичного поділу країни на самоврядні регіони. Донедавна тут цілком було зруйновано загальнонаціональний економічний простір і єдину систему управління економікою.*

Навчальні завдання

Завдання 1. Розгляньте історико-географічні особливості формування та сучасний стан політичної карти Південно-Західної Азії.

Завдання 2. Дайте оцінку ЕГП регіону, його внутрішнім особливостям.

Завдання 3. Охарактеризуйте природно-ресурсний потенціал регіону. Складіть текстову таблицю “Природні умови та ресурси Південно-Західної Азії”. Визначте вплив природно-ресурсного потенціалу на участь країн у МГПП.

Завдання 4. Дайте характеристику населення регіону.

Завдання 5. Розгляньте загальні риси економічного розвитку країн регіону, характер та рівень розвитку їх економіки.

Завдання 6. Дайте характеристику галузям промисловості регіону. Вкажіть основні центри галузей паливної, нафтопереробної, кольорової металургії, хімічної, машинобудування (відобразивши вузьку спеціалізацію). Зробіть висновки про географічні особливості галузей.

Завдання 7. Розгляньте сільське господарство країн регіону. Розробіть текстову таблицю, вказавши основні галузі рослинництва, тваринництва, рибальства, лісового господарства, країни та райони їх поширення, обсяги виробництва продукції та експортність.

Завдання 9. Проаналізуйте фактори, які вплинули на формування транспорту регіону, охарактеризуйте основні види транспорту.

Завдання 10. Розгляньте зовнішньоекономічні зв'язки країн регіону. З'ясуйте їх роль у модернізації економіки, специфіку структури експорту та імпорту країн регіону, розвиток фінансово-кредитних відносин, міжнародного туризму.

Методичні вказівки

Виконуючи завдання 1, сучасний стан політичної карти регіону відобразіть в таблиці за зразком:

Таблиця 1

Політична карта Південно-Східної Азії

№ п/п	Країна	Площа, тис.к м ²	Населення тис. осіб	Державний устрій Форма адміністр. правління поділ	Столиця Назва Чисел. насел тис.осіб	ВНП Всього на 1 Млрд. тис. \$	на \$
1							
11							

Характеризуючи економіко-географічне положення регіону, зверніть увагу на ключовому положенні регіону на перехресті важливих Світових морських шляхів як факторів розвитку регіону.

Виконуючи завдання 3, складіть таблицю за зразком:

Компоненти природних умов та ресурсів	Коротка характеристика	Оцінка	Участь у МГПП

Виконуючи завдання 4, проаналізуйте наслідки “демографічного вибуху”, зверніть увагу на процеси урбанізації, різноманітності етнічного та релігійного складу населення, з’ясуйте особливості розселення. Розгляньте структуру зайнятості населення і поясніть основні зміни в ній.

Теми повідомлень та рефератів

- 1.ОАЕ – минуле і сучасність,
- 2.Країни Перської затоки,
- 3.ОПЕК – значення у світовій нафтовій торгівлі.
4. Ізраїль – колыска християнства.
5. Південно-Західна Азія – на перехресті світових релігій.

Тема: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТУРЕЧЧИНИ

Мета: дослідити історичні особливості формування та сучасні риси господарства, демографічну ситуацію країни; з’ясувати значення участі країни у міжнародному поділі праці. Закріпити навички використання статистичних, картографічних методів в дослідженні суспільно-географічних процесів.

Теоретичні відомості

Загальні відомості про країну Туреччина розміщена на Близькому Сході на стику Азії, Європи та Африки. Більш а частина її території знаходиться в Азії (Анатолія на п-ові Мала Азія), а менша – в Європі (Східна Фракія). У межах країни розташовані протоки Дарданелли (довжина 64 км) й Босфор

(32 км) та найменше море на Землі – Мармурове (площею 12 тис. км²), що мають важливе стратегічне значення і з'єднують Чорне та Середземне моря. Протяжність території країни із заходу на схід становить 1450 км, з півночі на південь – до 480 км. Довжина берегової смуги сягає 7200 км. Площа країни становить 779,4 тис. км² (європейська частина – 23,7 тис. км²). Офіційна назва країни – Турецька Республіка. Столиця – Анкара (Ankara).

Туреччина – парламентсько-президентська республіка. Глава держави — президент, який обирається парламентом на 7 років. Законодавча влада належить однопалатному парламенту — Великим національним зборам Туреччини у складі 550 депутатів, обраних на 5 років. Уряд очолює прем'єр-міністр. Територія Туреччини поділяється на 80 ілів (провінцій). Кордони. Туреччина на північному заході (європейська частина) межує з Грецією (206 км) та Болгарією (240 км), на північному сході — з Грузією (252 км), Вірменією (268 км) та Азербайджаном (9 км), на сході — з Іраном (499 км), на півдні — з Іраком (352 км) та Сирією (822 км). Загальна довжина кордонів країни становить 2628 км. Участь у міжнародних організаціях. Держава є однією із засновниць ООН. У 1952 р. її було прийнято до НАТО, а в 1959 р. країна уклала угоду з США про військову співпрацю, що надає Вашингтону право мати на турецькій території бази військово-технічної розвідки та авіабазу Інджирлік (Адана) на середземноморському узбережжі. У 80-ті роки Туреччина стала асоційованою учасницею Європейського економічного співтовариства, а нині звернулася з проханням про вступ до Європейського союзу (однак офіційне рішення відкладене до 2010 р.).

Туреччина – індустріально-аграрна країна, народне господарство якої перебуває під помітним впливом іноземних монополій.

Туреччина належить до найбільш відвідуваних країн Азії (понад 6 млн. туристів, які щороку приносять до бюджету 3,9 млрд. дол. прибутків). Останнім часом Туреччина стала потужним туристичним центром світу. Країна приваблює туристів природними рекреаційними ресурсами, приморські райони (уздовж Середземного, Егейського, Мармурового, Чорного морів) відомі своїми курортами (Анталья, Аланья та ін.). У внутрішніх районах країни діють курорти, засновані на використанні мінеральних джерел (Бурса). Туреччина відома і численними історико-культурними пам'ятками. Незвичайні змагання з боротьби верблюдів і півнячі бої проводяться в Егейському регіоні. В Едірні проходять змагання з турецької боротьби, учасники яких змащені олією. Останнім часом почав розвиватися гірськолижний туризм, центр якого — Паландокен — розташований на схилах однойменної гори поблизу Ерзерума.

Навчальні завдання

Завдання 1. Дайте характеристику державного устрою Туреччини.

Завдання 2. Оцініть суспільно-географічне положення країни. Складіть характеристику СГП у вигляді таблиці.

Країни	Площа, столиця	Види положення				
		Макро положення	Сусідське	Відносно сировинних баз	Транспортне	Політико-географічне

Завдання 3. Розгляньте природно-ресурсний потенціал країни. З'ясуйте основні аспекти його впливу на розвиток та розміщення господарства. Складіть текстову таблицю. На контурній карті позначте основні елементи рельєфу, родовища мінеральної сировини.

Завдання 4. Використовуючи навчальні посібники і статистичні джерела, складіть демографічний «портрет» Туреччини. На контурній карті позначте найбільші міста, міські агломерації.

Завдання 5. Розгляньте господарський комплекс Туреччини, географію промисловості, сільського господарства, сфери послуг. Поясніть географічні особливості розміщення промисловості та спеціалізації сільського господарства.

Завдання 6. З'ясуйте участь країни у МГПП. Розкрийте значення міжнародного туризму у злеті економіки Туреччини.

Завдання 7. З'ясуйте внутрішні відмінності, що існують і економічному розвитку Туреччини. Дайте характеристику одного з економічних районів країни згідно варіанту.

Методичні рекомендації

Характеризуючи державний устрій Туреччини (**завдання 1**), слід пояснити, чому країну вважають перехідною від унітарних до федеративних.

На контурній карті (**завдання 3**) позначте родовища мінеральної сировини згідно рекомендованої номенклатури (додаток А).

Виконуючи **завдання 6** підготуйте рекламний ролик про Туреччину для туристичного агентства. При підготовці рекламного ролику про країну доцільно використати комп'ютер та довідники. При цьому слід показати найбільш привабливі місця та історичні «родзинки» країни.

Питання для самоконтролю

- 1.Значення протоки Босфор у положенні Туреччини?
- 2.Галузі спеціалізації Туреччини та її місце на світовому ринку.
- 3.Головні торгові партнери країни, структура експорту та імпорту.
- 4.Туризм як рушійна сила розвитку економіки країни.

Теми повідомлень та рефератів

1. Стамбул запрошує гостей.
2. Мармаріс та інші курорти Туреччини.
3. Історія столиць Туреччини.
4. Особливості розвитку сільського господарства Туреччини.
5. Туризм в Туреччині.

ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ

1. Нові індустріальні країни (НІК) на економічній карті світу.
2. Економічна інтеграція та її вплив на географію господарства країн Європи.
3. Особливості формування європейських етносів.
4. Туристична діяльність в країнах Північної Європи.
5. Середземноморський тип ведення сільського господарства в країнах Європи.
6. Проблеми енергозабезпечення в країнах Європи та шляхи їх вирішення.
7. Інтеграційне формування НАФТА.
8. Соціальний комплекс США: рівень розвитку, географія, проблеми.
9. Країни Південного конусу в міжнародному поділі праці.
10. Гірничо-добувна промисловість Андських країн.
11. Формування сучасного населення та господарства країн Центральної Америки і Вест-Індії.
12. Вплив географічного положення країн Вест-Індії на економічну діяльність.
13. Моделі розвитку нових індустріальних країн в Латинській Америці.
14. Мовні сім'ї, народи та етнічні групи населення Африки.
15. Географія релігій в Африці.
16. Регіональні особливості ведення землеробства в країнах Африки.
17. Регіональні особливості розвитку тваринництва в країнах Африки.
18. Структурні зрушення в господарстві Монголії наприкінці XX ст. – початку XXI ст.
19. Південна Корея – “новий економічний тигр” Азії.
20. КНДР: особливості політичного та економічного розвитку країни.
21. Філіппіни: країна економічної та політичної нестабільності.
22. Місце Таїланду в материковій Південно-Східній Азії.
23. Геополітична та економічна характеристика Ірану.
24. Суспільно-географічна характеристика Туреччини.
25. Республіка Шрі Ланка: політична та економічна система.
26. Ісламська Республіка Пакистан та її вплив на політичну ситуацію регіону.
27. Республіка Непал: особливості геополітичного та економічного положення.
28. «Вільні економічні зони» КНР та їх вплив на економіку країни.
29. Суспільно-географічна характеристика економічних районів КНР.
30. Спеціалізація господарства економічних районів Японії.
31. Суспільно-географічна характеристика Ізраїлю.
32. Сучасний стан і проблеми розвитку Іраку.
33. Історичні особливості розвитку королівства Йорданія.
34. Суспільно-географічна характеристика Індонезії.
35. Країни Перської затоки: трансформація структури господарства.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Безуглий В.В. Регіональна економічна і соціальна географія світу: посібник. К.: ВЦ Академія, 2007. 688 с.
2. Безуглий В.В. Економічна і соціальна географія зарубіжних країн: навч. посіб. К.: ВЦ Академія, 2007. 703 с.
3. Економічна і соціальна географія світу: навч. посіб / за ред. С.П. Кузика. Львів.: Світ, 2006.
4. Ємчук Т.В., Чубрей О.С. Основи соціально-економічної географії країн і регіонів світу: навч.-метод. посібник. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 88 с.
5. Кузик С. Регіональна економічна і соціальна географія світу (розвинені країни): навч. Посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 148 с.
6. Мандрик І. П. Регіональна економічна і соціальна географія: конспект лекцій. Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2021. 261 с.
7. Юрківський В.М. Регіональна економічна і соціальна географія. Зарубіжні країни. К.: Либідь, 2000. 416 с.

Додаткова:

1. Волощук О.Т. Поняття форми правління: від античності до сучасності // Держава і право. 2017. Вип. 54. С. 186-193.
2. Дахно І.І., Тимофієв С.М. Країни світу: Енциклопедичний довідник. К.: МАПА, 2005. 608 с.
3. Дячук Л. Урбанізація – всесвітній процес // Краєзнавство. Географія. Туризм. 2016. Жовтень, № 38-39. С. 6-9.
4. Іщук С.І. Гладкий О.В. Соціальна та економічна географія. Теорія і методологія: навчальний посібник. – К.: Знання, 2015. – 335 с.
5. Кононенко О. Ю. Економічна географія: навчально-методичний посібник. Київ: Видавець Кравченко Я.О., 2022. 131 с.
6. Мальська М.П. Країнознавство: теорія та практика. Підручник. К.: Центр учбової літератури, 2012. 528 с.
7. Масляк П.О. Країнознавство: підручник. 2-ге вид. випр. К.: Знання, 2008. 292 с.
8. Цепенда М. М. Суверенні держави світу: суспільно-географічний довідник. Чернівці: ЧНУ ім. Ю.Федьковича, 2018. 226 с.
9. Economic Geography: a critical introduction / by Trevor J. Barnes and Brett Christophers. London: Sage, 2018.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. <http://www.cia.gov/>
2. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>
3. <http://www.fao.org/>
4. <http://www.worldbank.org/>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

РЕКОМЕНДОВАНА ДЛЯ ЗАСВОЄННЯ НОМЕНКЛАТУРА

Сполучені Штати Америки

Родовища:

Вугілля – Апалачський бас., Пенсильванський бас.
Нафта – Прадхо-Бей, Сан-Хоакін, Біг-Хорн, Крейн, Уебстер, Іст-Тексас, Бербанк.
Газ – Прадхо-Бей, Панхандл, Хьюгтон, Саут-Пасс, Бербанк, Монро.
Залізні руди – Месабі, Гогібік, Маркетт.
Мідні руди – Бінгем-Каньон, Бьют, Майамі, Моренсі, Ківіно, Рут.
Поліметалічні руди – Клаймакс, Джером, Бьют, Бінгем – Каньон, Сент-Джозеф.
Уранові руди – Грантс, Мексикан-Хат, Спліт-Рок.
Золото – Хамстейк, Фербанкс.

Електростанції:

ГЕС – Даллес, Джон-Дей, Гранд-Кулі, Чіф – Джозеф.
ТЕС – Парадайс, Мосс-Лендінг, Лабадай, Джон-Амос, Монро.
АЕС – Браун-Феррі, Оконі.

Промислові центри:

Чорна металургія – Бірмінгем, Чикаго, Янгстаун, Буффало, Балтимор, Аллентаун-Бетлехем.
Кольорова металургія – Алкоа, Моренсі, Солт-Лейк-Сіті, Дуглас, Ель-Пасо, Анаконда.
Автомобілебудування – Детройт, Толідо, Лансінг, Флінт, Форт-Уейн, Клівленд, Сент-Луїс.
Електротехніка та електроніка – Мілуокі, Чикаго, Сан-Хосе, Рочестер, Дейтон, Пітсбург, Балтимор, Лоренс, Фінікс, Колумбус, Сан-Франциско, Лос-Анджелес, Анахайм, Даллас, Сент-Луїс, Індіанаполіс, Детройт, Буффало, Нью-Йорк, Бостон, Хартфорд, Філадельфія.
Суднобудування – Новий Орлеан, Ньюпорт-Ньюс, Норфолк, Бостон, Балтимор.
Авіа-ракетокосмічна промисловість – Лос-Анджелес, Уїчіто, Сан-Дієго, Орlando, Сакраменто, Сіетл, Даллас-Форт-Уерт, Атланта, Хартфорд.
Хімічна промисловість – Нью-Йорк, Філадельфія, Балтимор, Чарлстон, Сан-Франциско, Лос-Анджелес, Хьюстон, Клівленд-Акрон, Батон-Руж, Бомонт-Порт-Артур, Річмонд, Корпус-Крісті, Нашвілл, Луїсвілл.
Текстильна промисловість – Спартанберг, Грінвілл, Грінсборо, Шарлотт, Нью-Йорк, Філадельфія, Колумбія.

Аеропорти – Чикаго («О'Хара»), Атланта («Хартсфілд»), Даллас, Лос-Анджелес, Сан-Франциско, Нью-Йорк (Дж. Ф. Кеннеді), Бостон («Логан»).

Морські порти – Новий Орлеан, Сан-Франциско, Нью-Йорк, Бостон, Хьюстон, Лос-Анджелес, Норфолк.

Річкові порти – Чикаго, Клівленд, Дулут, Буффало, Детройт.

Головні райони:

1. Північний Схід – підрайони Нова Англія, Середньоатлантичні штати.
2. Середній Захід – підрайони Північно-східний центр, Північно-західний центр.
3. Американський Південь – підрайони Південно-Атлантичні штати, Південно-східний центр, Південно-Західний центр.
4. Захід – підрайони Гірські штати, Тихоокеанські штати.

Канада

Родовища:

Кам'яне вугілля – Сідні, Ферні.
Нафта – Пембіна, Редуотер, Уейберн, Зама, Атабаска.
Газ – Едсон, Медісін-Хат, Кросфілд.
Залізні руди – Шеффервілл, Уобуш, Стіп-Рок-Лейк, Маунт-Райт.
Мідні руди – Грендак, Садбері, Флін-Флон, Кідд-Крік, Карібу-Белл.
Поліметалічні руди – Салліван, Анвіл, Пайн-Пойнт.

Уранові руди – Елліот-Лейк, Вулластон, Ураніум-Сіті.

Золото – Йеллоунайф, Саут-Поркьюпайн.

Цинкові руди- Флін-Флон, Кідд-Крік, Маттагамі.

Нікелеві руди – Томпсон, Садбері.

Електростанції:

ГЕС – Черчілл-Фолс, Беннет-Дам, Майка-Дам, Лонг-Спрус.

ТЕС – Ламтон, Буррард, Торонто.

АЕС – Брус, Пікерінг.

Промислові центри:

Чорна металургія – Су-Сент-Марі, Гамільтон, Сідні.

Кольорова металургія – Арвіда, Кітімат, Садбері, Томпсон, Норанда, Флін-Флон.

Автомобілебудування – Уінсор, Торонто, Ошава, Сент-Катарінс, Лондон, Монреаль.

Електротехніка та електроніка – Торонто, Оттава, Монреаль, Кітченер.

Суднобудування – Ванкувер, Галіфакс, Вікторія, Квебек.

Хімічна промисловість – Торонто, Монреаль, Сарнія, Едмонтон, Калгарі, Ванкувер.

Морські порти – Монреаль, Квебек, Сент-Джон, Галіфакс, Ванкувер, Гамільтон.

Економічні райони:

1. Центральний (південна частина Онтаріо та Квебек).
2. Степовий (провінції Манітоба, Саскачеван, Альберта).
3. Далекий Захід (провінція Британська Колумбія).
4. Атлантичний (провінції Ньюфаундленд, Острів Принца Едуарда, Нова Шотландія, Нью-Брансуїк).
5. Північ (територія Юкон, Північно-Західні території, Нунавут, північно-східні частини провінцій Манітоба, Онтаріо, Квебек, лабрадорська частина провінції Ньюфаундленд).

Бразилія

Родовища:

Залізні руди - Ітабіра, Серра-ду-Каражас, Мору-ду-Урукун.

Марганцеві руди - Мору-ду-Урукун, Серра-ду-Навіу.

Нікелеві руди – Нікеландія, Лібердаді.

Нафта – Кампус, Алагоас-Серджіпі, Реканкаву.

Боксити – каражас, Крус-Альта, Парагомініас, Посус-ді-Калдас.

Алмази – Діамантіна.

Титанові руди – Тапіра, Селітра.

Електростанції:

ГЕС – Ітайпу, Тукуруї, Ілья-Солтейра, Паулу-Афонсо.

АЕС – Ангр-дус-Рейс.

ТЕС – Тератінінга, Капіварі.

Промислові центри:

Чорна металургія – Волта-Редонда, Тубаран, Белу-Орізонті, Сан-Луїс, Ітабіра.

Кольорова металургія – Сорокаба, Посус-ді-Калдас, Баркаріна.

Автомобілебудування – Таутате, Іпіранга, Сантус, Сан-Паулу, Ріо-де-Жанейро, Белу-Орізонті.

Суднобудування – Ріо-де-Жанейро, Нітерой.

Хімічна промисловість – Сан-Паулу, Белу-Орізонті, Салвадор, Санту-Андре, Ріо-де-Жанейро.

Морські порти: Сантус, Тубаран, Ріо-де-Жанейро, Сан-Себастьян.

Мексика

Родовища:

Нафта - Бермудес, Кантарель.

Природний газ – Ланкауаса, Плаюела, Ап, Кантарель.
 Вугілля – Сабінас.
 Залізні руди - Пенья-Колорада, Геркулес і Лас-Тручас.
 Марганцеві руди - Моланго, Терренатес, Лусіфер, Таламантес.
 Мідні руди – Кананеа, Ла-Карідад, Санто-Томас, Санта-Росалія, Болео.
 Свинцево-цинкові руди - Сан-Франсіско-дель-Оро, Санта-Еуалія, Реформа і Фреснільо.
 Срібло – Лас-Торрес, Ла-Енкантада.
 Флюорит - Ла-Барра (Ескуада), Пайла, Сан-Маркос, Агуачіле, Гвадалахара, Сакуальпан.
Електростанції:
 ГЕС – Кахон.
 ТЕС – Лос Асуфрес.
Промислові центри:
 Чорна металургія – Монтеррей, Монклова, Мехіко.
 Кольорова металургія – Мехіко, Веракрус.
 Автомобілебудування – Мехіко, Толука, Пуебло.
 Хімічна промисловість – Монклова і Куаутітлан.
 Легка промисловість – Пуебло, Орісаба, Кордова, Мехіко, Гвадалахара.
Морські порти: Веракрус, Тампіко, Акапулько, Кампече.

Австралійський Союз

Родовища:
 Кам'яне вугілля – Новий Уельс, Квінсленд. .
 Нафта – Муні, Олтон, Беннет, Кінгфіш, о-в Барроу.
 Газ – Ранкен.
 Залізні руди- басейни Маунт-Ньюман і Маунт-Голдсуерта, Айрон-Ноб.
 Боксити – Уейпа, Гов, Джаррадейл.
 Марганцеві руди – Грут-Айленд, Райпон-Хілл.
 Поліметалічні руди – Броккен-Хілл, Маунт Айз, Теннант – Крік..
 Уранові руди – Аллігейтор-Ріверс, Рейнджер, Кунгарра, Джабілука, Набарлек.
 Золото – Калгурлі, Уілун, Квінсленд.
 Хромові руди- Гінгін, Донгарра, Марлін.
 Нікелеві руди – Камбалда, Агню, Маунт-Уїндарра, Марлборо.
Електростанції:
 ГЕС – Уівенхо, Джон Баттерс, Баррон, Уянгала.
 ТЕС – Ерайрін, Бейсоутер, Лой Янг, Лідделл.
Промислові центри:
 Чорна металургія – Порт-Кембла, Ньюкасл, Куїнана, Вандоу.
 Кольорова металургія – Рісдон, Ньюкасл, Кокл-Крік, Гладстон, Портланд, Белл-Бей, Порт-Кембла.
 Автомобілебудування – Аделаїда, Мельбурн.
 Суднобудування – Сідней, Мельбурн, Брісбен, Девенпорт, Ньюкасл.
 Хімічна промисловість – Мельбурн, Квінсленд, Куїнана, Порт – Станвак, Порт-Пірі, Порт-Кембла, Ньюкасл.
Морські порти – Аделаїда, Брісбен, Белл Бей, Фрімантл, Мельбурн, Сідней, Таунсвілл.
Економічні райони:

1. Південний Схід (Новий Південний Уельс, Вікторія, південний схід Південної Австралії та територія федеральної столиці).
2. Північний Схід (більша частина штату Квінсленд).
3. Західна і Центральна Австралія (штати Західна Австралія і Північна Територія, західні регіони Південної Австралії і штату Квінсленд).
4. Тасманія (о – в Тасманія).

МЕТОДИЧНІ ПОЯСНЕННЯ ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ

- «Крива Ціпфа (Зіпфа)» показує залежність чисельності населення міст від їх рангу та має вигляд гіперболи. Вона отримала назву на честь одного з першовідкривачів закономірності, згідно якої: якщо територія (країна, регіон) є цілісним економічним районом, то населення розміщеного на ній n -го за розміром (рангом) міста повинно складати $1/n$ частину від числа жителів найбільшого міста території. На графіку ця закономірність виглядає так. На осі x відкладаються ранги, починаючи з першого, на осі y - населення міст. Потім будуються дві криві: ідеальна та реальна. Ідеальна крива – це «крива Ціпфа». Вона будується по наступній математичній формулі: $N_r = N_1/r$, де N_r - чисельність населення міста рангу r , N_1 – чисельність населення найбільшого міста, r – ранг даного міста.

Таким чином, якщо чисельність населення найбільшого міста (міста з рангом «1») країни – 1 млн. осіб, то розрахункова чисельність міста 2 рангу повинна складати 500 тис. осіб, 3 – 333 тис. осіб, 4- 250 тис. осіб, 5 – 200 тис. осіб і так далі. Реальну криву отримують шляхом нанесення чисельності найбільших міст країни (зазвичай 10- ти) у відповідності з їх рангом та сполучення точок плавною дугою. Реальна крива може розміщуватися або вище (при рівномірній «насиченості» території містами), або нижче ідеальної (при гіпертрофованому розвитку одного з найбільших міст). Її кривизна вказує на рівень «зрілості» системи міського розселення та характер міської мережі на даній території. Так, якщо лінія різко підіймається вгору, то перше по величині місто непропорційно більше наступних. Це типово: 1) для країни з короткою історією розвитку економіки сучасного типу, не розвинутою системою міст при домінуючій ролі єдиного великого міста (як правило, колоніальної столиці та /або головного порту, через який проходить основна частина експорту та імпорту); 2) для розвинутих країн з довготривалою історією розвитку, коли столичні функції історично виконує одне місто. Якщо вона менш вигнута до осей (x та y), то в країні або ще «не дозрів» головний міський центр, або його функції виконують на рівних одразу декілька міст.

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

Агломерація — компактне просторове групування міських поселень, об'єднаних в єдине ціле інтенсивними виробничими, транспортними, інфраструктурними та іншими зв'язками; виникає переважно навколо великих міст.

Валовий внутрішній продукт (ВВП) — сумарна вартість усього, що вироблено на території певної країни за певний період часу (переважно рік).

Валовий національний продукт (ВНП) — сумарна вартість товарів і послуг, вироблених національними підприємствами, закладами, організаціями, приватними особами за певний період часу (переважно рік), незалежно від їхнього територіального розташування.

Відкрита економіка — економіка країни, пов'язана з іншими країнами інтенсивним рухом товарів, капіталу, трудових ресурсів, технологій, інформації.

Відтворення населення — безперервний, постійно повторюваний процес зміни поколінь через народження і смерть. Вікова структура населення — поділ населення на групи залежно від віку з метою вивчення демографічних і соціально-економічних процесів.

Вільна економічна зона (ВЕЗ) — частина території країни, регіону, виділена з загального митного кордону держави, яка має повну свободу в режимі господарських питань, з особливим режимом управління і пільговими умовами діяльності, податковими пільгами для місцевих підприємств та іноземних фірм.

Географічний (територіальний) поділ праці — спеціалізація окремих територій або країн на виробництві певної продукції чи наданні певних послуг.

Глобалізація — перетворення певного явища на світове, планетарне, те, яке стосується всієї Землі, земної кулі; це процес всесвітньої економічної, соціальної, політичної, інформаційної та культурної інтеграції та уніфікації. Головні наслідки: міжнародний поділ праці, міграція в масштабах усієї планети капіталу, людських та виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, економічних і технічних процесів, а також зближення культур різних країн.

Демографічний вибух — швидке кількісне зростання населення досліджуваної території в результаті природного приросту.

Депопуляція — процес скорочення абсолютної кількості населення з одночасним погіршенням його якісних характеристик.

Держава — політична форма організації суспільства, що складається у результаті виникнення і діяльності публічної влади — системи, яка керує основними сферами суспільного життя. Головні ознаки держави: наявність системи органів і установ, які утворюють механізм держави; наявність обов'язкових правил поведінки, встановлених або санкціонованих державою (державного права); наявність певної території в межах якої діє ця державна влада. Держава виконує зовнішні і внутрішні функції. Зовнішня функція полягає в захисті кордонів, цілісності території, суверенітету, у сприянні розвитку співробітництва і взаємодії з іншими державами.

Державна територія — це частина Земної кулі, яка знаходиться під суверенітетом певної країни. До її складу входить: суша з її надрами, внутрішні і територіальні води, а також повітряний простір, який лежить над нею.

Державний лад — спосіб здійснення легітимними управлінськими структурами владних повноважень у межах своїх країн. Державний лад визначається формою державного правління та формою державного устрою.

Залежна територія — країна, яка не має незалежності, проте володіє усіма характеристиками країни: територія, кордони, населення і т. д.

Імперія (від лат. *imperium* — військова влада) — первісно у Римі це форма управління державою, яка нагадує військову владу (єдиний керівник — імператор, накази якого всі повинні виконувати без заперечень). Згодом цим терміном стали позначати велику державу, створену шляхом включення у свій склад територій інших держав, колоніальних володінь тощо.

Країна — територіально визначене політичне, національне, соціальне і культурне співтовариство з акцентом на його географічному (просторовому) положенні у світі. Часто країна є синонімом поняття держава, проте має більш культурноісторичний або соціально-економічний, ніж політичний зміст.

Міграція — переміщення осіб через кордон тих чи інших територій з метою зміни місця проживання назавжди або на певний період.

Парламентська республіка — різновид республіки, за якого визнають верховенство парламенту, перед яким уряд несе колективну відповідальність за свою діяльність. Уряд залишається при владі доти доки він має підтримку парламентської більшості. У випадку втрати підтримки уряд йде у відставку або через керівника держави розпускає парламент.

Підопічна територія — залежна територія, управління якою було передано ООН певній державі.

Політична карта світу — політична геопросторова організація людства у глобальному масштабі та відображення її структурних особливостей.

Президентська республіка — різновид республіки, за якого в особі президента поєднано повноваження голови держави і голови уряду.

Республіка (від лат. *respublica*, від *res* — справа і *publicus* — суспільний) — форма державного правління, за якого верховну владу країни формують виборчим шляхом. Virізніають парламентську і президентську республіки.

Спірна територія — це територія, на яку претендують дві або більше держав.

Столиця — основне місто держави, адміністративнополітичний центр країни. Вона зазвичай є місцем перебування вищих органів державної влади і державного управління, вищих судових, військових та інших установ.

Суверенна держава — держава, яка має чітко визначену територію, на якій вона здійснює внутрішній і зовнішній суверенітет, має постійне населення, уряд, не залежить від інших держав, має повноваження і здатність вступати в міжнародні відносини з іншими суверенними державами.

Транснаціональна корпорація (ТНК) — компанія (корпорація), яка володіє виробничими підрозділами в декількох країнах. У географічній структурі ТНК вирізняють базову країну (країна, в якій розташована штаб-квартира материнської компанії ТНК) й приймаючі країни (іноземні країни, в яких ТНК розміщує власні дочірні підприємства або філіали на основі здійснення прямих іноземних інвестицій).

Унітарна держава (від фр. *unitaire*, від лат. *unitas* — єдність) — держава з єдиним законодавством і єдиними централізованими органами влади, що не поділена на самоврядні одиниці.

Урбанізація — процес зростання міст і підвищення їхньої ролі в економічному і культурному житті суспільства, поширення міського способу життя у сільській місцевості (рурбанізація).

Федеративна держава (федерація, від лат. *foederatus* — об'єднаний у союз) — форма державного устрою, при якій з двох, кількох або багатьох держав (штатів, республік, провінцій та ін.) створюється одна держава зі спільними органами управління і єдиним громадянством.

Форма державного правління — система співвідношення між видами влади (виконавча, законодавча, судова) у певній країні. За формою державного правління країни поділяються на республіки і монархії.

Форма державного устрою — територіально-організаційна структура держави, яка встановлює порядок поділу країни на частини та взаємовідносини центральних і місцевих органів влади. Розрізняють унітарні, федеративні і конфедеративні держави.

БЛАНКИ КОНТУРНИХ КАРТ
США

Канада

Латинська Америка

Бразилія

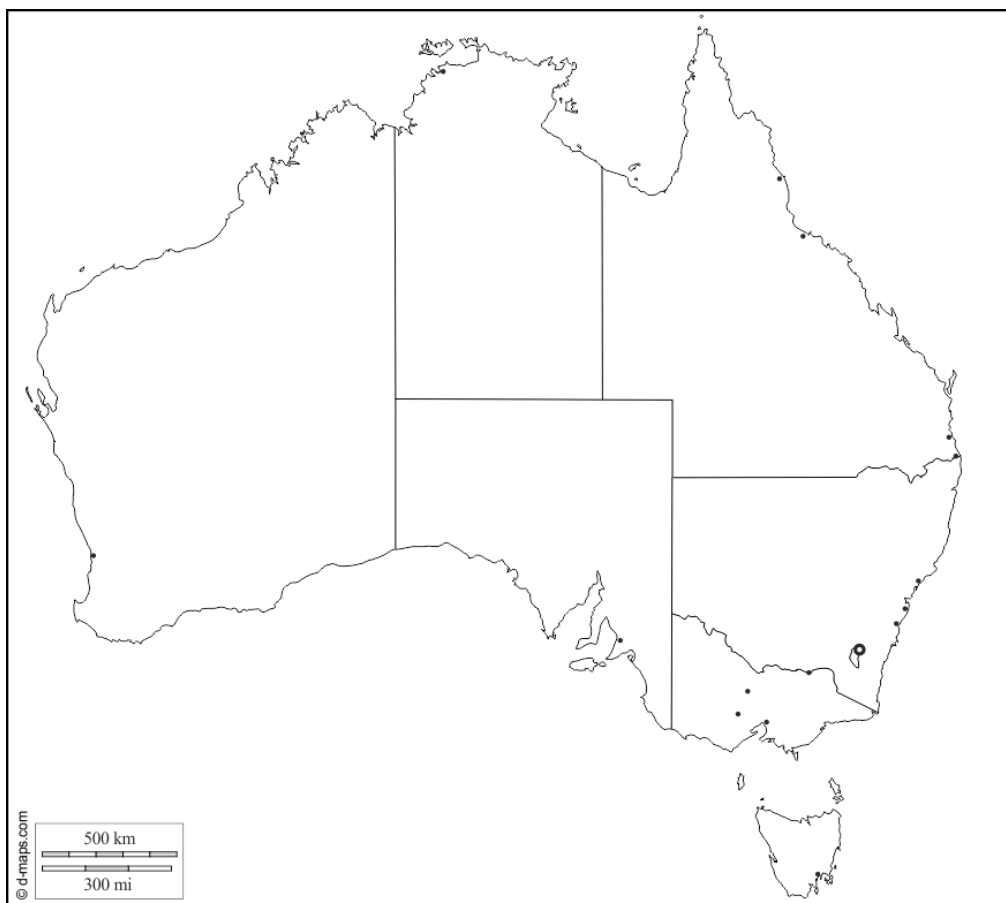
Мексика

Африка

Австралійський Союз

ТИПОВІ ПЛАНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ***Суспільно-географічна характеристика країни***

1. «Візитна картка» (площа, населення, столиця).
2. Державний та адміністративно – територіальний устрій.
3. Суспільно-географічне положення.
4. Природні умови та ресурси.
5. Населення та трудові ресурси.
6. Рівень економічного розвитку країни (макроекономічні показники, структура ВВП, співвідношення державного та приватного секторів, рівень монополізації).
7. Галузева та територіальна структура промисловості (ПЕК, металургія, машинобудування, хімічна, лісопромислова, індустріально-будівельна, легка, харчова).
8. Характеристика розвитку сільського господарства (рівень розвитку, сучасний стан, галузева структура, основні райони рослинництва та тваринництва).
9. Транспортний комплекс країни (структура вантажообороту та пасажирообороту, довжина шляхів, основні вузли, морські та річкові порти, аеропорти).
10. Галузі сфери послуг (туризм, транспорт, інжиніринг, консалтинг, франчайзинг та ін.).
11. Зовнішньо-економічні зв'язки країни (торгівля – експорт та імпорт, головні партнери; валютно-фінансові та кредитні відносини, міжнародний ринок робочої сили та ін.).
12. Регіональна політика країни та внутрішні відмінності (економічні райони та їх спеціалізація).

Суспільно-географічне положення

1. Положення по відношенню до сусідніх країн.
2. Положення по відношенню до головних транспортних шляхів.
3. Положення по відношенню до головних сировинних баз, промислових та сільськогосподарських районів.
4. Положення по відношенню до політичних блоків та «гарячих точок» планети. Участь країни в міжнародних організаціях.
5. Зміни СГП в історичному аспекті.
6. Загальний висновок про вплив СГП на розвиток та розміщення господарства країни.

Природні умови та ресурси

1. Господарська оцінка рельєфу.
2. Господарська оцінка кліматичних умов.
3. Мінеральні ресурси (паливні, рудні, нерудні).
4. Водні, в т.ч. гідроенергетичні ресурси.
5. Господарська оцінка ґрунтового покриву, земельних ресурсів.
6. Лісові та фауністичні ресурси.
7. Рекреаційні ресурси (природні та соціально-економічні).
8. Екологічна ситуація.

Населення та трудові ресурси

1. Чисельність і темпи зростання населення.
2. Природний приріст населення. Тип відтворення.
3. Механічний рух населення (сальдо міграцій).
4. Статеві-вікова структура населення.
5. Національний та релігійний склад населення.

6. Густота населення.
7. Рівень урбанізації, найбільші міста, системи міського і сільського розселення.
8. Трудові ресурси (чисельність, структура, освітній рівень, безробіття).

Галузі господарства

1. Значення галузі у господарстві країни, її галузевий склад та вплив НТР на розвиток.
2. Сировинні і паливні ресурси галузі та їх розміщення.
3. Розміри виробництва в порівнянні з іншими країнами світу.
4. Головні райони та центри виробництва, фактори, що сприяли розміщення галузі саме в цих районах.
5. Природоохоронні та екологічні проблеми, що виникають у зв'язку з розвитком галузі.
6. Головні країни експорту продукції.
7. Перспективи розвитку та розміщення галузі.